

KUNTA ON *POLIS*?

Hellenistinen *polis* heuristisena lähtökohtana tutkittaessa Kiuruveden kunnan historiaa ja tulevaisuutta.

Valtio-opin pro gradu –tutkielma

Kevät 2005

Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos

Jyväskylän yliopisto

Juho Remes

Kunta on *polis*? Hellenistinen *polis* heuristisena lähtökohtana tutkittaessa Kiuruveden kunnan historiaa ja tulevaisuutta.

Juho Remes

Valtio-oppi

Helmikuu 2005

Jyväskylän yliopisto

94 sivua

Tutkin heuristisesti Kiuruveden kuntaa hellenistisenä *poliksena*. Tutkimusaineistoni koostuu pääasiassa professori Leo Huovisen kirjoittamasta Kiuruveden historiaa käsittelevästä teoksesta ja kiuruvetisten kirjailijoiden ja vaikuttajien teksteistä.

Työni alussa (luvut 1-3) tuon esille hellenistisen *poliksen* tunnuspiirteet tutkimalla sen sosiaalista, maantieteellistä ja poliittista ulottuvuutta. Pohdin myös demokratian ilmenemisen muotoja eri aikakausina. Seuraavaksi esittelen Kiuruveden kunnan historian 1500-luvulta nykypäivään asti. Tällöin esiintyvät hellenistisen *poliksen* ja Kiuruveden kunnan luonnollisen muotoutumisen samankaltaisuudet. Vertailu päättyy nykyisen Kiuruveden olomuotoon ja näkemykseen demokratian synnystä Kiuruveden kunnassa. Uutta työssäni on se, että demokratia syntyi Kiuruvedelle luonnollisena tapahtumana kirkon rakentamisen yhteydessä.

Loppuosassa (luvut 4-6) käsittelen Kiuruvettä ja yleensäkin nykyajan suomalaista kuntaa *poliksena* ja siihen vaikuttavaa globalisaatiota. Globalisaatio muokkaa nykyajan kunnan käyttäytymismallia ja pakottaa kunnan muuttumaan. Käsittelen myös kunnan asemaa suhteessa valtioon ja ympäröivään maailmaan. Osoitan, että nykyajan suomalaisella kunnalla on oma erityinen, itsemääräävä asema yhteiskunnassa, kuten oli myös aikanaan hellenistisillä *poliksilla*. Lopuksi pohdin Kiuruveden asemaa ja sen mahdollisuuksia toimia hellenistisen *poliksen* kaltaisena yhteisönä nykypäivän maailmassa.

Avainsanat: *Polis*, *kome*, *farmstead*, Kiuruvesi, suora demokratia, edustuksellinen demokratia, kunta, globalisaatio.

SISÄLLYSLUETTELO

1 JOHDANTO	5
2 HELLENISTINEN <i>POLIS</i>	9
2.1 <i>Poliksen</i> itsemääräävyys	13
2.2 <i>Poliksen</i> koko ja rajat	15
2.3 Hellenistisen <i>poliksen</i> asukkaat	17
2.4 Kaupunki-maaseutu, <i>polis</i> , <i>chora</i> ja <i>kome</i>	21
2.5 Platon ja Aristoteles	24
2.6 Demokratian käsitteitä ja teoriaa	30
3 KIURUVESI <i>POLIKSENA</i>	36
3.1 Kiinteän asutuksen syntyminen (<i>farmsteadit</i>)	37
3.2 Kylien synty (<i>komet</i>)	39
3.3 Kirkon vaikutus <i>poliksen</i> syntyyn	42
3.4 <i>Polis</i> itsemäärävänä yhteisönä	47
3.5 Suomalaisen kunnallishallinnon kehitysvaiheita	50
3.5.1 Suora ja edustuksellinen demokratia nykyajan kunnassa	51
3.6 <i>Poliksen</i> matka nykypäivään	54
3.7 Kiuruveden erilaiset <i>komet</i>	55
3.7.1 Kiuruveden 25 <i>komea</i>	56
3.7.2 <i>Komen</i> sosiaalinen rakenne	58
3.7.3 <i>Kome</i> kaupunginosana	59
4 NYKYPÄIVÄN <i>POLIS</i>	60
4.1 Nykyaikainen <i>polis</i> ja yksilö	62
4.2 Rakennettu Suomi-kuva	64
4.3 Itsemäärävän <i>poliksen</i> uusi tuleminen	65
5 GLOBALISAATIO	68
5.1 Globalisaation ilmenemismuotoja Kiuruvedellä	70
5.2 Kulttuurinen globalisaatio	72
5.3 <i>Poliksen</i> kulttuurisen identiteetin säilyvyys	75

5.4 Globalisaation summana on Suomen valtion häviäminen?	77
6 LOPUKSI	79
LÄHDELUETTELO	85

1 JOHDANTO

Yhteiskunta elää ja muuttuu kaiken aikaa. Euroopan yhdentymiskehityksen myötä kansallisvaltion rooli ja asema muuttuvat monilla tavoin, keskeisen ratkaisuvallan tapahtuessa ylikansallisissa toimijoissa. Toisaalta korostetaan paikallistason merkitystä päätöksenteossa. Kuntien aseman muutokset ovat nousseet keskusteluiden aiheiksi täällä Suomessa. Mikä on Kiuruveden kunnan asema nykypäivän Suomessa ja Euroopassa? Nykyään keskustellaan kuntien sopivasta lukumäärästä ja ainakin valtion taholta kuntien lukumäärää tahdotaan pienentää. Onko Kiuruveden kunta pelkkä epäitsenäinen valtionhallinnon yksikkö, jolla ei paikallista kansanvaltaa ole koskaan ollutkaan, koska kuntia ei ole koskaan tunnustettu itsenäisiksi poliittisiksi yksiköiksi. Tällaisen ajattelumallin perusteella valtio päättäisi miten kunnat toimivat. Kunnista kuitenkin löytyy jotain erikoista mikä saa meidät tuntemaan tiettyä ylpeyttä kotikunnastamme. Kunnat valitsevat itse kunnanhallintonsa, eli kyse on alueen asukkaiden poliittisesta herruudesta. Tällöin kunta ei ole pelkkä valtionhallinnon osa. Useimmat suomalaiset kunnat ovat vanhempia kuin Suomen valtio. Millainen on ollut Kiuruveden kunta ennen Suomen valtion syntyä ja miten valtio on muuttanut kuntien asemaa. Voidaanko kuntia pitää pelkkinä palveluiden tuottajina?

Koen tärkeäksi, että työhöni sisältyvät kysymykset siitä miten yhteisön muotoutuminen, hallintajärjestelmät ja globalisaatio syntyvät ja kehittyvät. Näiden tapahtumien kautta voidaan valottaa suomalaisen kunnan asemaa yhteiskunnassa. Tällöin saadaan näkyviin muutoksen suuntia, eli se minne Kiuruvesi on menossa.

Ville Elonheimo on tehnyt pro gradu työn kyläpoliiksista, jolloin jouduin itse miettimään kysymystä onko työni idea jo kertaalleen käytetty. Kuitenkin työni ongelma, lähestymistapa ja aineisto eroavat miltei täysin Elonheimon vastaavista. Elonheimo on työssään korostanut, että hän

käsittelee poliittisina tiloina kyläyhdistyksiä, eikä kyliä. Elonheimo käsittelee kyläyhdistyksiä poliittisina yhteisöinä ja jättää sivuun kysymykset kylistä tai kyläyhdistyksistä taloudellisina, kulttuurisina tai edes sosiaalisina yhteisöinä. Tutkimukseni on *poliksen* osalta ennemminkin maantieteellinen, kulttuurinen ja sosiaalinen. Pyrin myös pureutumaan demokratian käsitteen ongelmallisuuteen, sillä mielestäni demokratiaa on vaikea lokeroida. Hellenististä *polista* on yleisesti totuttu pitämään itsenäisenä kaupunkivaltiona. Tällöin itsenäisyyden ja demokratian käsitteiden tutkimus nousee erittäin tärkeään asemaan.

Voidaan sanoa, että kaupunkeja on aina ollut ja tulee aina olemaan. Kaupungit ovat erilaisia, mutta niillä on myös yhteisiä (universaaleja) piirteitä, kuten tietyt rajat ja historia. Jokaisessa kaupungissa on myös järjestäytynyt hallinto, jossa ihmiset päättävät kaupunkinsa asioista äänestämällä. Maailman valtioiden rajat ja hallitsemismuodot muuttuvat. Valtiot yhdistyvät muiden valtioiden kanssa, tai vastakkaisesti irtautuvat liitoista itsenäisiksi valtioiksi. Missä määrin kaupungin ympärillä olevan valtion muutokset vaikuttavat kaupungin olemukseen? Miten Suomen jäsenyys Euroopan unionissa vaikuttaa suomalaisiin kuntiin?

Kunnallishallintoa ei voida enää nähdä irrallisena, sääntelystä ja palveluista vastaavana organisaationa. Yhä enemmän ihmisiä, yhteiskuntaa ja hallintoa on alettu tarkastella globalisaation tuoman muutoksen kohteina. Globalisaatio on tosiasia, joka koskettaa kaikkia kansalaisia ja kuntia. Kiuruvesi on pieni, noin 10 000 asukkaan kaupunki Ylä-Savossa. Miten Kiuruvesi kohtaa globalisaation tuomat haasteet ja mitä valmiuksia Kiuruveden kaupungilla on toimia tällä uudella ajalla? Kiuruveden asukkaat voivat siirtyä maailmalle nopeasti internetin välityksellä ja muita medioita seuraamalla. Nykyaikana ihmiset myös matkustavat paljon ja keräävät kokemuksia maailmasta.

Globalisaatio vaikuttaa Kiuruvedeen ennen kaikkea maailmantalouden kautta, joka vaikuttaa Suomeen valtiollisilla ja kunnallisilla tasoilla. Kunnan on ryhdyttävä etsimään vaihtoehtoisia toimintamalleja ennen

kaikkea naapurikuntien kanssa. Tällainen toimintaperiaate tuntuisi leimaavan melkein kaikkien suomalaisten kuntien toimintaa. Lehdistä saa lukea tasaisin väliajoin kuntien välisistä väännöistä ja keskusteluista kuntaliitoksien tiimoilta. Alueiden suuret asuinkeskuksset vetävät lähikuntia puoleensa niin Jyväskylässä, Tampereella ja Oulussa. Mikkelissäkin maalaiskunta yhdistyi Mikkelin kaupunkiin muutama vuosi sitten. Kysymys siitä miten kunnille käy, on nyt ajankohtaisempi kuin koskaan.

Usein pohditaan sitä, kuljettaako maailmaa talous, kulttuuri vai politiikka. Sanoisin että ne kaikki yhdessä. Globalisaatio vaikuttaa kuntiin, mutta ei ole itsestään selvää vaikuttaako se niihin heikentävästi. Kehityssuuntaus voi olla myös vahvistava paikallisen identiteetin voimistumisen myötä. Globalisaatiolla on vastareaktionä lokalisaatio, jossa ihmiset alkavat arvostaa paikkaa ja alkuperäistä kulttuuriaan. Viime aikoina onkin ympäri Suomea alkanut ilmestyä runsaasti kotiseutujen historiaa ja kertomuksia sisältäviä teoksia. Onko lokalisaatio pienten yhteisöjen viimeinen avunhuuto globalisoituvassa maailmassa vai luonnollinen vastareaktio uudelle ilmiölle. Voidaanko lokalisaatiota pitää mahdollisuutena kun maailma käy liian suureksi, jolloin pieni ja läheinen alkaa kiinnostaa yhä enenevässä määrin.

Tutkin työssäni heuristisesti Kiuruveden kaupunkia hellenistisenä *poliksena*. Heuristisella otteella tarkoitan sitä, että pyrin löytämään uutta tulkintaa vertailemalla Kiuruveden kuntaa ja hellenististä *polista* keskenään. Tutkijoilla tuntuu olevan jokseenkin eripurainen käsitys siitä, paljonko nykyajan kaupungeissa on enää hellenististä *polista* jäljellä. Tällaisiin tulkintoihin olen törmännyt myös luennoilla ja kirjallisuudessa. Voidaanko Kiuruvedettä pitää *poliksena*? Onko olemassa tarpeeksi vankkoja yhteisiä piirteitä, jotka yhdistäisivät hellenististä *polista* ja nykyajan suomalaista kuntaa. Tämän jatkoksi esitän kysymyksen, millainen on suomalaisen kunnan itsemääräävä asema suhteessa valtioon globalisoituneessa maailmassa? Selviytyykö Kiuruvesi hellenistisen *poliksen* kaltaisena yhteisönä Euroopan unionin

tiivistymisen ja maapalloistumisen aikakaudella? Tutkimukseni eroaa siis Ville Elonheimon pro gradu-työstä useilta keskeisiltä osilta, esimerkiksi mikä Elonheimolle on *polis*, on se minulle *kome*. Näkemykseni mukaan *Komet* olivat kyläyhteisöjä, jotka eivät omanneet *poliksille* tyypillistä lainvoimaista päätäntävaltaa. Se, mikä Elonheimon ja minun työtäni yhdistää on sana *polis*. Elonheimon lähtökohtana on Hannah Arendtin teos *Vita Activa –ihmisenä olemisen ehdot*. Elonheimon näkemyksen mukaan vain kyläyhdistyksissä voidaan olla vapaita kansalaisia ja muodostaa oma *polis*. Minun näkemykseni kumpuavat ennen kaikkea Aristoteleelta, sillä käsittelen yhteisön luonnollisuutta.

Tutkimuksessa esitetyn aineiston pääasiallinen painopiste on Kiuruveden kunnan osalta historian professori Leo Huovisen kirjoittamassa Kiuruvesi-kirjassa. Hyvää materiaalia löytyy myös Kiuruvetisten kirjailijoiden, ennen kaikkea Lauri Winbergin, sekä kunnallisten, poliittisten ja kulttuuristen vaikuttajien kirjoittamista julkaisuista. Suomen kuntien asemaa käsitteleviä teoksia löytyy runsaasti, joten olen pyrkinyt keskittymään kuntien ja valtion suhteiden ongelmallisuutta käsitteleviin aineistoihin, esimerkiksi suomalaisten mielipiteitä mittaaviin tutkimuksiin. Hellenistisistä *poliksista* löytyy filosofista, poliittista, kulttuurista, sosiaalista ja yhteiskunnallista historiaa. *Poliksen* ideologisen rakenteen osalta pääasiallinen aineisto koostuu Platonin ja Aristoteleen teoksista. Hellenististen *polisten* historiallinen tieto pohjautuu *Kööpenhaminan Polis Keskuksen (The Copenhagen Polis Centre)* tohtori Mogens Hansenin mittavista tutkimuksista esiin tulleisiin tietoihin. Hansen on historioitsija, joka etsii tietoa *poliksista* niin arkeologisten kaivausten, kuin antiikin kirjailijoiden ja historioitsijoiden tekstien kautta. *Kööpenhaminan Polis Keskus* on perustettu etsimään tietoa antiikin *poliksista*, tutkimaan *poliksen* käsitettä itseään ja selvittämään kreikkalaisten näkemyksiä *poliksesta*. Pelkästään Hansenin käyttö olisi kuitenkin liian suppeaa, joten pyrin käyttämään myös muiden tutkijoiden aineistoa ja näkemyksiä *poliksista*.

2 HELLENISTINEN *POLIS*

Poliksella, eli kreikkalaisella kaupunkivaltiolla, on ollut kiistaton asema poliittisena ja taloudellisena instituutiona antiikin Kreikan kulttuurissa. *Polikset* ovat olleet se perusta, jonka varassa inhimillinen elämä on voinut kehittyä. Kehittyessään *polikset* pystyivät vastaamaan yhä useammista toiminnoista. Ne pystyivät luomaan hedelmällisen maaperän uutta tuotantoa synnyttävälle taloudelliselle ketjureaktiolle ja kehittivät riittävät poliittiset instituutiot. Maailmanlaajuisesti katsottuna *polis* ei ole ensimmäinen kaupunkikulttuuri, sillä jo noin 10 000 vuotta sitten ihmiset alkoivat pysyä paikoillaan ja rakentaa pysyviä asutuksia viljelyksiensä ympärille (Hansen 2000, 11). Syntyvyys lähti nopeaan kasvuun, jolloin ihmiset eivät enää halunneet muuttaa riistan perässä. Tällainen kehitys oli maailmanlaajuista. Maailmaan syntyi eristyneitä maatilayhteisöjä, pienempiä kyliä ja lopulta kaupunkeja.

Paikallisten itsehallintoyksiköiden juuret ulottuvat historiassa aina noin 9000 vuoden päähän, jolloin ensimmäiset kaupungit syntyivät. Maatalouskulttuuriin siirtymisen myötä alkoi ihmisten urbanisoituminen, eli yhteenliittymien ja yhteenliittymien kasvaminen kaupungeiksi. (Hansen 2000, 11) Hansenin mukaan kaupunkivaltion määritelmä on historioitsijoiden luoma heuristinen konsepti, jolla kyetään vertailemaan *polista* ja eri kaupunkikulttuureja. (Hansen 2000, 11) Kaupunkivaltioita ja niiden luomia kaupunkivaltiokulttuureja on syntynyt historian aikana ympäri maailmaa: Länsi-Syyrialaiset omasivat kaupunkivaltiokulttuurin n. 3500-luvulla eKr. (Thuesen 2000, 64), palestiinalaiset n. 8000-luvulla eKr. (Strange 2000, 67), assyrialaiset 1900-luvulla eKr. (Larsen 2000, 77) ja foinikialaiset n. 3000 vuotta eKr. (Niemeyer 2000, 90). Babylonian kaupunkivaltiokulttuurin synty ajoittui vuosille 4000-3000 eKr., sen kukoistusajan sijoituessa vuosiin 900-800 eKr. Babylonian kulttuuri ja kaupunkivaltiot muistuttivat hyvin paljon hellenistisen *poliksen* vastaavia (Larsen 2000, 125). Filistealaisten

kaupunkivaltioiden synty sijoittuu 1400-luvulle eKr. (Strange 2000, 129) ja etruskien kulttuuri syntyi nykyisen Italian alueella 1100-luvulla eKr. (Torelli 2000, 189). Latinalaiset muodostivat oman kaupunkivaltiokulttuurinsa 800-luvulla eKr. ja perustivat Rooman kaupungin 600-luvulla eKr. (Cornell 2000, 209). Arabialaiset kaupunkivaltiot Mekka ja Medina perustettiin 700-luvulla eKr., muuten arabialaisia kaupunkivaltioita oli perustettu jo n. 1000 vuotta eKr. (Simonsen 2000, 241).

Alun perin viikinkien asutuksen myötä syntyneet Dublin ja muut ympäryskaupungit perustettiin 800-luvulla (Holm 2000, 251). Nykyisen Saksan alueella olevat kaupungit omasivat kaupunkivaltiokulttuurin 1200-1800-luvuilla (Johanek 2000, 295) ja nykyisen Hollannin alueella oli kaupunkivaltioiksi luokiteltavia alueita 1600-1700-luvuilla (Prak 2000, 347). Kiinassa kaupunkivaltioiden ajanjakso sijoittuu vuosiin 771-481 eKr. (Lewis 2000, 359). Keski-Aasiassa Tarim Basinin kaupunkivaltiokulttuuri kukoisti n. 200 vuotta eKr. ja Malesiassa Sriwijayan kulttuuri loisti 700-1300-lukujen välisen jakson ajan (Di Cosmo 2000, 405-406). Thaimaassa kaupunkivaltioita kutsuttiin nimellä *Müang* ja niiden historia ulottuu 1000-luvulle asti (O'Connor 2000, 431). Swahilien kaupunkivaltiot Afrikassa sijoittuivat rannikolle ja olivat suurilta osin *poliksien* kaltaisia kaupunkivaltioita. Isot kaupunkivaltiot kuten Mombasa alistivat pienempiä kaupunkivaltioita kuin Ateena suuruuden päivinään. Swahilien kaupunkivaltiot syntyivät 300-luvulla ja kukoistivat 1500-luvulla, kunnes portugalilaiset tulivat ja alistivat kaupungit valtaansa vuosien 1500-1650 välisenä aikana (Sinclair & Håkansson 2000, 466-468, 475-478). Nykyisten Nigerin ja Nigerian alueella olleet *Hausa* kaupungit voitiin laskea kaupunkivaltioiksi vuosien 1450-1804 välisenä aikana (Griffeth 2000, 483). *Yoruba* nimiset kaupungit Etelä-Saharassa olivat myös suurilta osin *polisten* kaltaisia kaupunkivaltioita. Niiden on määritelty syntyneen 1400-luvulla (Peel 2000, 510).

Gruben mukaan Maya-kulttuurin kaupunkivaltioiden syntyä on vaikea arvioida. Se arvioidaan ajanjaksolle, joka sijoittuu vuosisatojen päähän ennen Mayojen klassista aikaa, jonka taas tiedetään sijoittuneen 250-900-luvuille. Gruben mukaan Mayojen kulttuuria voidaan kuvata kaupunkivaltiokulttuuriksi. Heillä oli lukuisia pieniä valtioita, jotka säilyttivät autonomiansa silloinkin kun suurempi kaupunkivaltio alistettiin ne valtaansa. Kaupungit kuten Tikal ja Calakmul pystyivät luomaan mini-imperiumeja, mutta yksikään näistä ei ollut tarpeeksi vahva luomaan yhtä yhtenäistä poliittista järjestelmää. Mayoilla oli yhtenäinen kulttuuri, kuten oli myös hellenistisillä *poliksilla*. Maya-kulttuuri on vain yksi monista vielä tutkimattomista Väli-Amerikan kulttuureista (Grube 2000, 547, 553, 560-561).

Kaikille edellä esitetyille kaupunkivaltiokulttuureille on leimallista luonnollinen syntyminen. Ulkoisina tunnusmerkkeinä löytyvät kaupungin keskus, sekä sitä ympäröivä maaseutu. Hallinto on kaupungin keskustassa ja sinne saavutaan tekemään yhteisöä koskevia päätöksiä myös maaseudulta. Poliittisia järjestelmiä näissä kulttuureissa oli niin monta kuin antiikin Kreikassakin.

Hengellisen elämän alueella kaupungit kehittyivät temppeleineen uskonnollisiksi keskuksiksi. Nykytermein ilmaistuna kaupungit vastasivat monessa suhteessa valtiota. Historian saatossa käsitteiden määrittely on kuitenkin muuttunut, sillä esim. Hansenin (2000, 599) mukaan olisi turhaa puhua antiikin kaupungeista valtioina sanan nykyaikaisessa mielessä, sillä nykyään sanalla valtio on uusi sisällöllinen merkitys.

Quentin Skinnerin mukaan 1100-luvulla Italian kaupungit saavuttivat jälleen aiemmin menettämänsä autonomisen ja itsemääräävän asemansa. 1200-luvulle tultaessa nostettiin ajattelussa itse kaupunkivaltio etusijalle. Kaupungin hallitsija tai hallitsijat vastasivat kaupungille ja olivat vastuussa sen laeille. (Skinner 1989, 96) Myös kansalainen oli vastuussa ennen kaikkea valtiolle, ei niinkään hallitsijalle. Skinnerin pohdintojen

mukaan kaupunki voi olla vapaa valtio silloin, kun sen onnistuu luoda tiukat säädökset jotka määrittelevät kaupungin hallitsijan asemaa ja oikeuksia (1989, 108). Tällainen toiminta edellytti kaupunkivaltion uudelleen määrittelyä.

Italialainen yhteiskunnallinen ja poliittinen teoria nojautui vahvasti Aristoteleen oppeihin, sillä teoreetikot, kuten Marsilius, katsoivat että hallintatavalla ei ollut niinkään suurta merkitystä kuin itse kaupungilla ja sen laeilla (1989, 114). Skinnerin mukaan tultaessa 1600-luvulle teoreetikot, kuten John Locke ja Francois Hotman, pitivät yhä Aristoteleen oppeja arvossaan, sillä kaupunki pysyi hallinnollisena perusyksikkönä. Kaupunki nimenä tosin muutettiin teoreetikkojen erimielisyyksien vuoksi sanaksi valtio. Puheet valtiosta tarkoittivat siis yhä kaupunkia (1989, 119-121). Joskus voi olla hieman hämmentävää että teoreetikot ovat puhuneet valtiosta, mutta ovat itse asiassa tarkoittaneet sillä kaupunkia.

Kaupungeja ja kuntia (käytän näitä molempia nimityksiä, koska kaupunki on erottamaton osa kuntaa ja toisin päin, kuten työni edetessä tulen osoittamaan) ei ole kukaan suunnitelmallisesti keksinyt tai tietoisesti kehittänyt. Ne ovat muotoutuneet erilaisten pyrkimysten yhteisvaikutuksen tuloksena, kun ihmiset ovat halunneet ratkaista ongelmiaan. Toisin sanoin ilmaistuna kunnat ovat syntyneet spontaanien prosessien tuloksena aivan kuin kieli, raha, omaisuus ja markkinat.

Kuntien syntyessä on niistä samalla tullut palveluiden tuottajia. Tällä hetkellä kunnat tuottavat useita yhteiskunnallisesti merkittäviä hyödykkeitä, kuten koulu-, sosiaali- ja terveyspalveluja. Ne huolehtivat myös tiestöstä, sähköstä, vedestä, asukkaiden viihtyvyydestä, kulttuurista, turvallisuudesta jne. Kunnat toimivat tiiviissä vuorovaikutuksessa asukkaidensa kanssa tehdessään päätöksiä kunnan asioiden ja tulevaisuuden suhteen. Näin kunnallinen päätöksenteko tulee lähelle asukasta. Tällainen toiminta on säilynyt hellenististen *polisten* ajoista asti, jolloin Hansenin mukaan kansankokouksissa (*ekklesia*)

valittiin neuvosto ja virkamiehet huolehtimaan *poliksen* virastojen palveluista, kuten gymnasiumeista, lakien säädöstä jne. (Hansen 2000, 165-166).

2.1 *Poliksien* itsemääräävyys

Antiikin Kreikkaa käsitellessä on syytä huomioida, että antiikissa oli kolme aikakautta: arkaainen, klassinen ja hellenistinen. Hellenistinen aikakausi sijoittui vuosille 338 eKr. - 27 jKr. Koko hellenistisen ajan *poliksen* itsemääräävyys ja poliittisten järjestelmien kirjo pysyivät samantyyppisinä kuin järjestelmät yli sata vuotta ennen hellenististä aikaa. On väärin väittää, että *polikset* menettivät itsenäisyytensä hellenistisen ajan alkaessa, sillä Hansenin tutkimusten mukaan suurin osa *poliksista* oli menettänyt itsenäisyytensä jo reilut sata vuotta aiemmin, eli noin 450 eKr. (2000, 148-149). Tutkimuksessani olen yhdistänyt vuosien 450-200 eKr. välisen ajanjakson yhdeksi hellenistiseksi aikakaudeksi.

Poliksia oli hellenistisessä Kreikassa yhteensä noin 1500. Yleensä niitä oli samalla saarella useita. Joillain saarilla saattoi tosin olla vain yksi *polis*. (Hansen 1997, 450) Tällainen jakautuminen oli luonnollista, koska nykyisen Kreikan alue on maantieteellisesti pirstaleinen, satojen pienten saarten kokonaisuus (Browning 1999, 8, 25-27). Mielenkiintoisen tutkimuskohteen muodostavatkin saaret joissa oli useampia *poliksia*. Näistä parhaana esimerkkinä käy ennen kaikkea nykyisen Kreikan Euroopan mantereessa kiinni oleva maa-alue, jossa sijaitsivat mm. Ateena, Sparta ja Theba. Hansenin mukaan antiikin aikana luotiin liittoja, joissa *polikset* yhdistyivät suuren vaaran uhatessa tai yksi *polis* ryhtyi alistamaan muita *poliksia* (esim. Ateena ja Sparta), tai ”ulkopuolinen” voima (esim. Persia ja myöhemmin roomalaiset) alisti *poliksia* valtaansa (Hansen 2000, 171). Jokainen *polis* oli itsemääräävä yhteisö, muttei siis välttämättä itsenäinen.

Tällaisilla liitoilla on selvä valtiollinen ulottuvuus. Hansen toteaa, että liittoumia perustettaessa tuli jokaisesta *poliksesta* kansalaisia päättämään liittouman synnystä ja toimintatavasta. Toisaalta liittoutumia syntyi myös edellä mainitun alistuksen myötä, jossa jokin ulkopuolinen valta, esim. Persia, Sparta, Ateena, Theba jne., valloitti muita *poliksia* ja liitti ne valtakuntaansa (Hansen 2000, 171-172). Tällaiset toimintatavat ovat olleet hyvin yleisiä muodostettaessa moderneja valtioita. Hansenin mukaan antiikin aikana useimmat *polikset* olivat liittoumissa ja suurin osa vähemmistössä olevista *poliksista* oli muodostanut federaatioita (1998, 77). *Poliksista* tuli autonomisia ja itsemääräviä kaupunkeja suurten liittoumien sisällä. Hansenin näkemyksen mukaan yksi hellenistisen ajan *polisten* suurimpia poliittisia harppauksia eteenpäin olivatkin muotoutumiset liittoumiksi (federation). Klassisella ja hellenistisellä ajalla melkein jokainen *polis* kuului johonkin liittoumaan (Hansen 2000, 170-172). Tällöin *poliksen* aiempi itsenäisyys (independence) oli vaihtunut itsemäärämiseen yhdistettynä alistumiseen suuremmalle voimalle (subordination to a superior power) (Hansen 1998, 78-79 ja Hansen 2000, 170-172).

Claude Mossen mukaan 500-luvulla eKr. muodostivat Aetolia ja Lokris, sekä osat Arcadiaa ja Thessalya alueen, jossa ihmiset elivät hajallaan kylissä (*kome*) ja kokoontuivat päättämään asioista yhteisen pyhätön ympärille. Myöhemmässä kehitysvaiheessa, kun kaupungista tuli kreikkalaisten elämän keskipiste, toimi aiemman tyyppinen yhteistyömalli pohjana kaupunkien välisille liittoumille. Pyhättöön kerättiin myös yhteinen rahasto, jota hoitivat sille asetetut toimitsijat jotka vastasivat myös liittouman ulkopoliitikasta (Mosse 1999, 88). Toimintatapa oli tyypillinen myös myöhemmissä kreikkalaisten liittoumissa (sama toimintatapa on nähtävillä myös Ateenan toimissa sen alkuaikoina, ennen varsinaisia imperialistisia tavoitteitaan).

Useimmat *polikset* olivat autonomisessa asemassa, eivätkä olleet itsenäisiä kaupunkivaltioita kuten on yleisesti otaksuttu. Hansenin

mukaan *polikset* eivät näyttäneet tällaisesta alistamisesta liiemmin välittäneen, koska *polisten* asukkaat saivat päättää itselleen tärkeiksi koetuista asioista, eli oman *poliksensa* asioista, kuten eri instituutioiden toiminnoista (2000, 171). Liittoumat taasen vastasivat ulkomaan politiikasta, puolustuksesta ja rahan lyömisestä (Hansen 2000, 171 ja Mosse 1999, 88). Tällaiset federaatiot ja yhdentymiset kestivät läpi hellenistisen ja roomalaisen ajan (Hansen 2000, 148, 170-171). Aristoteleen ja Platonin teksteistä saa helposti kuvan, että kaikki *polikset* elivät muista erillään itsenäisinä kaupunkivaltioina. Tämä johtuu siitä, että filosofit kertoivat millainen *poliksen* tulisi olla. Mossen (1999, 88) mukaan kreikkalaiset filosofit pitivät omasta mielestään kaupunkia parhaana valtiomuotona.

2.2 Poliksen koko ja rajat

Kaikkia keskittyneitä asuinalueita (nucleated settlement) ei voida kutsua *poliksiksi*. Nykyaikaisessa yhteiskunnassakin teemme erottelun suurempien keskittymien kuten kaupunkien ja kuntien, sekä pienten keskittymien kuten kylien (villages) ja pienten kylien (hamlets) välille. Samalla tavoin myös antiikin Kreikassa tehtiin selvä jaottelu *poliksen* (*poliksen* keskus) ja *komen* (kylän) välille (Hansen 2000, 152-153). *Poliksen* kansalaisten joukon muodostivat täysi-ikäisiksi (20-vuotiaat) katsotut vapaat miehet, jotka eivät polveutuneet kotivaltionsa alueen ulkopuolelta (Setälä 2003, 19). Kansalaisten määrä oli useiden filosofien mietiskelyiden kohteena. Pohdintojen mukaan hyvä kansalaisuus liikkui Platonin 5040:stä asukkaasta Hippodamoksen 10 000:en asukkaaseen. Todellisuudessa suurin osa hellenistisistä *poliksista* oli sen kokoisia, etteivät sen asukkaat voineet tuntea toisiansa.

Antiikin *polikset* olivat kooltaan sellaisia, että sen asukkaat kykenivät tulemaan *poliksen* keskukseen kävellen tai hevoskyydillä yhden päivän aikana. Tällöin *polikset* eivät voineet olla pinta-alaltaan isoja, vaan

suhteellisen pieniä. Useimmat Suomen kunnat täyttävät nämä kriteerit, sillä kunnat ovat kooltaan sellaisia, että niistä kykenee matkustamaan jalkaisin kunnan keskukseen. Ville Elonheimon (2001, 146) mukaan:

Poliksen maa-alueeseen kuului sekä kaupunki että sitä ympäröivää maaseutua. Polis liitettiin ajatuksissa nimenomaan kansalaiseen, maantieteellinen alue ei ollut niin vahva määrittelyperusta polikselle.

Tässä olen eri mieltä, sillä *poliksilla* oli myös selvät rajat. Kreikkalaiset pystyivät sanomaan suoraan mistä asti *poliksen* raja alkoi ja mihin se päättyi ja mistä se kulki. Rajat olivat merkitty usein rajakivillä (*horoi*) (Hansen 1998, 54). Aristoteleen (*Politiikka* 1303b4-8) mukaan:

Valtioissa syntyy joskus levottomuuksia sijainnin takia, kun alue ei tue valtion yhtenäisyyttä. Sellainen on tilanne esimerkiksi Klazomenaissa Khytos-joen rannalla ja saarella asuvien välillä, ja kolofonilaisten ja notionilaisten tapauksessa.

Suurin osa *poliksista* oli sen kokoisia, etteivät kaikki kansalaiset voineet tuntea toisiaan (Hansen 2000, 172). Yleisellä tasolla suurin osa ihmisistä kuitenkin tunsi toisensa esimerkiksi sukulaisuus- ja ystävyys-suhteiden kautta. Sukulaisuudella olikin suuri rooli antiikin *poliksissa* (Tarkiainen 1959, 59-81).

Pelkän Ateenan *poliksen* tutkiminen olisi vähintäänkin hieman arveluttavaa. Hansenin tulkintojen mukaan Aristoteleen puhuessa *Politiikka*-teoksessa *poliksesta*, ei hän suinkaan tarkoittanut sillä Ateenan *polista* (Hansen 1998, 104). Juha Sihvolan mielestä Aristotelesta lukiessa on syytä muistaa, että Aristoteles puhui ideaalituloista, eikä suinkaan vallalla olleista tilanteista. Aristoteles oli monessa suhteessa historiallisen ympäristönsä ja sen ennakkoluulojensa tuote. (Sihvola 1994, 17)

2.3 Hellenistinen *Polis* ja sen asukkaat

Hellenistisestä *Poliksesta* puhuttaessa tulee välittömästi mieleen kuva kaupunkivaltiosta. Nykyinen valtio ei kykene olemaan *polis*, koska nykyaikaisessa valtiossa on useita *poliksia* (kuntia), joista jokaisella on yksi (urbaani) keskus (nucleated settlement). Mossen mukaan kaupunkivaltiot, *polikset*, olivat poliittiselta olemukseltaan eräänlaisia valtioita, mutta taloudellisessa ja yhteisöllisessä mielessä kaupunkeja, joilla oli ympäröivä maaseutu (1999, 85-86).

Valtiollisessa mielessä hellenistinen *polis* oli *politeian* yhteisö. *Politeia* oli yhtä kuin vapaiden kansalaisten statuksen omaavat miehet (Mosse 1999, 86). Siltikin *metoikit* (vapaat muukalaiset, jotka asuivat *poliksissa*), naiset, kauppiat ja orjat asuivat *poliksessa*, vaikka eivät olleetkaan *politeian* jäseniä (Hansen 1997, 10). Toisaalta, kun *politeia* ryhtyi poliittiseen päätöksentekoon, eristi se itsensä. Poliittisen kokouksen (*ekklesia*) päätyttyä menivät vapaat miehet rinta rinnan naisten ja orjien kanssa takaisin töihin maanviljelijöinä, kauppiaina ym. (Hansen 1997, 12). Vapaa kansalainen saattoi olla hyvin rikas tai erittäin köyhä, sillä heitä esiintyi kaikissa ammattiluokissa. Hansenin mukaan arkisessa elämässä he olivat (maallisen omaisuuden) arvostusasteikkojen kummassakin päässä. Silti he olivat täysin tasavertaisia *politeian* kokouksissa - siellä ei ollut väliä olitko rikas kauppias vai köyhä maanviljelijä (Hansen 1997, 12). Tällöin *poliksen* ja *politeian* välille on muodostunut side, joka näin lähempää tarkasteltuna osoittaa, että *polis* ei ollut pelkkä vapaiden miesten yhteisö. Mossen tulkintojen mukaan orjan asema ei ollut aina huono, sillä he työskentelivät yleensä toisen orjan johdolla tai, kuten myös edellä mainitsin, tekivät samoja töitä isännän kanssa. Ne orjat, jotka työskentelivät pienissä työpajoissa, saattoivat joskus muodostaa oman työpajan, jolla ansaita rahaa. Osa pajan tuotoista meni isännän vaatimaan vuokraan, loput he saivat pitää itse. Tämä johti siihen, että Ateenassa

pystyi olemaan samaan aikaan köyhiä kansalaisia ja rikkaita orjia. Isännän luottamusta nauttivat orjat saattoivat myös hoitaa isännän työpistettä ja pankkia. Orja pystyi myös edustamaan isäntäänsä markkinoilla. (Mosse 1999, 92)

Suuri osa vapaista kansalaisista asui kaupungin ulkopuolella, joten *politeia* oli täten myös maaseutu. *Polis* oli taloudellinen ja itsestään tietoinen yhteisö, joka muodostui kaikista siellä asuvista ihmisistä. Mossen mukaan ennen klassista aikaa maaseudun ja keskuksen välillä ei ollut eroa. Alun perin keskus oli vain tapaamispaikka, jossa hoidettiin uskonnollisia ja hallinnollisia tehtäviä. Klassisen ajan (480-322 eKr.) alussa tämä kuitenkin muuttui, kun keskukselta tuli myös vaihdon ja kaupankäynnin, sekä joskus myös käsityöteollisuuden keskus. Siltikin sen perusolemus pysyi poliittisena. (Mosse 1999, 86)

Antiikin *polikset* olivat paljon moninaisempia ja suvaitsevampia kuin normaalisti oletetaan. Hansenin mukaan yleisesti *poliksissa metoikit* saattoivat ostaa itselleen erillisellä luvalla maata ja talon, vaikkakin yleensä sen vuokraaminen oli heille helpompaa. Yleensä ei ollut väliä sillä, sijaitsiko talo kaupungissa vai sitä ympäröivällä maaseudulla. *Metoikit* ja kansalaiset pystyivät siis asumaan vierekkäisissä taloissa, sillä tiettävästi 1500:sta *poliksesta* vain yhdessä oli laissa kielletty *metoikkeja* ostamasta taloa. Kreikkalaisille tärkeät uskonnolliset menot ja juhlat olivat myös usein kaikille asukkaille avoimet, sillä orjat ja naisetkin saattoivat ottaa niihin osaa. Tässäkin suhteessa he olivat ennemmin kansalaisia kuin ulkopuolisia asukkaita (Hansen 1997, 15). Aristoteleen väitös orjista pelkkänä omistuksena, työkaluina, on vähintäänkin kyseenalainen. Aristoteleen näkemysten pohjalta naisten, *metoikkien* ja orjien asemaa käsittelee Schutrumpf (1980, 58-66). Vaikka Aristoteles pitää orjia omistuksena, niin McClellandin mukaan Aristoteles ei pitänyt niitä typerinä. Orjissa oli *jotakin* joka vastasi omistajan älykkyyttä. Aristoteles näki orjat erillisenä omistuksena, jolle pystyi opettamaan hyvin sivistyksellisiäkin tehtäviä. (McClelland 1996, 63)

Hansen on esittänyt huomattavan määrän aineistoa, joka muuttaa käsitystämme *poliksen* julkisen ja yksityisen tilan suhteesta. Hänen mukaan itse *polis* ja sen julkiset rakennukset eivät olleet pelkästään kansalaisille avoinna. *Poliksien agoroissa*, eli kauppatoreilla/keskusaukioilla pääsivät kulkemaan myös naiset, orjat ja *metoikit*. Kauppiaat, joista useat olivat orjia tai *metoikkeja*, palvelivat yhtä hyvin vapaita kansalaisia kuin muitakin *poliksen* asukkaita (Hansen 1997, 15). He olivatkin erottamaton osa *poliksen* väestöä. Vähemmistö *agoroilla* liikkuvista ihmisistä oli vapaita kansalaisia.

Setälän tulkinnan mukaan Platon piti naista ja miestä intellektuaalisesti tasa-arvoisina. Naiset osallistuivat myös julkisiin tilaisuuksiin, kuten puhetilaisuuksiin ja aiemmin mainittuihin uskonnollisiin juhliin, sillä he saattoivat toimia myös arvostettuina papittarina. Naiset osallistuivat myös atleettikilpailuihin ja teatterinäytäntöihin (Setälä 1985, 59 ja Hansen 1997, 15). Hellenistisellä ajalla ylempien yhteiskuntaryhmien naiset esiintyivät myös kaupunkien kunniakansalaisina, runoilijoina ja virkanaisina. Tästä esimerkkinä Setälä mainitseekin kaupungin vesijohdoista vastaavan virkanaisen. Papyrukset paljastavat, että naiset olivat sopimuksissa ostajina, myyjinä, vuokralaisina, vuokraajina, lainaajina ja takaajina. Heillä oli oikeus tehdä ja vastaanottaa testamentteja. Naisilla oli oikeus kirjoittaa omasta puolestaan myös virkamiehille (Setälä 1985, 61). Hellenistinen aika merkitsi siis kansalaisuuden ja omaisuuden välisen yhteyden loppumista. Naisistakin tuli omistajia ja he saivat virkoja, luottamustoimia ja kunnianosoituksia yhteisössään.

Poliksen gymnasium (harjoittelu ja opetuspaikka) ei ollut pelkästään kansalaisoikeuksia nauttiville varattu enklaavi, sillä sinne pääsivät myös ulkopuoliset. Hansenin mukaan *gymnasiumissa* tapahtui myös *poliksen* lasten opetus, vaikkakin ne olivat pääasiassa urheilun ja sotilaallisen harjoittamisen keskuksia. Klassisella ja hellenistisellä ajalla *gymnasiumit* siirrettiin maaseudulta *poliksen* keskustan sisäpuolelle (Hansen 2000, 164-165). Myös *Stoat* (erilaiset pylväshallit) olivat kaikkien *poliksen*

asukkaiden vapaassa käytössä (Hansen 1997, 15). *Poliksessa* oli vain muutama pelkästään vapaille kansalaisille varattu tila. Tosin näitä tiloja oli vain suurimmissa *poliksissa*, esimerkiksi Ateenassa kokouspaikkana toiminut Pnyx-kukkula. Muuten kaikki tila oli kaikkien käytössä, lukuun ottamatta niitä tiloja jotka olivat yksityisen henkilön tai pyhätön omaisuutta. Julkinen tila muuttui suljetuksi ainoastaan vapaiden miesten poliittisten kokousten ajaksi. Hansenin mukaan käytännössä oli tiettyjä poikkeuksia, koska niitä saatettiin järjestää myös julkisilla paikoilla. *Agoroilta* kokoukset kuitenkin vähitellen väistyivät ja klassisella ajalla *agora* jäi puhtaasti markkinapaikaksi, jonne alkoi myös ilmestyä kauppoja (Hansen 1997, 15-16). Kokouspaikka siis sijaitsi usein julkisella paikalla, vaikkei itse kokous ollutkaan kaikille julkinen. *Poliksen* keskus oli poliittisten instituutioiden, uskonnon, puolustuksen, teollisuuden, kaupankäynnin, kasvatuksen ja viihteen keskus (Hansen 2000, 162-165 ja Mosse 1999, 85-86).

Kreikkalaiset eivät myöskään piitanneet missä kokouspaikka sijaitsi ja niitä voitiin pitää jopa vilkkaissa satamissa. Kreikkalaisten poliittisesta käyttäytymisestä kertoo myös se, että esimerkiksi Ateenassa asui sen suuruuden aikana viidennellä vuosisadalla eKr. noin 30 000-40 000 vapaata kansalaista, mutta Pnyx-kukkulalle mahtui päätöksentekoon vain noin 18 000 kansalaista (Dunn 1995, 12). Säilyneistä tiedoista käy ilmi, että jotkin päätökset vaativat 6 000 kannatusääntä ja toiset vain 3 000, kun Ateenassa oli noin 30 000 – 40 000 kansalaista. Mossen mukaan vain noin joka kymmenes Ateenan kansalainen osallistui aktiivisesti kansankokouksiin (1999, 86). Tällöin sakotettiin niitä, jotka eivät halunneet osallistua kokouksiin (Dunn 1995, 12-13). Mossen tulkinnan mukaan osallistuminen maaseudulta käsin olikin vaivalloisempaa, koska kansalaiselta saattoi mennä kokonainen työpäivä hukkaan matkustettaessa keskustaan poliittiseen kokoukseen. Kokous yleensä alkoi aamulla ja kesti myöhään iltaan asti. On siis ymmärrettävää, että äänestysvilkkkaus saattoi jäädä heikoksi (Mosse 1999, 86). *Poliksen* keskustaa ympäröivällä maaseudulla asui yleensä

suurin osa *poliksen* asukkaista. *Polista* ympäröivä maaseutu olikin tärkeässä asemassa hellenistisessä maailmassa.

2.4 Kaupunki-maaseutu, *polis*, *chora* ja *kome*

Kaupungin ja maaseudun eroja tarkasteltaessa on otettava huomioon, että kysymys on tasaisesti jatkuvasta ulottuvuudesta eikä jyrkästä kahtiajaosta. Käsitteet vaihtelevat kuitenkin siinä suhteessa, minkälaisien kriteerien avulla tämä ulottuvuus olisi määriteltävä. *Poliksella* tarkoitan maantieteellisesti koko maaseutua ja keskusta (*polista*) yhteisellä nimittäjällä *polis*. Kokonainen *polis* rajoineen on laajempi, kuin yleensä *polis*-käsitteen yhteydessä on esitetty (Hansen 2000, 152-153). Platon toteaa suoraan teoksessa *Lait* 745b:

Lainsäätäjän on ensinnäkin sijoitettava kaupunki mahdollisimman keskelle aluetta.

Myös Aristoteles (*Politiikka* 1326b39-41) toteaa seuraavaa:

Maa-alueen muoto on helppo määrittää. Joidenkin seikkojen kohdalla on tosin uskottava niitä, joilla on kokemusta sotilasasioissa. Maaston on oltava sellainen, että vihollisen on vaikea tunkeutua sinne mutta oman väestön on helppo päästä pois.

Polis siis rakentuu ympäröivästä maaseudusta ja *poliksen* keskustasta. Se syntyy erillisistä tiloista kyläksi ja kylistä *polikseksi*. Tällöin *polikselle* syntyvät luonnolliset rajat sen kehityksen aikana. Aristoteles (*Politiikka* 1252b12-13) toteaa seuraavasti:

Päivittäisiä tarpeita varten luonnostaan muodostunut yhteisö on tilayhteisö.

Aristoteles (*Politiikka* 1252b16-18) jatkaa:

Ensimmäinen useampien tilojen muodostama yhteisö, jonka tehtävänä on muidenkin kuin jokapäiväisten tarpeiden tyydyttäminen, on kylä.

Aristoteleen (*Politiikka* 1252b27-28) mukaan *polis* muodostuu kylistä:

Useiden kylien muodostama täydellinen yhteisö on kaupunkivaltio.

Aristoteles (*Politiikka* 1252b30-34) päättää *poliksen* muodostumisen seuraavasti:

Jokainen kaupunkivaltio on olemassa luonnostaan, jos kerran niitä edeltäneet yhteisötkin olivat, sillä kaupunkivaltio on sitä edeltävien yhteisöjen päämäärä.

Poliksen päätöksenteossa oli otettava sitä ympäröivä maaseutu (eli *chora*) huomioon. Sieltä tultiin osallistumaan poliittiseen päätöksentekoon *poliksen* keskukseen. Seuraavalla kaaviolla (Hansen 2000, 152) pyritään painottamaan sitä, että maaseutu oli erottamaton osa *polista*

POLIS

Yhteiskunnallinen näkemys:

POLIS = *Polis* (town) ja *chora* (hinterland)

Maantieteellinen näkemys

CHORA = *Polis* (town) ja *chora* (hinterland)

Polikset olivat pinta-alaltaan ja asukasluvultaan hyvin eri kokoisia. Esimerkiksi Spartan pinta-ala oli yksi *poliksien* suurimmista, mutta väestömäärältään se oli yksi pienimmistä. Yleisesti hellenististen *polisten* maaseudulla asui statukseltaan samanlaisia ihmisiä kuin *polisten* keskuksissa. Monet olivat asuneet niillä paikoilla jo vuosisatojen ajan viljellen maata jonka he itse omistivat (Hansen 2000, 152-156 ja Mosse 1999, 86). Yleisesti oletetaan, että hellenistisen *poliksen* keskustaa ympäröi muuri, joka erottaa sen maaseudusta. Muuri ei kuitenkaan ollut *poliksen* ehdoton tuntomerkki, eikä sitä ollut kaikkien *polisten* ympärillä. Muutenkin muuria vartioitiin vain sota-aikana, rauhan aikana ei muurilla ollut ollenkaan vartiota. (Hansen 2000, 160-161)

Hansenin mukaan *Poliksen* keskusta ympäröivällä maaseudulla ihmiset elivät hyvin erilaisissa yhdyskunnissa. Tällaisia asumusmuotoja olivatkin yleensä yksittäiset maatilat (*farmsteads*), jotka eivät muodostaneet toistensa kanssa minkäänlaisesta merkittävää yhteyttä. Tähän voidaan laskea myös ihmiset, jotka asuivat muutamien mautilojen muodostamissa yhteisöissä, joita Hansen myös kutsuu nimellä *farmsteads*. Tämä johtuu siitä, että näille yhdyskunnille ei ole löytynyt mitään yhteistä nimittäjää, vaan nimi on vaihdellut eri puolilla kreikkaa. Osa ihmisistä asui pienissä kyläyhdyskunnissa, joista käytetään nimeä *kome* (Hansen 2000, 154).

Komet ovat syntyneet tilojen liitoista ja aikaa myöten muuttuneet kyliksi. Kuten Aristoteles (*Politiikka* 1252b10-20) toteaa:

Hesiodos oli oikeassa runoillessaan: Tilalleni on ensin saatava vaimo ja kyntävä härkä. Härkähän on köyhän orja. Päivittäisiä tarpeita varten luonnostaan muodostunut yhteisö on tilayhteisö, johon kuuluvia Kharondas kutsuu leipäkumppaneiksi ja kreetalainen Epimenides kotipalstalaisiksi. Ensimmäinen useampien tilojen muodostama yhteisö, jonka tehtävänä on muidenkin kuin jokapäiväisten tarpeiden

tydyttäminen, on kylä. Luonnollisin kylä näyttäisi olevan eräänlainen tilayhteisön siirtokunta, jonka ovat perustaneet lapset ja lapsenlapset, joita eräät kutsuvat rintamaitoveljiksi.

Komet olivat kyliä, joissa oli yhteisöllistä elämää, mutta ne eivät olleet *poliksia*, sillä ne eivät omanneet lainvoimaista päätäntävaltaa. Päätöksenteko koski lähinnä vain heidän omia paikallisia (usein sosiaalisia ja taloudellisia) asioitaan. (Hansen 1997, 23) *Komeista* siis tultiin *poliksen* keskustaan päättäviin kokouksiin. *Poliksen* keskustassa sijaitsivat myös uskonnolliset pyhätöt, joita ei maaseudulla ollut.

2.5 Platon ja Aristoteles

Platon syntyi Ateenassa 427 eKr. Platon kuului yhteen Ateenan merkittävimmistä ylhäisösuvuista; hän siis tuli miljööstä, jossa eläteltiin aristokraattisia sympatioita ja katsottiin demokratiaa melko karsain silmin. (McClelland 1996, 18) Yleisesti ottaen Platon eli poliittisesti levottomana aikana. Ateena kärsi Peloponnesolaissodassa tappion Spartalle, joka pakotti Ateenan perustamaan tyrannihallinnon. Kun tyrannit 403 eKr. kukistuivat, tuli tilalle demokraattinen hallinto, jonka toimesta Sokrates teloitettiin vuonna 399 eKr. (Mosse 1999, 84-85). Tämän tapahtuman johdosta on ymmärrettävää, ettei Platonillakaan ollut demokratiasta korkeaa käsitystä. Platon piti demokratian nimissä mielivaltaisesti toimineita ihmisiä syyllisinä Sokrateen kuolemaan. Nordinin tulkinnan mukaan Platon ihailikin enemmän aristokraattista Sparta, joskin arvosteli sen militarismia. Hänen elämänsä lopulla kreikkalaisia kaupunkivaltioita alkoi uhata uusi vaara: Makedonian kuningas Filippos II:n vallan alle joutuminen. (Nordin 1995, 55-56)

Teoksessaan *Valtio* Platon hahmottelee ihannevaltion perustaksi kolmen yhteiskuntaluokan tai kastin mallin. Siihen kuuluu elättäjäloukka

(tuottaa ja tottelee), vartijaluokka (suojaa valtiota) ja hallitseva luokka, eli filosofit (*Valtio* 376c-403c, 427d-445e, McClelland 1996, 41-49). Platonin mukaan koulutuksen myötä filosofit pystyvät ideoiden orientoimina hallitsemaan valtiota. Heidän kauttaan hyvyys ja järkevyyden saavat vallan (*Valtio* 471c-502c). Platonille oleellisinta ei ole filosofien, vaan valtion onni. Salomaan mukaan Platonin valtio perustuu työnjakoon ja on siltä osin täydellisempi, mitä paremmin tämä on toteutettu. Valtio on siis olemassa jo silloin, kun muutama henkilö sopii siitä, että jokainen heistä tyydyttää kaikkien jotakin välttämätöntä tarvetta. Kun ihmiset erikoistuvat tietyille aloille, kykenevät he tuottamaan eniten ja parasta. (Salomaa 1981, 85) Erikoistuneista henkilöistä muodostuneessa valtiossa on jokaisella oma tehtävänsä. Valtio ei ole täten yhdenvertaisten ja samanlaisten henkilöiden yhtymä. McClellandin mukaan Platonin luomalle valtiolle on lakeja tärkeämpää luoda illuusio säännöistä, joita kaikki noudattaisivat, sillä muuten hallittavat tekisivät omat sääntönsä. Tällöin myös hallitsijat voisivat tehdä hyveellisiä päätöksiä (McClelland 1996, 38-39).

Platon esittää myös valtiolle sopivan asukasmäärän. Kuten mainittua, Platonille sopiva asukasmäärä valtiossa on tarkalleen 5040 asukasta, jotka edustavat hänen numeromystiikan näkemyksiään, sillä kyseinen luku on jaollinen kokonaisluvulla kahdesta kymmeneen. Se myös täytti toisen tärkeän ehdon: Platonin mielestä ei mikään muu seikka ollut valtiolle enemmän eduksi kuin se, että kansalaiset tunsivat toistensa ominaisuudet voidakseen suoda itse kullekin sellaisen kunnian, uskoa sellaiset tehtävät ja jakaa oikeutta siten, kuin oli asianmukaista (*Lait*, 737-738).

Platonille demokratia merkitsee halujen ja himojen valtaa, jossa kukaan ei suostu toisten hallittavaksi, vaan kaikki haluavat määrätä ja kukaan ei tottele ketään. Kukaan ei myöskään suostu uhraamaan mitään, vaan jokainen kahmii itselleen minkä käsiinsä saa. Demokraattinen ihmistyyppi viettää etenkin nuorena tyhjäntoimittajan elämää, josta puuttuu päämäärä ja tarkoitus (*Valtio* 561a,b):

Yhtenä päivänä hän viettää juominkeja huilujen soudessa, toisena juo pelkkää vettä ja laihduttaa itseään; hän vuoroin urheilee, vuoroin laiskottelee ja lyö kaiken laimin, vuoroin yltyy filosofoimaan. Usein hän tarttuu politiikkaan, hyppää seisomaan ja puhuu ja tekee mitä mieleen juolahtaa.

Platonin mukaan demokratialle on ominaista juuri ihmisten välinen poliittinen tasa-arvo, jota hän piti niin tuhoisana (*Valtio* 561c,d). Platon teki analogisen rinnastuksen ihmisen sielun rakenteen ja valtion rakenteen välille. McClellandin mukaan Platonin poliittinen teoria on enemmänkin arkkitehtuurista, sillä siinä kaikki romahtaa tai pysyy yhdessä. Demokratiassa hallitsevat epäpätevät ihmiset. Tällöin päätökset eivät perustu hyveelle, vaan himoille ja haluille. Jos osa ihmisen luonteesta katoaa tai muuttuu, se tuhoaa myös valtion. (McClelland 1996, 48-49)

Aristoteleen teoriat ovat lähtökohdiltaan hyvin erilaiset Platoniin verrattuna. Aristoteles (384-322 eKr.) syntyi Stageiran kaupungissa Pohjois-Kreikassa, eli hän ei ollut ateenalainen, vaikka Ateenassa elämästään suuren osan viettikin. Hänen isänsä oli nähtävästikin Makedonian kuninkaan henkilöäkäri, joten Aristoteleella oli pienestä pitäen läheinen suhde hallitsijaperheeseen. Nuoruusikään tultuaan hän muutti Ateenaan opiskelemaan, liittyi Platonin perustamaan Akatemiaan ja pysyi siellä Platonin kuolemaan 347 eKr. asti. Vuonna 343 Aristoteles palasi Makedoniaan opettamaan kuninkaan poikaa Aleksanteria, josta tuli myöhemmin maailmanvalloittaja. Opetustoimi päättyi Aleksanterin noustessa valtaistuimelle ja Aristoteles palasi Ateenaan. Ateenassa Aristoteles perusti oman koulun, Lykeionin. Täällä Aristoteles opetti kaksitoista vuotta, kunnes Aleksanterin kuoltua joutui lähtemään Ateenasta jumalanpilkasta syytettynä. Hän löysi turvapaikan Khalkiista, missä seuraavana vuonna kuoli. (Nordin 1995, 77-78 ja McClelland 1996, 52)

Aristoteles näki mullistuksen, jonka kuluessa kreikkalaisten kaupunkivaltioiden itsenäisyys päättyi ja ne liitettiin Makedonian vallan alle. Kun Aleksanteri vielä sai voiton Persiasta, syntyivät edellytykset Kreikan maailmanvallalle ja hellenistiseksi kutsutulle kulttuurikaudelle. Aristoteles pysyi siltikin klassisen Kreikan lapsena: poliittisessa filosofiassa hänen lähtökohtana hyvälle elämälle oli kaupunkivaltio. McClellandin mukaan on mahdollista, että Aristoteleen *Politiikka* oli pakkokirjoitus kaupunkivaltioiden itsenäisyyden puolesta, koska Aleksanteri Suuren kuoltua Aristoteleen epäiltiin olevan Makedonian agentti. Väitteistä huolimatta esiintyy *Politiikassa* Aristoteleen näkemyksille ominainen asioiden empiirinen luonne (McClelland 1996, 53). Toisin kuin Platonin *Valtiossa*, Aristoteleen *Politiikassa* esiintyvien kaupunkivaltioiden esimerkkeinä toimivat todelliset kaupunkivaltiot ja niissä vallinneet järjestelmät. Aristoteleen koko filosofiaa hallitsee luonnonmukaisuus. Aristoteles tutki luontoa ja sen johdonmukaisuutta. Hänen mukaan luonto ei tee mitään turhaan. Luonnossa on kaikelle, kuten ihmisellekin, teleologinen päämääränsä (McClelland 1996, 55, 62, 66-67).

Aristoteleella tämä näkyy siitä lähtökohdasta, että jokainen yhteisö on olemassa jonkin hyvän asian toteuttamiseksi ja valtio, täydellisin yhteisö, tähtää luonnollisesti korkeimpaan ja täydellisimpään hyvään (*Politiikka* 1252b29-34 ja 1278b20-21). Ihminen on *zoon politikon*, valtiollinen eläin. Valtio ei synny sopimuksen kautta, vaan kasvaa ja kehittyy vähitellen perheen, sekä tila- ja kyläyhteisöjen pohjalta. Perheet muodostavat Aristoteleelle valtion perustan.

Miettiessään minkä rajojen sisäpuolella pysyessä *polis* ei ole liian pieni eikä liian suuri, laittoi Aristoteles Platonin tavoin painoarvoa sille, että kansalaisten tulee tuntea toisensa. Kansalaisten oli tunnettava toisensa ja tiedettävä, millainen kukin on (*Politiikka* 1326b15-16). Kansalaisen minuus muodostuu erilaisten yhteisöjen kautta. Toisessa yhteydessä hän huomautti, että kymmenen kansalaista ei tietenkään voi muodostaa

polista, mutta toisaalta kymmenen kertaa kymmenentuhannen kansalaisen valtio ei enää ole *polis*. Liian väkirikasta valtiota on vaikea, miltei mahdoton hallita hyvin (*Politiikka* 1326a25-26). Aristoteles (*Politiikka* 1326a35-38) kirjoittaa:

On olemassa myös jokin valtion sopiva koko, aivan kuten kaikilla muillakin: eläimillä, kasveilla ja välineillä. Liian pienenä tai liian suurena mikään näistä ei voi säilyttää omaa kykyään, vaan se joko kadottaa kokonaan luonteensa tai ainakin vahingoittuu.

Aristoteleelle on kolme oikeaa hallintomuotoa: kuninkuus, aristokratia sekä *politeia*. Viimeksi mainitussa enemmistö hallitsee yhteisen edun mukaisesti. Väärät valtiomuodot ovat tyrannia, oligarkia ja demokratia (*Politiikka* 1279a34-1279b10). Aristoteleen mukaan demokratiassa enemmistö hallitsee, mutta ei edistä yhteistä hyvää, vaan ajaa köyhien etuja (*Politiikka* 1278b6-1279b10). Vallan painopiste asettuu hänen ihanteessaan keskiluokkaan, rikkaimpien ja köyhimpien väliin jääviin kansalaisryhmiin. Aristoteleen mukaan valtion tehtävistä tärkeimpiin kuului kasvatus (*Politiikka* 1332b13-16). Kansalainen on Aristoteleen mukaan henkilö, joka osallistuu oikeudellisten päätösten tekoon ja virkojen hoitoon. Valtion päämääränä on kansalaisten onni; siten yksilöiden ja valtion päämäärät lankeavat yhteen (*Politiikka* 1333a1-16).

McClellandin (1996, 57) mukaan Aristoteleelle *polis* on sama kuin sen laillinen järjestelmä: se miten virastot ja hallinto on toteutettu. Tämä luo *polikselle* identiteetin. Aristoteleelle *polista* eivät muodostaneet kansalaiset, koska he kuolivat ja vaihtuivat, eikä maa-alue, koska se voi muuttua aikojen saatossa. McClelland (1996, 59) esittää, että Aristoteleen mukaan kansalaisen pitäisi olla nuorena soturi, keski-ikäisenä hallitsija ja vanhana pappi.

Se, miksi hallitsijoina voivat toimia vain vapaat miehet, on McClellandin mukaan Aristoteleelle selvä esimerkki luonnossakin tapahtuvista ylivertaisten ja alempiarvoisten suhteista. Hallintaan kuuluu käskemistä, mutta myös ohjausta, opastusta ja opettamista. Aristoteleelle isäntä ja orja, miehet ja vaimot, isät ja lapset, hallitsijat ja hallitut ovat luonnollisia pareja ja tarvitsevat toisiaan toimiakseen, ilman toista heidän tehtävänsä jäisi täyttämättä. (McClelland 1996, 60) Tällöin Aristoteleen *polista* eivät muodosta vapaat miehet, vaan kaikki sen asukkaat. Mies, joka hallitsee kotiaan, voi myös hallita valtiota. Muilta tällainen osaaminen puuttuu, joten valtiolle olisi vaarallista päästää epäpäteviä hallitsemaan. Mies, joka ajattelee rationaalisesti ja tietää millaista hänen elämänsä tulee olla, kykenee tekemään hyveellisiä päätöksiä. (McClelland 1996, 63). Jos orjia ei olisi luonnostaan, ei olisi vapaita miehiäkään ja maailmasta tulisi Aristoteleen mukaan merkityksetön.

Yleisesti ottaen Aristoteleen valtiosta voitaisiin sanoa, että se on luonnollinen instituutio, jonka tehtävänä ei ole vain turvallisuuden ylläpito vaan aktiivinen toiminta hyvän elämän toteuttamiseksi. Valtion on säädettävä tietynlaisia lakeja ja järjestettävä monipuolinen kasvatusta, jonka tehtävänä on ohjata ihmisiä hyvään elämään.

Nordin on esittänyt muutamia vastakkainasetteluja Platonin ja Aristoteleen välille: Platonin näkemysten vastaisesti Aristoteles puolustaa yksityistä perhettä ja yksityisomaisuutta. Jos ihmisten halutaan kiinnostuvan työnteosta ja kartuttavan omaisuutta, täytyy omaisuuden olla yksityistä. Aristoteles ei myöskään hyväksy Platonin käsitystä valtion yhtenäisyydestä, vaan pitää sitä vahvasti liioiteltuna; aidon yhtenäisyyden täytyy jättää tilaa pluralismille ja moninaisuudelle (Nordin 1995, 99).

Platonille ja Aristoteleelle on yhteistä se, että olioiden luonto antaa oikean mitan ja normin kaikelle, niin ihmisille, valtiolle, kuin hyveellekin. Molempien poliittista filosofiaa on leimannut voimakkaasti

ajatus kansalaisuudesta. Suurin ero Platonilta ja Aristoteleelta löytyy mielestäni siitä, että Platonille luonnontila oli pysyvä, eli osa ihmisistä pysyi kehittymättöminä, kun taas Aristoteles näki ihmisessä ja luonnossa kasvun ja kehittymisen edellytykset. Aristoteleelle eläminen valtiossa oli luonnollista, kun taas Platonille se oli turvallisuuden takia ylläpidetty pakkokoneisto. Tästä esimerkkinä Aristoteleen kritiikki Platonia kohtaan *Politiikassa* (1264b26-1266a30). Aristoteleen ajatukset valtioiden luonnollisuudesta ovat hyvin lähellä omia pohdintojani kaupunkivaltioiden synnystä. Aristoteles kutsuu valtiota luonnolliseksi instituutioksi, jossa tietynlaisessa valtiossa eläminen on ihmislajin olemistapaa luonnehtiva piirre. Toisekseen kaupunkivaltio on luonteeltaan pysyvä ja kaikkialla perusolemukseltaan samanlainen, ei mikään satunnainen sopimus. Tätä näkemystä tukevat maapallon eri puolilla ja eri aikakausina luonnollisesti syntyneet kaupunkivaltiokulttuurit.

2.6 Demokratian käsitteitä ja teoriaa

Sana demokratia tulee kreikankielisistä sanoista *demos* (kansan) ja *kratos* (valta tai suvereniteetti). Ateenan hallitusmuotoa voidaan pitää demokraattisena Kleistheneen vuonna 507 eKr. tekemistä uudistuksista alkaen aina vuoteen 322 eKr (Setälä 2003, 18). Mossen (1999, 83) mukaan tällöin Kleistheneen odotettiin vain muodostavan jälleen aiemmin vallassa olleet Solonin lait, joiden mukaan hallitsi aristokratia, mutta hän meni pidemmälle ja loi perustaksi kansan (*demos*) hallinnan (*kratos*). Mosse (1999, 82) näkee, että kaiken takaa löytyy *hopliittien* vaatimus tasa-arvosta. *Hopliitit* oli raskasaseinen jalkaväki joka koostui vapaista kansalaisista. He eivät enää tyytyneet taistelemaan *poliksen* puolesta, jos eivät itse saisi olla mukana päättämässä sodasta ja rauhasta ym. tärkeistä hallinnollisista asioista. Jos *hopliitit* kerran taistelivat *poliksen* puolesta, niin he myös halusivat olla päättämässä itseään koskevista asioista. Ateenan demokratia syntyi luonnollisille tarpeille.

Norberto Bobbio mukaan demokratia ikään kuin 'syntyy' muutoksesta ja sen tarpeesta - se on sille luonnollista. Demokratia on dynaamista, siinä missä despotismi on paikallaan olemista. (Bobbio 1984, 17)

Demokratiaa harjoitettiin myös joissain muissa antiikin kaupunkivaltioissa, joiden päätöksentekoinstituutiot olivat samanlaisia kuin Ateenassa (Setälä 2003, 18). Kansankokous (*ekklesia*) oli demokraattisen hallinnon keskeisin toimielin. Se päätti esimerkiksi järjestyksenpidosta, julkisesta taloudesta, verotuksesta ja suhteista ulkomaille. Päätöksenteossa tavoiteltiin yksimielisyyttä, mutta kiistanalaisissa kysymyksissä turvauduttiin enemmistön päätöksiin (Setälä 2003, 18, Mosse 1999, 86). Mitään tiettyä paikkaa mihin demokratia olisi syntynyt kreikkalaisessa maailmassa ensimmäisenä, on vaikeaa nimetä. Tiedämme milloin demokratia syntyi Ateenaan, mutta sitä emme tiedä, mihin *polikseen* ja milloin demokratia syntyi ensimmäisenä. *Polisten* syntyhistorian perusteella demokratian synnystä voidaan esittää joitain arvioita, sillä Robert Browningin (1999, 36) mukaan Sparta kävi sotia muita kaupunkivaltioita vastaan jo 800-luvulla eKr. Kaupunkivaltiot alkoivat yleistyä 800-600-luvuilla eKr., jolloin myös demokratia yleistyi yhdeksi *poliksen* hallintamuodoista (Browning 1999, 62, Mosse 1999, 79).

Siinä missä antiikin Ateenassa kansalaisia olivat 20-vuotiaat vapaat miespuoliset kansalaiset, niin Setälän mukaan myös esimerkiksi Sveitsin kantonien jo keskiajalta periytyviin kansankokouksiin saivat osallistua vain asetta kantavat miehet. Osallistumisoikeus Uuden Englannin siirtokuntien kaupunkikokouksiin 1600-luvulla oli lähes poikkeuksetta kaikilla vapailla miespuolisilla kansalaisilla. (Setälä 2003, 22) Kansalaisen aseman saavuttivat vain yhteisön vapaat miespuoliset jäsenet.

Robert Dahlin mukaan viikingeillä oli erittäin kehittynyt poliittinen järjestelmä (1988, 18). Tämä onkin aika yllättävää, koska yleensä viikinkejä pidetään nomadeina, liikkuvana kansana ilman sen suurempaa

järjestäytyneitä kulttuuria. Dahlin mukaan viikinkien vapaat miehet kokoontuivat vuosien 600-1000 aikana omien kaupunkiansa kokouksiin, joita kutsuttiin nimellä Ting. Näissä kokouksissa sovittiin riitoja, keskusteltiin, päätettiin, hyväksyttiin ja hylättiin lakeja. Näissä kokouksissa päätettiin myös uskonnosta, kuten kävi myös kristinuskolle, sillä viikingit hyväksyivät sen kokouksessa omaksi uskonnokseen. Kokouksessa nimitettiin tai hyväksyttiin uusi kuningas, jonka piti vannota uskollisuutta Tingin säätämille laeille (Dahl 1988, 18). Näiden kokousten pohjalta syntyi myöhemmin Islantiin, Norjaan, Tanskaan ja Ruotsiin edustuksellinen järjestelmä, jossa kuningas kutsui koolle edustajat kaikista yhteiskuntaluokista. Myöhemmin tästä järjestelmästä syntyi Ruotsiin Riksdag ja Islantiin Altinget. (Dahl 1988, 18) Setälän mukaan Yhdysvalloissa äänioikeus valtiollisissa vaaleissa oli pitkään sidottu sukupuoleen ja valtiolliseen asemaan. Sama toistui myös Ranskassa vuoden 1789 vallankumouksen jälkeen. Naisten äänioikeus yleistyivät läntisissä edustuksellisissa demokratioissa vasta 1900-luvun kuluessa. (Setälä 2003, 23) Leimallista edellä esitetyille ja nykyisille yhteiskunnille on se, että poliittiset oikeudet ovat tietyllä maantieteellisellä alueella pysyvästi asuvilla yksilöillä. Kukaan ei voi äänestää toisen valtion tai kunnan vaaleissa.

Demokratiakäsitettä on viimeisten parinsadan vuoden kuluessa ryhdytty käyttämään laajemmin, myös viitattaessa edustuksellisiin järjestelmiin. Bobbion (1984, 17) mukaan 1700-luvun lopulla alettiin muodostaa demokratioissa ero moderniin ja klassiseen demokratiaan. Klassinen demokratia tarkoittaa suoraa demokratiaa, jossa päätökset tehdään suoralla kansanäänestyksellä, kuten tapahtui antiikin Ateenassa. Moderni demokratia on edustuksellista demokratiaa, jossa päätöksiä tekevät vaaleilla valitut edustajat, kuten Suomen eduskunnassa. Bobbion mielestä historiallisesti yhdistävät tekijät edustuksellisen ja suoran demokratian välillä ovat niin monet ja vaihtelevat, ettei eri tapauksissa voida suoraan sanoa mikä on edustuksellista ja mikä suoraa demokratiaa. Bobbio näkee vastakkainasettelun enemmän jatkumona, missä on vaikea sanoa sitä, missä yksi alkaa ja toinen jatkuu.

Nykyaikaisten paikallishallintojen muodostumisen alkuvaiheet olivat spontaaneja tapahtumia, joiden perustat nojasivat suoraan demokratiaan. (Bobbio 1984, 52-54) Henkilökohtainen, eli suora osallistuminen demokraattisessa päätöksenteossa on mahdollista vain tietyissä olosuhteissa. Kun tällaisia olosuhteita ei ole, on edustuksellinen demokratia ainoa mahdollisuus. Kunnallisessa elämässä on vielä suoran demokratian kautta tapahtuvaa vaikutusta. Suomessa suoraan demokratian luetaan kuuluviksi neuvoa-antavat kansanäänestykset, aloitteet, käyttäjädemokratia ja muu kuntalaisten suora vaikuttaminen päätöksentekijöihin (Sutela 1998, 84-85).

Demokratian suoma kansalaisten äänioikeus puhuttaa tänäkin päivänä. Kenelle äänioikeus kuuluu? Bobbion mukaan on väärin sanoa, että nykyaikainen järjestelmä olisi mitenkään lähellä täydellistä demokratiaa, sillä parhaimmassakaan demokratiassa ei voi äänestää ennen tiettyä ikää. Bobbio jatkaa, että yhteisö jossa äänioikeus on aikuisilla miehillä, on demokraattisempi kuin järjestelmä jossa vain maanomistajat saavat äänestää ja vastaavasti vähemmän demokraattinen kuin järjestelmä jossa naisetkin saavat äänestää. (Bobbio 1984, 24) Robert Dahl on teoksessaan *On Democracy* (1988) painottanut demokratian laajentamisen tärkeyttä, koska tällöin todellinen valta pysyisi kansalla. Dahl ei hyväksy asiantuntijuuteen perustuvaa vartijajärjestelmää, jossa erityisosaajat päättävät asioista vain sillä perusteella, että he olisivat itsensä mukaan pätevimpiä siihen, kuten lääkärit ovat päteviä hoitamaan sairaita. Dahlin mukaan kaikki valtion hyväksymät kansalaiset ovat päteviä päättämään yhteiskunnan asioista. Kaikilla tulee olla yhtäläiset oikeudet ja mahdollisuudet tuoda omat näkemyksensä muiden tietoon. Kaikilla tulee myös olla samat mahdollisuudet oppia ja saada tietoa päätettävistä asioista ja eri vaihtoehdoista. Myös esille nostettavista asioista ja niiden valinnasta tulee saada päättää ja sanoa mielipiteensä. Tärkeintä kuitenkin on, että kaikilla täysi-ikäisillä, jotka asuvat kyseisellä alueella, tulisi olla täydet kansalaisoikeudet ja tätä kautta mahdollisuus osallistua päätöksentekoon (Dahl 1988, 38, 70-74). Bobbion (1984, 56) mukaan nykyaikana ei ole enää mahdollista laajentaa osallistumisoikeutta, kun

äänioikeus koskee naisia ja äänestysraja on laskettu kahdeksaentoista ikävuoteen.

Setälän mukaan poliittisista oikeuksista voidaan erotella Robert Dahlin esittelemät kategoriset ja kontingentit (ehdolliset) määritelmät. Kategorisen määritelmän mukaan jokaisella yksilöllä tulee olla poliittiset oikeudet ilman mitään ehtoja, kun taas kontingentit määritelmät asettavat joitakin ehtoja poliittisten oikeuksien saavuttamiselle. Esimerkiksi poliittiset oikeudet voidaan määritellä ehdollisesti esitettäessä luku- ja kirjoitustaitoa äänioikeuden ennakkoehdoksi. Kontingentin määritelmän mukaan poliittiset oikeudet voidaan antaa esimerkiksi vain niille yksilöille, jotka ovat päteviä poliittiseen toimintaan. Suuri ongelma kontingentissa määritelmässä on se, miten pätevyys määritellään. (Setälä 2003, 24-25) Käsitelmäni mukaan pätevyyden määrittely muuttuu aikojen ja tapahtumien seurauksena, joten se on oman aikansa kuvaus. Bobbion tulkintojen mukaan aikana jolloin äänioikeus oli vain maanomistajilla, oli luonnollista että he muodostivat lakeja, jotka varjelivat yksityisomaisuutta. Siitä hetkestä lähtien, jolloin äänioikeus annettiin lukutaidottomille, alkoivat äänioikeutetut vaatia kouluja, jotta he voisivat oppia lukemaan. Hetki, jolloin äänioikeus ulotettiin koskemaan maattomia, joiden tulot tulivat työnteosta, alkoivat he äänestää työttömyysturvan puolesta. (Bobbio 1984, 38) Myöskään kategorista periaatetta ei voida noudattaa yksioikoisesti. Esimerkiksi lasten ja väliaikaisesti valtiossa oleskelevien aikuisten poliittisten oikeuksien rajoittamista pidetään oikeutettuna. Setälän mukaan myös Dahl on valmis hyväksymään sellaiset rajoitukset, jotka perustuvat ihmisten ikään ja heidän valtiossa oleskelun pituuteen. Monissa demokraattisina pidetyissä valtioissa on rajoitettu esim. mielisairaiden, vajaaälyisten ja rikoksista tuomittujen poliittisia oikeuksia. Näissä tapauksissa poliittisten oikeuksien rajoittaminen tapahtuu muiden yksilöiden tekemien arviointien perusteella. (Setälä 2003, 24-25) Mielestäni demokratiaa ei voida kategorisoida mihinkään tiettyyn muottiin, vaan se on alati muuttuva prosessi, joka ilmentää jokaiselle aikakaudelle ominaisimpia arvostuksia ja piirteitä.

Demokratian perusta löytyy sen perimmäisestä olemuksesta: kansalaisten välisestä tasa-arvosta.

Demokratiassa kansalaiset voivat vaikuttaa mieltymystensä mukaan joko suorilla vaaleilla tai edustuksellisen järjestelmän kautta. Setälän mukaan klassista demokratiakäsitystä voidaan luonnehtia myös siten, että sen mukaan kansalaisilla ei ole pelkästään valtaa päätöksenteossa vaan he myös hallitsevat itseään, kuten hänen (Setälä 2003, 27) seuraavassa tekstissä ilmenee:

Demokratia-ajattelussa merkittävää kansalaisten itsehallinnon vaatimusta voidaankin pitää vaativampana kuin kansanvallan vaatimusta. Kansalaisten itsehallinto edellyttää, että kansalaiset voivat osallistua päätöksentekoon heitä itseään koskevissa kysymyksissä.

Tällainen ajattelumalli on ominainen suomalaisessa yhteiskunnassa silloin kun puhutaan kuntien ja valtion välisistä suhteista. Bobbion mielestä nykyaikana demokraattiset valtiot ovat yhä vähemmän individualistisia. Nykyään ei ole selvillä kuka on tärkeä henkilö politiikassa, vaan tilalle ovat tulleet toiset ryhmät, esimerkiksi suuret organisaatiot, erilaiset yhdistykset ja kauppaliitot. (Bobbio 1984, 28) Tämä johtaa siihen, että enää ei ole olemassa itsenäistä valtiota, jossa ihmiset olisivat ideologinen tai mystinen yhteisö. Sen sijaan ihmiset on jaettu vastakkaisiin ja keskenään taisteleviin ryhmiin. (sama)

Demokratialla ei ole yksiselitteistä merkitystä. Nykyaikaiset demokratiakäsitykset kuvaavat menetelmiä, joilla tehdään kaikkia määrätyn ihmisyhteisön jäseniä koskevia, eli kollektiivisia päätöksiä (Setälä 2003, 9). Tällöin demokratian kohteena ovat myös valtiota pienemmät poliittiset yhteisöt. Toisaalta päätöksiä tehdään myös valtiota suurempien toimijoiden keskuudessa, kuten monikansallisissa

yhteisöissä, Euroopan unionissa ja Yhdistyneissä kansakunnissa, niin kuin Bobbio sen aiemmin esitti.

Polikset eivät olleet useinkaan itsenäisiä, vaan itsemääräviä kaupunkeja. Demokratia ilmensi *poliksissa* aikansa arvostuksia. Bobbion (1984, 58) mukaan nykyajan valtiossa on useita valtakeskittymiä, siinä missä *poliksessa* oli vain yksi. On syytä kuitenkin muistaa, että *poliksetkin* olivat usein suuremman *poliksen* vaikutuksen alaisena tai liitossa muiden *polisten* kanssa.

Käsitykset demokratiasta ovat sidoksissa aikaan ja paikkaan. Näkemykseni mukaan demokratia kuvaa omaa aikakauttaan, sillä demokratia sisällyttää itseensä eri arvoja eri aikakausina. Demokratialle tunnuksenomainen kansalaisten äänestys-oikeus on sulkenut aikojen saatossa piiristään niin naisia, köyhiä, orjia, alaikäisiä, vammaisia kuin rikollisiakin. Sutelan mukaan demokratia voidaan yleisellä tasolla määritellä poliittiseksi järjestelmäksi, jossa laajalla joukolla aikuisia kansalaisia on mahdollisuus osallistua päätöksentekoon. Demokraattisuuden kriteeriksi muodostuu se, kuinka päätöksenteon kohteena olevat voivat osallistua ja vaikuttaa. (Sutela 1998, 80) Demokratia on olemassa, mutta yhteiskunnassa vallalla olevista arvoista riippuu, keitä se päästää nauttimaan kansalaisoikeuksista. Raja suoran ja edustuksellisen demokratian välillä on häilyvä, jos sitä on ollenkaan. Aikojen muuttuessa demokratiakin muuttaa luonnettaan.

3 KIURUVESI *POLIKSENA*

Huovisen mukaan varhaisimmat merkit ihmisen liikkumisesta Kiuruveden alueella sijoittuvat esikeraamiseen aikaan ja ne ovat Suomusjärven kulttuurin asuinpaikkoja. Tämä ajanjakso ajoittuu vuosiin 6500-4200 eKr. Kiuruvetisistä kivikauden asuinpaikoista tunnetuin on Osmankijärven rannalla sijaitseva Hinkusalmen asuinpaikka, josta on

löydetty runsaasti erilaisia esineitä. (Huovinen 1988, 18-19) Tunnuksenomaista pysyväälle asutukselle on maanviljelyksen aloittaminen. Useampien ihmisten jäädessä samalle alueelle syntyy kanssakäymistä ja sen seurauksena lopulta yhteisö. Miten Kiuruveden yhteisö syntyi ja millä tavoin ihmiset kokivat yhteenkuuluvuuden tunnetta? Tulen esittelemään Kiuruveden historiaan voimakkaasti vaikuttaneita henkilöitä ja tapahtumia joita Kiuruvedellä muistellaan vieläkin. Platonille oli tärkeää, että *polis* omasi jonkin historiallisesti merkittävän tapahtuman tai henkilön, josta *polis* voi ammentaa elinvoimaa. Myös Mossen tulkinnan mukaan *polikselle* oli tärkeää oma myyttinen historia. Historiallisille tapahtumille ja henkilöille rakennetut pyhätköt ikään kuin identifioivat *poliksen* alueen. Tällaisen myyttisyyden pohjalta *polis* kasvoi suuremmaksi, säilyi elinvoimaisena ja ennen kaikkea yhdisti alueen ihmisiä yhteen, jonka tuloksena se vakiinnutti ihmisiä pysymään aloillaan ja kehitti maanviljelystä. (Mosse 1999, 79) Ehkäpä seuraava Leo Huovisen (1988, 35) kuvaama tapahtuma voisi olla merkittävä Kiuruveden historialle:

Kiuruvesi oli pitkään savolaisten ja hämäläisten eräalueena. Riitojen lopettamiseksi pidettiin rajankäyntejä. 1400-luvun puolivälin rajankäyntiin liittyi Kiuruvedettä koskettava uskonnolliseen elämään viittaava muistitieto. Tarinan mukaan pidettiin rajan pohjoispäässä Lahnakalliolla jumalanpalvelus, jossa oli läsnä korkeita herroja ja Pyhäjoen rovasti saarnasi. Toimitus oli niin juhlallinen, että kalliolle oli levitetty punainen matto.

3.1 Kiinteän asutuksen syntyminen (*farmsteadit*)

Poliksille tyypilliseen tapaan myös Kiuruveden syntyminen on spontaani tapahtuma. Aristoteleen kuvauksen mukainen kehitys yksittäisistä

maatiloista yhteisöiksi on selvästi nähtävissä myös Kiuruvedellä. Huovisen mukaan nykyisen Kiuruveden kohdalla sijaitsi 1500-luvun alkupuolella viisi eräsijaa ja lisäksi oli vielä yksi idempänä Haapajärven länsirannalla. Eräsijat olivat tärkeitä asutuksen leviämisen kannalta ja ne sijaitsivatkin vesistöjen rannoilla. Eräsijojen myötä myös osa ihmisistä jäi asumaan pysyvästi Kiuruvedelle. (Huovinen 1988, 22) Milloin sitten Kiuruvesi sai vakituisen asutuksensa ja ketkä olivat ensimmäisiä asukkaita? Näihin kysymyksiin on mahdotonta vastata tarkasti, koska Huovisen mukaan ensimmäiset verolähteet ovat vuodelta 1541. Tämä tarkoittaa sitä, että silloin on laitettu uudisasukkaat ensimmäisen kerran verolle. He ovat voineet asua alueella jo vuosikymmeniä sitä ennen (Huovinen 1988, 22). Mikä sai ihmiset lähtemään asumaan uusille pohjoisille alueille? Huovinen selittää, että rintamailla väestön kasvu oli 1500-luvulla varsin voimakasta, joten osan oli lähdettävä etsimään elantoaan muualta. Myös Ruotsin kuninkaan Kustaa Vaasan veropolitiikka suosi uudisasutusta. Uudisasukkaille luvattiin kolme vuotta verovapautta, mutta käytännössä aika oli pidempi. Nykykäsityksen mukaan pysyvä asutus alkoi joka tapauksessa levitä 1500-luvun alkuvuosina (Huovinen 1988, 22). Ruotsin kuninkaan asetus suosi asutusta, mutta ei pakkoasuttanut ihmisiä. Näin tilat syntyivät luonnollisesti ihmismäärän lisääntyessä. Myös antiikin kreikkalaisessa maailmassa väestön lisääntyminen aiheutti luonnollista väestön siirtymistä uusille alueille, alkaen 800-luvulla ja huippunsa se ohitti 600-luvulla eKr. (Mosse 1999, 79). Pääasiallinen syy tähän oli maan puute. Ihmiset lähtivät etsimään itselleen viljelysmaata ja asuinsijoja (Mosse 1999, 80).

Kiuruveden alueella oli 1500-luvun alussa seitsemän taloa. Nämä talot voidaan lukea ensimmäisiksi hellenistisen mallin mukaisiksi *farmsteadeiksi*. Taloista neljä sijaitsi Kiurujärven ympäristössä ja kolme pohjoisempana latvavesillä. Huovisen mukaan Kiuruvedellä 1550-luvun vaihteessa oli varmasti seitsemän taloa verotuksen piirissä, joten ainakin niissä oli ollut usean vuoden ajan kiinteää asutusta. Näiden lisäksi saattoi olla vielä muutama talo, mutta tiedot niistä ovat puutteellisia. Yhteisenä

piirteenä oli, että talot sijaitsivat vesistöjen varrella, hyvien kulkuväylien ja kalavesien äärellä. (Huovinen 1988, 22). Yleensä *polikset* syntyivät vesistöjen ääreen, mutta vesiyhteys ei ollut välttämätön ehto kasvulle, kuten kävi esim. Spartassa.

Ei ole olemassa tarkkaa tietoa siitä, kuinka paljon ihmisiä Kiuruvedellä asui 1550-luvun vaihteessa. Huovinen arvelee, että uudisasukkaiden joukossa on tuskin ollut paljoakaan vanhuksia. Koska uudisasukkaat olivat nuorta väkeä, oli syntyvyys korkea ja lapsia oli väestössä runsaasti. Heidän laskemisensa on mahdotonta, koska verotietoihin ei merkitty lapsia. Tietoihin oli merkitty vain kaikki yli 15-vuotiaat henkirahaa maksavat henkilöt. (Huovinen 1988, 22-24) Ihmisten määrä on nähtävästikin tasaisesti kasvanut, koska 1500-luvun loppupuolella Kiuruvedellä oli kaksi kylää (*kome*), Niemisjärvi ja Sulkavanjärvi (Huovinen 1988, 24).

3.2 Kylien synty (*komet*)

Huovisen mukaan 1580-luvun alkuun mennessä Kiuruvedellä oli noin sata asukasta. Erilaisten veroluetteloiden pohjalta on mahdollista esittää jonkinlainen arvio asutuksen määrästä 1600-luvulla. (Huovinen 1988, 24) Seuraava asetelma (Huovinen 1988, 24) perustuu vuoden 1625 myllyluetteloon:

Kylä (<i>kome</i>)	Ruokakuntien määrä	Aikuisten määrä
Luupujärvi	12	27
Sulkavanjärvi	6	14
Hautajärvi	7	21
Niemisjärvi	7	21
<u>Kiuruvesi</u>	<u>6</u>	<u>16</u>
Yhteensä	38	99

Kasvu on ollut nopeaa, koska 1500-luvun lopussa oli Kiuruvedellä vain kaksi *komea*, mutta vuonna 1625 *komeja* oli jo yhteensä viisi. Tällöin Kiuruveden asukasluvuksi saataisiin noin 200 henkilöä. Kartassa Kiuruvesi mainitaan ensimmäisen kerran 1626 (Paikkala 2004, 132). Paikkalan mukaan noihin aikoihin Kiuruveden kylällä oli lähikyliä huomattavampaa asutusta (2004,132). Paikkalan näkemys on hieman ristiriidassa Huovisen näkemyksen kanssa. Näkemuserot johtunevat käytettyjen lähteiden erilaisuudesta.

Huovisen mukaan väestön lukumäärälle 1700- ja 1800-luvuilla oli tyypillistä suuret vaihtelut jopa vuosittain. 1700-luvun uudisasutus ei edennyt enää yhtenäisenä ”rintamana” jotain tiettyä reittiä pitkin kohti ei-kenenkään maata (Huovinen 1988, 27). Se liittyi pitemminkin maanomistukseen. *Poliksen* kansalaisuus-statukselle oli merkittävää, että omisti maata *poliksen* alueella (McClelland 1996, 13). Huovinen (1988, 27) kuvaa asiaa seuraavasti:

Asutus ikään kuin säteili erillisistä pesäkkeistä, kantataloista, eri tahoille pitäjää. Asutus levisi rintapelloilta takamaille, yksityisten perheiden muuttona pääpaikasta kaskisaloille, syvemmälle metsiin. Näin asutettiin ulkopalstoja, jonne usein perustettiin torppia.

Tällainen asutuksen leviäminen on hyvin samankaltainen Aristoteleen näkemyksen kanssa, jossa yhdestä tilasta muodostui oma tilayhteisönsä ja tilayhteisöt levisivät lähialueille. Aristoteles piti näitä tiloja siirtokuntina, joiden perustalle nousi myöhemmin kylä. Näin alkoi muotoutua luonnollinen yhteys kiuruvetisten välille, sillä kuten antiikin *poliksissa*, myös Kiuruvedellä on suvuilla iso merkitys niin historiassa kuin nykypäivänäkin. Esimerkiksi Ateenassa jo ennen Kleistheneen aikaa muodostivat suvut myös suurimmat poliittiset ryhmittymät. Suvut olivat ikään kuin oman aikansa puolueita (Mosse 1999, 83-84).

Pitäjäntokousten kukoistusaikaa oli 1700-luku ja seuraavan vuosisadan alkupuoli. Huovisen mukaan kansanopetus, köyhäin- ja terveydenhuolto olivat sen tärkeimpiä tehtäviä. Kiuruveden kylät osallistuivat vielä tällöin Iisalmen pitäjänkokouksiin. Iisalmen pitäjässä oli 54 kylää, joista Kiuruveden alueella sijaitsi kymmenen (Huovinen 1988, 41). *Poliksella* oli vain yksi keskusta, johon hallinnollinen ja uskonnollinen elämä keskittyi. Iisalmi oli näin ollen Kiuruveden kylien *polis*.

Kiuruveden asukasluvun kehitys 1775-1875 väliseltä ajalta käy selville seuraavasta Huovisen (1988, 27) kuvaamasta asetelmasta:

<u>Vuosi</u>	<u>1775</u>	<u>1790</u>	<u>1815</u>	<u>1835</u>	<u>1855</u>
Asukasluku	1287	1821	2306	2818	4525

Huovisen mukaan Kiuruvedellä oli asukkaita vuoteen 1875 mennessä 5711 henkilöä. Asukasluvut ovat tarkkoja, koska kirkko ryhtyi 1760-luvulta lähtien pitämään luetteloita syntyneiden ja kuolleiden määrästä. Lapsisyntyvyys oli korkeaa, koska heitä tarvittiin työvoimaksi. Kyseisen vuosisata oli siis todellisen väestöräjähdyksen kautta Kiuruvedellä, jolloin asukasluku lähes viisinkertaistui. Tämä ei ollut ainoastaan Kiuruvetinen ilmiö, vaan Huovisen mukaan kehitys oli samansuuntainen Savossa ja koko valtakunnankin alueella. Kiuruvedellä kasvu oli kuitenkin keskimäärin nopeampaa kuin muualla Savossa. (Huovinen 1988, 27-28)

Kiuruveden sosiaalinen rakenne 1810-luvun alkupuolelta käy ilmi seuraavasta (Huovinen 1988, 28) asetelmasta:

Sääty tai ammatti	Henkilöä
perhekuntineen	
Papisto perheineen	7
Maanviljelijät	969
Torpparit	193
Mäkitupalaiset, loiset	237

Palvelusväki	512
Alemmat kirkonpalvelijat	14
Käsityöläisiä	8
Sotilasvirkailijoita	1
Sotilaita perheineen	135
Vaivaisia	65
<u>Muut</u>	<u>515</u>
Yhteensä	2655

Suurin osa väestöstä sai toimeentulonsa maataloudesta ja suurimpana ryhmänä olivat itsenäiset maanviljelijät. Myös hellenistisissä *poliksissa* itsenäiset maanviljelijät muodostivat suurimman osan *poliksen* asukkaista.

3.3 Kirkon vaikutus *poliksen* syntyyn

Hellenististen *polisten* asukkaat pitivät uskonnollisia juhlallisuuksia, pyhättöjä ja temppeleitä hyvin tärkeinä. *Poliksien* keskustoissa sijaitsivat myös *nekropolikset*, joihin haudattiin *poliksien* asukkaat kansalaisista orjiin. Uskonnon yhtenäisyys oli yksi asia mikä yhdisti kaikkia helleenejä. Jokaisessa *poliksessa* oli oma papisto uskonnollisia juhlia ja tilaisuuksia hoitamassa. Kuten aiemmin viittasin, ammentavat *polikset* elinvoimaansa jostain historiallisesta tapahtumasta tai henkilöstä, johon aina viitataan *poliksen* historiassa. Kiuruveden kohdalla se on ollut kirkon rakentaminen.

Vuonna 1552 Mikael Agricolan ehdotuksesta rakennettiin kirkko Kuopionniemelle ja tämän myötä kirkkopitäjää alettiin kutsua nimellä Kuopio. Näin oli tullut Savoan uusi kirkkopitäjä. Asutuksen lisääntyessä Kuopion seurakunnan hoitaminen vaikeutui pitkien matkojen vuoksi. Ruotsin kuningas Kustaa II Aadolf suostumuksella piispa Elimaeus määräsi, että Kuopion pitäjän pohjoisosasta erotetaan oma lisalmen

kirkkopitäjä. Iisalmen seurakunnan perustaminen tapahtui 1627. (Huovinen 1988, 36) Kirkko ja seurakunta tulivat kiuruvetisille aivan käden ulottuville, sillä nykyisen Kiuruveden keskustasta on matkaa nykyisen Iisalmen keskusta noin 35 kilometriä kun taas Kuopioon on Kiuruvedeltä matkaa noin 120 kilometriä. Huovisen mukaan kiuruvetiset osallistuivat kirkolliseen elämään erityisesti kesällä, jolloin vesiteitse päästiin vaivattomasti käymään kirkossa (1988, 36). Tämä on mielestäni ymmärrettävää, koska välimatkat olivat varsinkin talvisin hankalia suorittaa silloisilla kulkupeleillä ja 35 kilometrin matkaan meni paljon aikaa.

Kiuruvetiset olivat mukana myös pitäjänkokouksissa, joissa kirkollisten asioiden lisäksi käsiteltiin myös maallisia asioita (Huovinen 1988, 36). Heurun näkemyksen mukaan pitäjänkokoukset ja käräjät loivat pohjaa tulevalle kunnallishallinnolle. Pitäjänkokoukset ja käräjät koostuivat yhteisistä asioista päättämään kokoontuneista vapaista talonpojista. Heidän valtansa perustui miehisyteen, suvun johtajuuteen ja maaomaisuuteen. (Heuru 2001, 11) Keskiajalla ja uuden ajan alussa pitäjäläisten yhteisiä asioita käsiteltiin käräjillä. Huovisen mukaan siellä olivat esillä sekä rikos- että hallintoasiat. Käräjillä käsiteltiin julkisten rakennusten rakentamista ja korjaamista, toimihenkilöiden valintoja, sotaväenottoon ja verotukseen liittyviä kysymyksiä, sekä esivallan päätösten tiedottamista kansalle. Paikallis- ja valtionhallinnon tehtävien tiukkaa rajausta ei tunnettu. (Huovinen 1988 41) Vielä tällöin Kiuruveden alue kylineen (*komet*) kuului Iisalmen *polikseen*, jonne oli pitkä matka kokouksiin. Huovisen mukaan Iisalmen vanhimmat kirkonkokousten pöytäkirjat eivät ole säilyneet nykypolville (1988, 41). Kiuruvetisten osallistuminen on ollut todennäköisesti heikkoa liian pitkän välimatkan vuoksi. Ateenassakin vain joka kymmenes kansalainen kävi kansankokouksissa, koska niihin kului liiaksi kallista työaika.

Uudenkaupungin rauhan jälkeen 1721 asutus tihentyi Ylä-Savossa. Kirkkomatkat syrjäisemmillä seuduilta olivat pitkiä ja kuolleiden siunaaminen siunattuun maahan oli hankalaa. Huovisen mukaan nämä seikat vaikuttivat siihen, että Kiuruvedelle alettiin suunnitella oman kappeliseurakunnan perustamista (1988, 36). Iisalmen papiston palkkaukseen kuului päivätöiden tekeminen. Tätä varten oli seurakunta jaettu neljään piiriin, joista yksi oli Kiuruveden suunnalla nimeltä Remeksen piiri. Huovisen mukaan tämä loi osaltaan kaivattua identiteettiä. Remeksen piirissä asui 1700-luvun puolivälissä muutamia valistuneita henkilöitä, jotka ryhtyivät ajamaan omaa kappelia. Näistä miehistä ovat Huovisen mielestä mainitsemisen arvoisia Koskella asunut Antti Hyvärinen ja vähän ylempänä vesireitin varrella kansanrunoilijoinakin tunnetut veljekset Matti ja Paavo Remes. (Huovinen 1988, 36-37) Näitä henkilöitä voidaan pitää eräänlaisina Kiuruveden historian voimahenkilöinä, joista *polis* ammensi elinvoimaansa. Syksyllä 1762 kirkon rakentamisen puolelle asettuivat Kiuruveden, Kosken, Kalliojärven, Hautajärven, Luupuen, Niemisjärven, Osmangin, Rytlyn, ja Salmijärven kylät (*kome*), sekä neljä taloa (*farmstead*) Sulkavan kylästä (Huovinen 1988, 37). Asukkaista kirkkoa puuhaamassa oli noin 2000 henkilöä (Heinonen 2004, 50). Suurimpana perusteluna rakentamisen puolesta pidettiin sitä, että näistä kylistä oli pitkä ja vaivalloinen matka Iisalmen kirkkoon (Huovinen 1988, 36). Tällöin Kiuruveden *poliksen* synty noudattaa Aristoteleen käsityksen mukaisia rajoja, sillä lähialueiden kylät yhdistyvät ja muodostavat *poliksen*. Kiuruvesi muodostui luonnollisilta tarpeiltaan *polikseksi*, jonka kylät liittyivät yhteisen uskonnollisen symbolin ympärille. Keskuspaikaksi kohosi pyhättö, eli tässä tapauksessa kirkko.

Hankkeen takana olevat kylät lupasivat hankkia itse rakennuspuut ja tavoitteena oli saada kirkko valmiiksi seuraavaan kesään mennessä. Lupa anottiin Porvoon tuomiokapitulilta ja se saatiin vuonna 1763 (Huovinen 1988, 37). Kirkon paikaksi tuli Kiuruveden pohjoiskylän Kirnumäki. Paikka on nykyisen Kiuruveden keskustassa sankarihaudan

ja kapitulin välissä mäen päällä. Vaikka tänä päivänä Kiuruveden Kirkonkylä on kylistä suurin, ei se sitä ollut aiemmin. Martti Heinosen mukaan Kirkonkylästä tuli keskus vasta kun kirkko perustettiin alueelle. Kirkonkylälle sijoitettiin kirkko kylien yhteisestä päätöksestä, koska se oli maantieteellisesti ajatellen keskeisimmällä paikalla (Heinonen 2004, 50). Kirkko siis houkutteli ihmisiä asumaan lähiseudulle ja vähitellen kirkon ympärille kasvoi kirkonkylä. Paikkalan mukaan Kiuruveden kylästä tuli 1700-luvulla tiheimmin asuttu kylä (2004, 132). Huovisen (1988, 37) mukaan kiuruvetinen runoilija Paavo Remes kertoi kirkon rakentamisesta seuraavasti:

Aljan uudesta asian,
 Lähden toisen läksyn päälle,
 Custa cotwa muistetahan
 Miestä tätä mainitahan:
 Jo on Kircko K i u r u w e e l l ä,
 Caunis Cappeli rakettu,
 Tehty Tempeli Coria,
 Huone Herran Cunniaxi,
 Jot' oli aina aiconunna
 Monda Miestä mielitellyt;
 Waan ei aicohin asia
 Tullut meidän Duomareita
 Baroni parahin Herra,
 Suur' Rehbinderin Sugusta,
 Pisti neuwonsa picaisen
 Cansa wainajan wacaisen
 Lakicunnan Lautamiessä,
 Saman Kircon Kirckowärti
 Remes Matin mainittavan;
 Wieläpä Herätti Herra
 Miehen toimellisen,
 Joc' on koskelta kotoisin

Aiwan Anti Hyvärinen,
Mutamia muita cansa,
Joit' en jaksa mainitella

Vähitellen kirkko valmistui ja se vihittiin käyttöön tammikuun 17. päivänä 1768. Kiuruvedelle piti saada oma pappi, ja asian tiimoilta pidettiin pitäjänkokous 1766 (Huovinen 1988, 38). *Poliksen* muodostuminen kulminoitui kirkon rakennushankkeen ympärille, kun kiuruvetiset kylät yhdistyivät kirkon rakennushankkeen taakse ja kokoontuivat itse päättämään asioistaan. Huovisen mukaan kokouksessa ei kuitenkaan päästy yksimielisyyteen kihlakunnanoikeuden määräämistä papin palkkioista, joten kiuruvetiset lähettivät lautamies Antti Hyvärisen Porvooseen tuomiokapituliin selvittämään asiaa (Huovinen 1988, 39). Tässä vaiheessa on huomattavaa, kuinka kiuruvetiset lähtivät anomaan lupaa: heidän identiteetti kulminoitui kirkkoon ja 'kiuruvetisyys' kumpusi ihmisistä. Paikkalan näkemyksen mukaan viimeistään tällöin muodostui se kylien yhdistelmä, josta muodostui Kiuruvesi (Paikkala 2004, 132). Hansenin mukaan yksi tärkeimmistä tekijöistä eroteltaessa normaalia kaupunkia kaupunkivaltiosta on paikallinen itsenäisyyshenki (Hansen 2000, 608). Huovinen jatkaa kertomalla, kuinka Hyvärinen selosti miten kiuruvetisten on matkan takia vaikea käydä Iisalmen emäkirkossa ja miten kipeästi he kaipasivat omaa pappia. Hyvärisen puheiden myötä Tuomiokapituli hyväksyi kiuruvetisten esityksen papin palkoista pienin lisäyksiin. Tämä ensimmäinen kirkko alkoi kuitenkin ajan myötä rappeutua ja vähitellen se kävi pieneksi seurakunnan asukasluvun kasvaessa. (Huovinen 1988, 39) Winbergin mukaan Porvoon piispa Alopaeus suoritti Kiuruvedelle 1811 tarkastuksen, jonka yhteydessä seurakuntalaiset esittivät seurakunnan itsenäistymisajatuksen ensimmäistä kertaa. Uuden kirkon rakentamista esitti Hingunniemen Antti Tikkanen, joka oli mm. kirkon isäntänä. Kiuruvetiset saivat arkkitehti J. E. Gustafsonin piirtämään uuden kirkon. (Winberg 2004, 264) Kansanrunon (Huovinen 1988, 39) mukaan kirkon rakentaminen lähti liikkeelle seuraavasti:

Antista se alku lähti
tuli kuuma Tikkasesta
tehdä kirkko Kiuruveelle
Herran huone uusi heille

Kirkon rakentaminen alkoi vuonna 1851 ja uusi kirkko vihittiin käyttöön 1853 (Huovinen 1988, 39). Keväällä 1861 pidettiin pitäjänkokous, jossa kiuruvetiset ryhtyivät todenteolla vaatimaan itselleen myös maallista itsenäisyyttä. Huovisen mukaan Kiuruveden kirkonkokouksessa tehdyn päätöksen jälkeen asia eteni nopeasti, sillä kesällä 1861 käsitteli Iisalmen pitäjänkokous asiaa ja myönsi eron. Kirkkoväärti Olavi Pöksyläinen anoi perustamista Keisari-suurruhtinaalta ja päätös tuli seuraavana vuonna. Sen mukaan Kiuruveden itsenäinen kunta perustettiin 5.2.1862. (Huovinen 1988, 179-180)

3.4 *Polis* itsemääräävänä yhteisönä

Uuden kirkon rakentamisen jälkeen Kiuruvesi oli muodostettu myös omaksi kappeliseurakunnaksi 1862. Kolme vuotta myöhemmin Venäjän keisari Aleksanteri II antoi asetuksen kunnallishallinnon muodostamisesta maaseudulla. Huovisen mukaan tarkoituksena oli selventää paikallisen itsehallinnon määräyksiä. Aleksanterin tavoitteena oli perustaa itsenäisiä kuntia, joiden alueellisena pohjana olivat pääsääntöisesti seurakuntien rajat. (Huovinen 1988, 62) Kiuruvesi oli identifioitunut oman kirkkonsa kautta yhtenäiseksi *polikseksi*. Tämän myötä itsenäisyys oli jo muodostunut kansan mielessä ja hallinnollinen status itsehallinnollisena kuntana oli muodollisuus, joka vain vahvisti jo aiemmin syntyneen identiteetin.

Kiuruveden ensimmäinen kuntakokous pidettiin elokuun 3. päivänä vuonna 1873. Kuntakokouksesta tuli päätöksiä tekevä elin ja

toimeenpanosta huolehti kunnallislautakunta (Huovinen 1988, 63). Tärkeimpiä asetuksia Huovisen (1988, 63) mukaan oli mm. se, että:

Uudella kunnallishallinnolla oli oikeus verottaa asukkaita. Tehtäviin kuului myös luottamusmiesten valinta ja tarkemmin määrittelemättömät kunnan toimialaan liittyvät ”muut samankaltaiset asiat”. Kunnan jäsenyyden ehtona oli kiinteistön omistaminen tai hallitseminen kunnassa, elinkeinon harjoittaminen tai henkilöllä oli siellä asunto ja kotipaikka.

Vuoden 1865 kunnallisasetus määräsi maalaiskuntien rajat noudattamaan seurakunnallista jaotusta. Kukin maaseurakunta, jolla oli oma alueensa, oli ”itseksensä eri kunta” (Huovinen 1988, 63). Tällöin voisi olettaa, että uskonnolliset keskuksset määrittivät Suomessa muidenkin kuntien synnyn. Tällöin suomalaiset kunnat olisivat suurilta osin luonnollisesti syntyneitä.

Kiuruveden osalta kunnan rajojen muodostuminen ei ollut kovin merkittävä ongelma, koska se käsitti saman alueen seurakunnan rajojen kanssa. Huovisen mukaan mielenkiintoista on se, että itsenäisen seurakunnan muodostamisen yhteydessä 1860-luvun alussa pohjoiset Pielaveden kylät olivat halukkaita siirtymään Kiuruveden seurakuntaan. Huovisen mukaan 1862 pidetyssä kirkonkokouksessa halukkuutensa siirtymiseen ilmoittivat kaikki Rytlyn kylän talot, yhteensä 29 taloa, Koivujärveltä 3 taloa, Laukkalasta 1, Tommonmäestä 1, Sulkavankylästä 17 ja Niemisjärven kylästä 1. Pielaveden pitäjänkokous vastusti tätä hanketta, mutta se ei auttanut ja tilat siirrettiin kuuluvaksi Kiuruveden seurakuntaan. (Huovinen 1988, 63) Alueen ihmisten halu liittyä Kiuruveden seurakuntaan oli ymmärrettävä, koska näin matka kirkonkylälle tuli lyhyemmäksi.

Vuoden 1873 lain mukaan kunnallishallinnossa päätösvaltaa käyttävänä elimenä oli kuntakokous. Kokoukseen osallistumisen edellytyksenä oli Suomen kansalaisuus ja hyvämaineisuus sekä oikeus hallita omaisuuttaan ja velvollisuus maksaa kunnalle tuloistaan veroa, lisäksi useammat kuin edellisen vuoden verot eivät saaneet olla kuntakokoukseen osallistuvalta maksamatta (Huovinen 1988, 63). Tällainen oli käytäntö usein myös antiikin *poliksissa*, jotka määrittelivät kansalaisuuden ensin maaomaisuuden (myöhemmin otettiin huomioon myös muu varallisuus) perusteella. Antiikin ajattelussa katsottiin, että omaa omaisuuttaan hoitava ihminen on kykenevä myös valtion asioiden hoitamiseen. (McClelland 1996, 63) Kokoukseen eivät saaneet osallistua pestatut palkolliset, miehensä edusmiehisyyden alaisuudessa olleet aviovaimot ja sellaiset, joiden tulot olivat niin pienet, ettei niistä mennyt kunnalle tuloveroa. Osallistumisoikeus takasi myös äänestämisoikeuden (Huovinen 1988, 63-64). Kansalaisten piiri koostui miespuolisista, asioistaan huolehtivista henkilöistä, aivan kuin oli hellenistissä *poliksissa* tai 1600-luvun Euroopassa. Hallintajärjestelmä oli demokraattinen, joskaan se ei vielä hyväksynyt maattomia ja naisia piiriinsä.

Aivan kuin hellenistisissä *poliksissa*, myös Kiuruvedellä kuntakokous kokoontui alkuaikoina käsittelemään asioita aina tarvittaessa. Eteen tulevat asiat olivat myös sellaisia, joista ei ollut missään säädetty, mutta kunnan piti ne hoitaa. Huovisen mukaan yksi merkittävä tapahtuma oli kunnan oman kokoushuoneen rakentaminen. Kunnanhuone valmistui vuoden 1875 aikana. Ensimmäiset kuntakokoukset oli pidetty seuratuvalle, mutta nyt niitä voitiin pitää omalla kuntatuvalle, mikä vakiintuikin kuntakokousten pitopaikaksi. (Huovinen 1988, 65) Useimmissa *poliksissakin* oli aikaa myöten vakiintunut kokousten pitopaikka, kuten Ateenan Pnyx-kukkula (Hansen 1997, 15-16). Vuoden 1865 kunnallisetuksen mukaan oli valittava luottamusmiehiä hoitamaan kunnan asioita. Kuntakokous valitsi itselleen esimiehen ja varaesimiehen kolmeksi vuodeksi kerrallaan. Huovisen mukaan kuntakokousten esimiesten valinnoissa vuosina 1873-1917 heijastui

voimakkaasti maaseudun merkitys; puolet esimiehistä oli talollisia, kolmasosa kauppiaita, yksi kirkon edustaja ja yksi lautamies. Suurin osa esimiehistä oli Kiuruveden kylän alueelta, läheltä kirkonkylää. Asioiden hoito oli näin helpompaa, kun matkatkaan eivät olleet esteenä. (Huovinen 1988, 67) Antiikin *poliksissa* osallistuminen yleisten asioiden virastojen hoitoon oli heikompaa maaseudulla asuvien kansalaisten keskuudessa, koska niiden hoitoon meni liikaa kallista työaika (Hansen 1997, 12 ja Dunn 1995, 12-13)

3.5 Suomalaisen kunnallishallinnon kehitysvaiheita

Vielä 1880-luvulla äänestys-oikeus pysyi vahvasti miehillä. Esimerkiksi Liberaalinen puolue piti vuonna 1880 julkaistussa ohjelmassaan tärkeänä ajaa tasavertaisuutta lain edessä, mutta halusi muuten säilyttää ihmisten jaottelun esimerkiksi ihmisten henkisten lahjojen perusteella (Borg 1965, 15-16). Nuorsuomalaisten puolueen vuoden 1894 ohjelman mukaan pappissääty pitäisi äänioikeutensa ja porvarissäädyn äänioikeus koskisi muita paitsi naisia, alhaista sotaväestöä sekä laillisesti pestattuja palkollisia isännän ruoassa (Borg 1965, 23). Muissakin puolueissa suuntaus oli samantyyppinen, muuttuen kuitenkin nopeasti vuoteen 1906 mennessä, jolloin Suomi pääsi ylpeilemään sillä, että se omaksui ensimmäisenä valtiona Euroopassa yleiseen ja yhtäläiseen äänioikeuteen perustuvan yksikamarisen eduskuntalaitoksen (Borg 2001, 125).

Tästä eteenpäin oli kaikilla puolueilla ohjelmassaan laaja kuntia käsittelevä osio. Näissä osioissa kiinnitettiin paljon huomiota kuntien itsehallinnon laajentamiseen ja kuntien tärkeyteen yleensä (Borg 1965, 50, 82, 90, 100, 109-110, 325, 353). Vuonna 1955 kunnallisvaalien vaalikausi yhtenäistettiin eduskuntavaalien kanssa neljäksi vuodeksi. Borgin mukaan sotien jälkeen puolueiden mobilisointikyky oli kasvanut suuresti ja entisten napamiesten politiikan sijasta alkoi kuntatasollakin eräänlainen taistelevan puoluedemokratian kausi. Samalla kuntatason

poliittista toimintaa alettiin käyttää valtiollisen politiikan kasvualustana kaikissa puolueissa. (Borg 2001,125) Vuonna 1976 kunnallislakiin lisättiin säännökset kuntalaisten aloiteoikeudesta (Sutela 1998, 85).

Suomen valtiohallinnossa aloitettiin useiden uudistusten sarja 1980-luvulla. Borgin mukaan keskushallinnon eri suunnitteluyksiköitten tuottamaa normimassaa alettiin purkaa 1980-luvun puolivälissä. Kuntiin suuresti vaikuttanut vapaakunta- ja hallintokokeilu aloitettiin 1989 ja seuraavan vuosikymmenen alussa suoritettiin useammassa vaiheessa kuntataloudelle keskeinen valtionosuusjärjestelmän uudistus. Tärkeä periaate kunnallisen kansanvallan näkökulmasta uudistuksessa oli Borgin mukaan se, että valtion valvonta muuttui pelkästään laillisuusvalvonnaksi ja että erityislaeissa ei enää saisi säätää sellaisista asioista, jotka voidaan järjestää uuden kuntalain mukaisesti. Näiden tavoitteiden mukaisesti uudessa vuoden 1995 kuntalaissa korostetaankin valtuuston vahvaa asemaa ja kokonaisvastuuta kunnan toimintojen ja talouden hoidosta. Kunnan hallinto-organisaatiota koskevat määräykset ovat minimaaliset, hallinto voidaan suuressa määrin järjestää valtuuston itsensä päättämällä tavalla. (Borg 2001, 129) Tämän suuntainen lainsäädäntö valtion taholta on lisännyt paljon valtuuston valtaa ja näin lisännyt edustuksellisen demokratian lisääntymistä kunnallishallinnossa. Vuonna 1993 tehtiin tärkeä lakimuutos, jonka myötä kuntalakiin ei liity enää lääninhallituksen silmälläpito-oikeutta kuntiin nähden. Nykyään lääninhallitus voi puuttua kunnallisen itsehallinnon toimintaan ainoastaan tehdyn kantelun perusteella (Ryynänen 1998, 9).

3.5.1 Suora ja edustuksellinen demokratia nykyajan kunnassa

Tuon tuostakin niin valtion kuin kunnan viranhaltijoita syytetään epädemokraattisesta menettelystä. Mutta ehkä kuitenkin vielä enemmän valitetaan sitä, että poliittiset päätöksentekijät ovat ylimalkaan etäännyneet ja vieraantuneet kuntalaisista, ja että tavallisella ihmisellä ei

juuri ole sananvaltaa yhteisiin asioihin. Demokratiavaje tuntuisi kasvavan, mitä suuremmista kunnista tai hallinnoista on kyse. Kunnallisessa demokratiassa on lähtökohtana kunnan asukkaat. Heurun mukaan asukkaiden demokraattisten oikeuksiensa toteuttamisen mahdollisuus muodostaa ensimmäisen perustan koko kunnalliselle demokratialle. Kunnan asukkaan asema suhteessa kuntaan liikkuu aivan eri ulottuvuuksissa kuin kansalaisen suhde valtioon. (Heuru 2001, 48) Meitä lähellä olevat asiat koskettavat meitä enemmän. Borgin mukaan demokratian tilan surkeuden voidaan katsoa tulevan todistetuksi juuri sillä, että demokratiavaje-taudin oireista näkyvin, pitkään ja voimakkaasti laskenut vaaliosallistuminen, on tosiasia (2001, 130). Borg jatkaa, että tällainen suuntaus koskee ennen kaikkea eduskunta- ja EU-vaaleja. Kunnallisvaaleista kuitenkin huomataan, että monessa (varsinkin Pohjanmaan) kunnassa saavutettiin vielä vähintäänkin 70% osallistumistaso. Näille ”hyvän osallistumistaso” kunnille on valtaosaltaan ominaista pieni asukasmäärä ja tunnetusti yksi vahva puolue, Keskustapuolue tai rannikolla Ruotsalainen kansanpuolue. (Borg 2001, 130)

Kun nykyistä 1995 voimaan tullutta kuntalakea säädettiin, lähdettiin Borgin mukaan liikkeelle siitä, että kunnallishallinto perustuu edelleen selkeästi edustukselliseen järjestelmään, mutta sen rinnalla kuntalaisten suorien osallistumis- ja vaikutusmahdollisuuksien tehostaminen on tarpeen. Niinpä lain pykälään 27 otettiin lainsäädännössä harvinainen suositusluettelo siitä, millaisin keinoin ”osallistumista ja vaikuttamista voidaan erityisesti edistää”. (Borg 2001, 134) Kokonaisuudessaan tämä käsittää Borgin mukaan sitä, että on valittava palvelujen käyttäjien edustajia kunnan toimielimiin; järjestettävä kunnan osa-alueita koskevaa hallintoa; tiedotettava kunnan asioista ja järjestämällä kuulemistilaisuuksia; selvitettävä asukkaiden mielipiteitä ennen päätöksentekoa; järjestettävä yhteistyötä kunnan tehtävien hoitamiseksi; avustettava asukkaiden oma-aloitteista asioiden hoitoa, valmistelua ja suunnittelua, sekä järjestettävä kunnallisia kansanäänestyksiä. (Borg 2001, 134) Tällainen suuntaus on mielestäni toimiva kunnallisella

tasolla, koska tällöin ihmiset voisivat kokea läheiset asiat enemmän omikseen. Aktiivisuuden noustessa nousisi myös tietämystaso ja toisin päin. Tällaiset toimet voisivat hyvinkin taata aktiivisemmän ja itsestään tietoisemmän kunnan. Mielenkiintoisena lisänä vuoden 1995 kunnallislaki toi kunnallishallintoon järjestelmän, joka Heurun mukaan mahdollisti luottamushenkilön erottamisen hänen menetettyään valtuuston luottamuksen (Heuru 2001, 92).

On todettava, että ainakaan lainsäädäntö ja normit eivät ole esteenä ylläpitää ja kehittää kunnallishallinnossa vahvaa osallistuvaa demokratiaa. Borgin mukaan vastustus poliittista edustuksellisuutta laajemman demokratian toteuttamiselle näyttää tulevan ensisijaisesti kunnassa tosiasiallista päätösvaltaa käyttävän virkamiesjohdon ja johtavien valtuustoryhmien johdon taholta. Kysymys on pohjimmiltaan valtataistelusta; pelätään, että jotain vietäisiin käsistä pois (Borg 2001, 135). Tällöin ollaan siirrytty Dahlin esittämään vartijayhteiskuntaan, jossa virkamiehet päättävät meidän omista asioista (Dahl 1988, 38, 70-74). Oudoin piirre onkin, että kuntien virkamiehet ovat virkoihinsa demokraattisesti asetettu, mutta demokratian kehitystä paikallistasolla ei voida näiden henkilöiden varaan laskea.

Kansanäänestysten käyttöön on Suomen kunnissa suhtauduttu, kuntaliitoksia lukuun ottamatta, varsin pidättyvästi. Asiat saattavat muuttua täysin, jos tulevaisuudessa teledemokratia pääsisi vaikuttamaan kunnallishallinnossa. Digisovittimien, kännyköiden ja internetyhteyksien lisääntymisen myötävaikutuksella kansanäänestys olisi jo huomattavasti helpompaa. Tällöin olisi helppo toteuttaa kansanäänestyksiä: Kiuruveden kunnassa voitaisiin äänestää kuin hellenistisissä *poliksisissa* suoran demokratian mallin mukaisesti. Ajatus on erittäin kiehtova, muttei vielä ajankohtainen.

3.6 *Poliksen* matka nykypäivään

Borgin mukaan viimeisten säätyvaltiopäivien aikoihin 1905-1906 valtiollisella tasolla hieman yli 70% väestöstä oli säätyjen ulkopuolella ja siten vailla äänioikeutta (2001, 124-125). Vuoden 1906 valtiopäiväjärjestyksen mukaan kaikilla täysi-ikäisillä Suomen kansalaisilla oli yleinen ja yhtäläinen äänioikeus eduskuntavaaleissa. Kuntalakiin muutoksia tehtiin vuosina 1917 ja 1919. Suurin muutos oli yleisen ja yhtäläisen äänioikeuden toteuttaminen (Borg 2001, 125). Tällöinkään Kiuruveden *polis* ei menettänyt hellenistiselle *polikselle* ominaisia piirteitään, koska kyse oli demokraattisen järjestelmän muutoksesta. Uusien kunnallislakien myötä pääsivät asioihin vaikuttamaan myös muutkin kuin maata omistavat ihmiset. Huovisen mukaan tämä näkyi valtuuston sosiaalisen rakenteen monipuolistumisena (1988, 241).

Huovisen mukaan erityisesti 1970-luvulla kunnan tehtävät lisääntyivät huomattavasti kunnan alkaessa tarjota lisää palveluita asukkailleen. Kuntien tehtävien lisääntyminen ja vaikeutuminen aiheutti sen, että luottamusmiesvoimin ei enää pystytty selviytymään kaikista asioista. Niinpä alettiinkin korostaa ammattitaitoisten viranhaltijoiden tarvetta kunnallishallinnossa (Huovinen 1988, 361). Tällaisen järjestelmän muotoutuminen luo pohjaa Dahlin vartijayhteiskunnalle, jossa asioista ei päättä niinkään ihmiset, vaan virkamiehet (Dahl 1988, 38). Mutta virkamiehiä ei voi sivuuttaa, ilmenihän heitä myös hellenistisissä *poliksissa*. Huovisen mukaan 1960-luvulla kunnanvirasto jakautui keskustoimistoon, sosiaalitoimistoon, rakennustoimistoon, asutustoimistoon ja nuoriso- ja raittiustoimistoon. Vuoteen 1984 mennessä nimikkeet jonkin verran muuttuivat ja tuli uusia osastoja esimerkiksi opetus- ja sivistystoimisto ja tekninen osasto. (Huovinen 1988, 361)

3.7 Kiuruveden erilaiset *komet*

Aivan kuin ensimmäisten eräsijojen aikaan, Kiuruveden asutus on yhä tiheintä keski- ja eteläosien vesireittejä ympäröivillä savikkoalueilla ja niiden tuntumassa. Pohjois- ja länsiosien vedenjakajaseudulla on jo laajoja asumattomia alueita. Kunnan väkiluku kasvoi 1900-luvulla nopeasti aina vuoteen 1955 saakka, jolloin alueella asui 16400 asukasta (Winberg 2004, 265). Tämän jälkeen haja-asutusalueiden väestökato alkoi nopeasti pienentää kunnan väkilukua; Lauri Winbergin mukaan 1980-luvulla Kiuruveden väkiluvussa on tapahtunut välillisesti jopa lievää kasvua, mutta vuonna 1984 Kiuruvedellä asui 12160 henkeä (Winberg 1988, 23). Vuonna 2003 Kiuruveden asukasluku alitti 10 000 asukkaan rajan. Haja-asutusalueiden väkiluvun vähenemisen aikana on Kiurujärven luoteispäässä sijaitsevan kirkonkylän asukasluku kasvanut voimakkaasti. Lähes kolmasosa kunnan asukkaista asui vuonna 1985 kaupunkimaisesti rakennetussa kirkonkylässä (Tikkanen 1988, 23). Nykypäivänä Kiuruveden keskustassa asuu melkein puolet kunnan asukkaista (Kiuruveden kaupunki 2003b, 5). Tällaiset asukasmäärät keskustan ja maaseudun välillä olivat tyypillisiä myös hellenistisille *poliksille*. Hansenin (2000, 614) mukaan hellenistisissä *poliksissa* asuvista ihmisistä karkeasti ottaen noin puolet asui keskuksessa ja puolet maaseudulla.

Kiuruveden *poliksen* keskusta on tarkkaan rajattu alue ja sillä on selvät, luonnollisesti syntyneet rajat. Kaupungit ovat väestökaumia, joille on ominaista pitkälle kehittynyt työnjako. Poliittinen hallinto ja suurimmat sivistyslaitokset ovat keskittyneet kaupunkeihin, tai kuten Kiuruvedellä, kunnan keskukseseen. Keskuksat syntyvät niille paikoille, joissa oli entuudestaan muita laitoksia helpottamassa toimintaa, eli poliittista, taloudellista ja henkistä toimintaa.

Kaupungit koostuvat pienistä yhtenäisistä alueista, joita sanottiin luonnollisiksi alueiksi sen takia, että ne olivat syntyneet ilman

keskitettyä suunnitelmaa. Kukin alue ryhtyi suorittamaan omaa tehtäväänsä, ja yksityiset ihmiset ikään kuin seuloutuivat ajan mittaan asumaan sellaisille alueille, joiden toimintaan erikoispiirteisiin he olivat soveliaimpia (Allardt & Littunen 1972, 309). Kuten antiikin *poliksissa*, on ihmisillä omat roolinsa ja asuinalueensa, joihin he ovat aikojen saatossa asettuneet toimimaan. Luonnollinen seuraus onkin, että poliittinen päätöksenteko keskittyy *poliksen* keskukseen. *Poliksen* keskustassakin asukkaat asuivat kylämäisesti, jolloin keskustaan muodostui *komeja*, joita sanotaan nykyaikana kaupunginosiksi tai keskustan osiksi. Kiuruvedellä tällaisia ovat esimerkiksi Hovi, Nivanniitty ja Yhtylä. Tutkimukseni kannalta tärkeämpiä ovat kuitenkin *poliksen* keskustaa ympäröivällä maaseudulla sijaitsevat *komet*.

3.7.1 Kiuruveden 25 komea

Kiuruveden *komet* olivat jo aiemmin muodostaneet edellä esitetyn kirkkokysymyksen yhteydessä *poliksen*. Nykyaikana Kiuruveden *polis* on jakautunut 25:een eri kylään. Kylien nimet ovat aakkosjärjestyksessä: Aittojärvi, Haapakumpu, Hautakylä ja Rapakkojoki, Honkaranta, Jokela, Kalliokylä, Koivujärvi, Korpijoki, Koskenjoki, Lahnajoki, Lahnanen, Lapinsalo, Luupuvesi, Niemiskylä, Osmanki, Rantakylä-Itäranta, Remeskylä, Ruutana (Heinäköylä), Rytty, Ryönänjoki, Salmenköylä, Sulkavanjärvi, Tihilä, Toiviaiskylä ja Turhala. Jokaisella kylällä on oma historiansa, joten tyydyn esittelemään niistä yhden, Kalliokylän. Tämä *kome* on tyypillinen kiuruvetinen kylä, josta saa kuvan siitä, millaisia muutkin Kiuruveden kylät ovat.

Asujaimisto Kalliokylässä on vakiintunutta, sukupolvien ajan samoilla tiloilla asunutta väestöä. Winbergin mukaan väkiluku oli vuonna 1985 noin 350 henkilöä. Kylän entisaikojen elinkeinoista maatalouden ohella olivat metsä- ja uittotyöt. Kylällä toimi 1800-luvulla kaksi vesimyllyä ja kaksi tuulimyllyä, joista viimeisin purettiin 1930-luvulla. Kauppa kylällä

oli 1800-luvun loppupuolelta vuoteen 1987 asti. Kalliokylässä oli myös kyläkahviloita ja posti. (Winberg 1988, 39-40)

Winbergin mukaan nykyään kylällä on kaksi seuraintaloa. Kylällä on myös 3-opettajainen koulu, joka on perustettu vuonna 1906. Kalliokylän yhdistys- ja kunnalliselämän vaikuttajista Winberg mainitsee mm. Julius Tenhusen, Kalle Mykkäsen, Vilho Savorannan ja Erkki Siposen. (Winberg 1988, 40)

Winbergin ja Oijalan & Nuutisen mukaan Pienviljelijäyhdistystoiminta alkoi vuonna 1931. Sillä on ollut hyvin suuri merkitys maa- ja kotitalouden kehittämisessä ja kylän virkistystoiminnassa. Pienviljelijäyhdistyksellä oli omistuksessaan kyläläisten lainattavaksi monipuolinen, etupäässä maa- ja karjatalouteen liittyvä välineistö. Yhdistys hankki myös ensimmäisen traktorin kylälle. Kalliokylän kulttuuritoiminta oli myös vilkasta, toiminnassa oli koko kylä mukana. Pidettiin erilaisia kursseja, urheilukilpailuja, hevosajoja, iltamia ja tupailtoja. (Winberg 1988, 39-41 ja Oijala & Nuutinen 2002, 117) Kuten huomaamme, kyläyhdistysten toiminta eroaa suuresti *poliksen* toiminnasta.

Kalliokylä on tyypillinen Kiuruveden kylä, jolla on ollut tai on yhä kylätoimintaa, mutta ei omaa päätäntävaltaa kuten on Kiuruveden *poliksella*. Winbergin (2004, 40) mukaan Kalliokylällä toimivan kylätoimikunnan toiminta on nykyään vähäistä, mutta sitä kuitenkin on. Kalliokylästäkin joudutaan tulemaan Kiuruveden keskustaan äänestämään ja asioimaan virastoissa, kuten tapahtui myös hellenistisissä *poliksissa*.

3.7.2 *Komet* sosiaalinen rakenne

Aristoteleen näkemyksen mukaan kylät syntyivät luonnollisesti tilojen ja tilayhteisöjen yhdistymisen myötä. Nyt onkin tutkittava välimatkojen ja yksilön asemaa hieman tarkemmin alueellisten yhteisöjen integraation kautta. *Komet* ovatkin näkemykseni mukaan enemmän sosiaalisia kuin poliittisia toimijoita. Allardtin mukaan alueellinen läheisyys on esitetty eräänä ihmisten välisen vuorovaikutuksen perusedellytyksenä. Siksi on todennäköistä, että alueelliset välit vaikuttavat yhteisön integraatioasteeseen (Allardt & Littunen 1972, 313). On sangen luonnollista, että pitkät välimatkat vaikeuttavat yhteydenpitoa. Vaikka teknologia on vähentänyt välimatkoihin käytettyä aikaa, on muistettava, että ihminen huomioi enemmänkin sitä ympäristöä jonka kanssa hän on tekemisissä joka päivä. Tällä tarkoitan sitä, että ihminen välittää lähellään olevista asioista. Tämä on nähtävissä esimerkiksi maaseudulla, jossa oman kylän asukkaat ovat päivittäisiä tuttuja, kun taas naapurikunnan asukkaat ovat suurilta osin tuntemattomia ja muodostavat oman yhteisönsä.

Fyysinen, maantieteellinen etäisyys ja läheisyys säätelevät yhteisöjen toimintaa. Allardtin mukaan ekologisen pienryhmätutkimuksen mukaan myös erittäin lyhyiden etäisyyksien on havaittu vaikuttavan käyttäytymiseen ja yhteisön toimintaan. Klassisessa ekologisessa tutkimuksessa on etäisyyden vaikutusta inhimilliseen käyttäytymiseen käsitelty suhteellisen suurten alueiden ja pitkien etäisyyksien puitteissa. Pienimpiä analysoituja alueita ovat olleet kaupunginosat, korttelit ja kyläyhdykunnat (Allardt & Littunen 1972, 331). *Komet* eivät ole *poliksen* kokoisia yhteisöjä, vaan yhteisöjä, joilla on omaa toimintaa *poliksen* sisällä. Jotkut *polikset* syntyivät muutamien kylien kasvaessa yhteen, kuten tapahtui Spartassa. Siellä *poliksen* keskusta muodostui neljästä toisiinsa kasvaneesta kylästä. Lyhyet etäisyydet eivät olleet maantieteellisesti este, vaan ne oli helppo voittaa muutaman minuutin kävelyllä. Tällöin ne eivät voineet olla esteitä ihmisten välisissä

suhteissa. Myös tästä seikasta johtuen väitänkin, etteivät kyläyhteisöt ole Elonheimon väitteen mukaisia *poliksia* vaan pikemminkin *komeja*, joiden päätöksenteolla ei ole *poliksen* yhteisössä poliittista voimaa ja jotka keskittyvät hoitamaan oman kylänsä tai kaupunginosan asioita. Kaupunginosat ovat siis pieniä kyliä (*komeja*), joissa ihmiset tuntevat yhteenkuuluvuutta tietyn alueen sisällä.

3.7.3 *Kome* kaupunginosana

On olemassa paljon yhtäläisyyksiä hellenistisen *poliksen* keskustan *komen* ja nykypäivän *poliksen* keskustan sisällä sijaitsevien *komien* välillä. Nykypäivän keskustan yhteisöt kuin maaseudun kylätkin ja ihmisten elinolot niissä muodostuvat Pertti Harjun esittelemistä päälohkoista. Päälohkoista ensimmäinen on fyysinen ympäristö, joka koostuu mm. rakennuksista, kulkuväylistä, piha-alueista ja nurmikoista. Toiminnallis-sosiaaliseen ympäristöön sisältyy puolestaan kaikki ihmisen toiminta yksityisenä asukkaana: vapaa-ajan vietto, kanssakäyminen ja vuorovaikutus muiden ihmisten kanssa sekä sosiaalinen kontrolli ja tuki. Kolmantena tulevat työ ja palvelut. Työ sisältää työpaikkojen lisäksi ihmisten työssäkäynnin ja toimeentulon. Lisäksi asukkaiden organisatorisilla osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuuksilla tarkoitetaan kaikkea asukkaiden yhteisin voimin tai pienemmissä ryhmissä tapahtuvaa osallistumista ja vaikuttamista. (Harju 1990, 41) Kaupunkimaisissa yhteisöissä tavallisimpia organisoituneen osallistumisen ja vaikuttamisen muotoja asuinalueella ovat asukasyhdistykset (eräänlaiset *komet*). Asukasyhdistykset ja kyläyhteisöt ovat perustaltaan samankaltaisia yhteisöjä, joissa ihmiset päättävät oman alueensa asioista.

Harjun mukaan asuinaluetasolla asukasyhdistyksillä ja talotasolla asukastoimikunnalla voi olla vaikutuksia toisaalta asukkaiden vapaa-ajan harrastusten viettoon ja sosiaaliseen vuorovaikutukseen ja toisaalta

myös näitä konkreettisempiin elinoloihin, eli fyysiseen ja luonnonympäristöön sekä työhön ja palveluihin (Harju 1990, 45). Sosiaalisella vuorovaikutuksella on vaikutuksensa normistojen syntymiseen. Näin asukkaiden organisoituneella osallistumisella ja vaikuttamisella on vaikutuksia alueen toiminnallis-sosiaaliseen ympäristöön siinä vallitsevan sosiaalisen kontrollin ja normiston mukaan lukien. Allardtin mukaan on luonnollista, että ihmiset ovat vuorovaikutuksessa keskenään ja kohdistavat toisiinsa odotuksia. Tällaista ryhmää yhdistää yhteenkuuluvuuden tunne (Allardt 1987, 67), joka on myös kyläyhteisön toiminnan välttämätön perusta. Aivan kuin antiikin *poliksissa* sijaitsevat *komet*, myös nykyiset *komet* vaikuttavat paikallisesti ja niiden päätöksenteko koskee *komen* sisäisesti sovittua päätöksentekoa.

4 NYKYPÄIVÄN *POLIS*

Erik Allardt määrittelee universalismin ajasta ja paikasta riippumattomaksi ilmiöksi, joka on olemassa aina ja kaikkialla. Allardtin mukaan esimerkiksi avioliitto, puhuttu kieli, taide ja moraalit ovat universalismeja. (Allardt 1983, 21) Myös kuntia paikallisten ihmisten itsehallinnollisina yksikköinä voidaan pitää universalismeina. Pyrittäessä yhteiskunnan ja sen rakenteen kuvaukseen onkin tarkoituksenomaista luetella muutamia yhteiskuntaa määritteleviä ominaisuuksia. Ensinnäkin, on oltava tietty alueellinen riippumattomuus (Allardt & Littunen 1979, 76). Hansenin mukaan riippumattomuutta ja itsenäisyyttä voidaan myös määritellä alueen kykyä ottaa omana alueenaan yhteyttä ja toimia vuorovaikutuksessa muihin alueisiin. Tällaisen toiminnan mukaan se on itsenäinen ja varsinkin itsestään tietoinen yhteisö (Hansen 2000, 607). Yhteiskunta on alueellinen yksikkö, jolloin yhteiskuntien kuvauksessa olisi otettava huomioon yhteiskunnan suhde muihin ympäröiviin yhteiskuntiin (Allardt & Littunen 1979, 76). Allardtin mukaan

maantieteelliset, sosiaaliset ja poliittiset suhteet naapureihin vaikuttavat paljon yhteiskunnan sisäisiin ilmiöihin ja suhteisiin (Allardt 1983, 21).

Kokonaiskulttuuri on kunnalle tärkeä, sillä se käsittää kaikki tiedot, uskomukset, taidot, perinteet ja yleensä kaiken sen, mikä opitaan ja mikä symbolien avulla siirtyy ihmiseltä toiselle, eli sen mikä tekee kunnasta erityisen. Hansenin mukaan ihmisten itsensä tuntema halu olla erityinen kaupunkinsa, oma yhteisönsä, merkitsi usein enemmän kuin mikään poliittinen määritelmä alueesta (Hansen 2000, 608-609). Kaikissa kunnissa on oman kunnan historiaa ja kulttuuria tutkivia ihmisiä, jotka vaalivat oman seudun, oman paikan historiaa ja kulttuuria. He luennoivat, kirjoittavat lehtiin, julkaisevat kirjoja jne. Kuntien kohdalla perinteiden jatkumo on ollut usein niin pitkä, ettei monikaan kuntalainen tiedosta sitä.

Harisalon, Rajalan ja Sählbergin mukaan kuntien poliittiset instituutiot muovaavat ihmisten yhteiskunnallisia arvostuksia. Tätä ulottuvuutta kutsutaan poliittisten instituutioiden formatoivaksi ulottuvuudeksi. Sitä ei ole suinkaan niin helppo kuvata numeroin ja faktoin kuin esimerkiksi palveluiden kustannuksia ja organisaatioiden rakenteita (Harisalo, Rajala & Ståhlberg 1992, 12). Paikallisen itsehallinnon instituutioilla on siten ihmisten arvostuksia, moraalialia ja käyttäytymistä muovaava vaikutus. Kunta on miniatyyriyhteiskunta, jonka olosuhteita, ongelmia ja pyrkimyksiä ei voida täysin ymmärtää kunnan virallisen poliittis-hallinnollisen järjestelmän kautta. Kuntayhteisö muovaa käytöksellään instituutioiden päätöksiä, jolloin instituutioiden on tehtävä muutoksia tilanteen korjaamiseksi.

Kunnat ovat usein pieniä yhteisöjä, joissa perheet pitävät tiivistä yhteyttä paikallisiin sukulaisperheisiin, naapureihin ja tuttuihin. Ihmiset ovat kunnissa usein hyvin tuttuja toisilleen, kuten myös hellenistisissä *poliksissakin* lukuun ottamatta suurimpia *poliksia*, kuten Ateenaa. Nykyisen Suomen valtion alueella tällainen toiminta on jotakuinkin mahdotonta, sillä on varsin epätodennäköistä, että *poromies* Pena

Ivalosta tuntee ravintolaesimies Pertsaa Keravalta. Näin voidaan sanoa myös suurista kaupungeista, kuten Helsingistä, Turusta tai Espoosta, joiden asukasmäärä on jo niin suuri, etteivät ihmiset voi olla toisilleen tuttuja. Yhteisö, jolla tässä yhteydessä tarkoitan kuntaa, muodostaa oman arvomaailmansa. Arvomaailmat ovat tältä osin paikallisia. Kunta on moniarvoinen rakennelma, sen eri osissa on voimassa erilainen arvomaailma, sillä jokainen *kome* on samalla oman alueensa arvostuksien vaalija. Pursiaisen mukaan paikallinen arvomaailma sitoo moraalisesti vain arvoyhteisön jäseniä ja on voimassa vain arvoyhteisön piirissä. Mikäli kyseessä on vapaaehtoinen käytäntö, moraalinen sitovuus johtuu vapaaehtoisesta sitoutumisesta eli lupauksesta. (Pursiainen 2001, 15)

Niin kuin lokaalisuus, nousevat myös muistot elämäkerran rakennuspuiksi. Monet laulut, runot ja kuvat uppoutuvat menneeseen paikallisuuteen ja siellä oleviin elämäntarinoihin. Myös yhä enenevässä määrin kirjoitellaan erilaisia paikallis- ja kylähistoriikkeja. Paikallisuuden ja oman elämäntarinan merkityksellinen yhteen kietoutuminen toimii osaltaan emootioiden sosiaalisen rakentumisen perustana (Roine-Rajanummi & Saastamoinen 2002, 126).

4.1 Nykyaikainen *Polis* ja yksilö

Ihmisten välinen vuorovaikutus on välttämätön edellytys yhteisön muodostumiselle, mutta mikä tahansa ihmisten yhteenliittymä ei suinkaan ole yhteisö. Jotta voitaisiin puhua yhteisöstä, on syytä ensinnäkin edellyttää, että siihen kuuluvat yksilöt ylläpitävät jonkinlaisia sosiaalisia suhteita toisiinsa (Allardt 1966, 1). Sosiaaliset suhteet eivät ole riittäviä edellytyksiä yhteisön muotoutumiselle. Sosiaalisia suhteita syntyy myös täysin tilapäisissä yhteenliittymissä, kuten väkijoukoissa, urheiluyhteisön piirissä jne. Yhteisöissä ja yhdyskunnissa vuorovaikutuksella on tiettyä pysyvyyttä.

On syytä erottaa sosiaalinen järjestelmä ja yhteisö toisistaan. Naapurikunnat muodostavat sosiaalisen järjestelmän varsinkin silloin, jos niiden välillä on vuorovaikutusta (esimerkiksi erilaiset kuntayhtymät, jossa kunnat ovat päättäneet järjestää terveydenhuollon yhteisesti, tai muut vastaavanlaiset projektit). Sen sijaan ne eivät muodosta yhteisöä. Näin yhteisö edellyttää, että siihen kuuluvat yksilöt jossakin suhteessa kokevat yhteenkuuluvuutta eli solidaarisuutta. Allardtin mukaan yhteenkuuluvuus voi perustua tunneseikkoihin, mutta se voi myös perustua puhtaasti taloudellisiin seikkoihin. Solidaarisuus voi perustua myös normeihin, lakeihin, jolloin ihmiset toimivat tiettyjen normien mukaan normien vaikutusalueella. (Allardt 1972, 56-57) Saastamoisen & Kuuselan mukaan sosiologisessa tutkimuksessa kulttuurin sisältö on ymmärretty kulttuurisen integraation myytin kautta. Kulttuuri on yhteistä ja kaikkien yksilöiden jakamaa todellisuutta, joka yhdistää toimintaa (Saastamoinen & Kuusela 2002, 179). Säännökset ovat jokaisessa kunnassa joissain määrin yksilölliset, sillä Suomen kunnissa on vallalla erilaisia lakisäännöksiä, joihin asukkaat voivat vaikuttaa ja joiden puitteissa he käyttäytyvät. Voidaan sanoa, että kunnat tulkitsevat lakeja omalla tavallaan. Kunnallislait alkavat siitä, mihin valtion lait loppuvat.

Kunnat ja sen asukkaat näkevät itsensä hyvin solidaarisina kokonaisuuksina, sillä onhan jokaisella käsitys kunnastaan ja kotiseudustaan, jota yksilö sitten vaalii enemmän tai vähemmän liikkueensa maailmalla tai asuessaan kotikunnassaan. Yhteisö ja sen alalajit on näin määritelty pysyviksi vuorovaikutusjärjestelmiksi, joissa jäsenet kokevat solidaarisuutta (esimerkiksi Allardt & Littunen 1979, 348-350). Suomen kunnissa on korkea itsetunto ja ymmärrys olla kuntalainen. Rajanvedot naapurikuntaan ovat voimakkaat ja kunnallinen itsetunto pysyy elinvoimaisena ja kuntalaiset ovat yleensä hyvin kiintyneitä kotikuntaansa. Allardtin tulkinnan mukaan tällöin puhutaan määritelmästä, jonka mukaan ryhmän kiinteyttä pidetään ryhmän jäsenten tyytyväisyyteen pohjautuvana piirteenä. Näin määriteltynä

kiinteyden käsite on helpoimmin rinnastettavissa solidaarisuuteen, jota käytetään kuvattaessa kokonaisia yhteiskuntia (Allardt 1966, 51).

4.2 Rakennettu Suomi-kuva

Edellä mainittu toimintamalli on kokeilemisen arvoinen tutkittaessa suomalaista yhteiskuntaa, sillä nykyisen Suomen valtion alue on viimeisten kahden vuosisadan ajanjakson aikana ollut rajoiltaan hyvinkin muuttuva. Suomi on ollut osana Ruotsia ja Venäjää. Viimeisten kahdensadan vuoden aikana on Suomen rajaa siirrelty useita kertoja ja samalla on vaihtunut myös hallitsija. Välillä on osa nykyisestä Suomesta kuulunut Ruotsille ja toinen puoli Venäjälle. Siltikään Suomen kaupungit eivät ole muuttuneet tai hävinneet näiden toimien seurauksena. Kaupungit ovat säilyttäneet identiteettinsä siinä missä valtiot ja muut liittoumat ovat hajonneet ympäriltä. Samoin kävi myös hellenistisille *poliksille*. Yksi lähihistorian merkille pantavista muutoksista onkin läänituudistus, joka ei vaikuttanut kaupunkien identiteetteihin millään tavoin. Ympärillä oleva lääni menetti merkityksensä kun se liittyi suurempaan kokonaisuuteen ja kaupungeista ja kunnista tuli uuden läänin asukkeja. Maakuntahallinta koetaan kuntalaisten silmissä usein liian kaukaiseksi asiaksi (Kiljunen & Pehkonen 1997, 113).

Suomi voidaan nähdä valtiona, joka on rakennettu symbolien ja propagandan avulla. Siinä, missä *polikset*, sen tyypiset kuin Kiuruveden kunta, ovat olleet universaaleina pitkän ajan on esimerkiksi Suomen valtio hyvin lyhytikäinen. Suomen kansallishenkeä on muodostettu kansallispäivin, kansallislauluin, yhteisen mytologian jne. avulla. Suomen valtiota ympäröi rakennettu minäkuva, eikä se ole syntynyt yhtä spontaanisti kuten kunnilla. Suomen valtio on jo menettänyt osan itsemääräämisoikeuttaan liittyessään Euroopan Unioniin. Mäenpään tulkinnan mukaan kunnat toimivat muodollisesti

valtion osina, koska kunnalliselle itsehallinnolle ei ole yhtenäistä eurooppalaista muottia (Mäenpää 1997, 16). Tämä johtunee siitä, että Euroopan kunnat ja niiden historialliset taustat ovat liian erilaisia yhteiseen muottiin sovitettaviksi. Mäenpään mukaan Suomessa kunnat ovat säilyttäneet itsehallintonsa. Euroopan Unionin lainsäädäntö ei määrittele kuntien asemaa tai tehtäviä (Mäenpää 1997, 25).

4.3 Itsemääräävän *poliksen* uusi tuleminen

Käsitys, jonka mukaan kaupunkivaltio olisi yhteiskunnallisen elämän ja demokratian perustavaa laatua oleva yksikkö, muotoutui jo muinaisessa antiikissa. Näkemys elinvoimaisesta kaupunkivaltiosta pysyi antiikin Kreikasta aina 1700-luvulle asti. Pääsyy tähän oli ihmisen halu asua ja elää inhimillisten mittasuhteiden mukaisessa yhteisössä, kaupunkivaltiossa (Harisalo, Rajala & Ståhlberg 1992, 20). 1700-luvun lopulle tultaessa yli 2000 vuotta vanha kaupunkivaltio menetti elinvoimansa. Kansallisvaltioiden idea syrjäytti kaupunkivaltiot demokratian perusyksikköinä. Hansenin tulkinnan mukaan kaupunkivaltioiden katoamisen syyksi voidaan esittää väestönmuutosta. Nykyään 70% teollistuneiden maiden ihmisistä asuu kaupungeissa, kun noin 250 vuotta sitten 80-90% ihmisistä asui vielä maaseudulla (*komeissa* ja *farmsteadeissa*) (Hansen 2000, 614). Toisena kaupunkivaltioiden häviämiseen johtavana syynä Hansen pitää muutamien kaupunkivaltioiden muodostumista imperiumeiksi, jotka alistivat alueidensa ympärillä olevia muita *poliksia* valtaansa. Aikaa myöten nämä imperiumit muuttuivat makrovaltioiksi, joissa oli useita keskuksia (Hansen 2000, 616). Jalansijaa alkoi saada käsitys siitä, että kaupungit ihmisten itsehallinnollisina yksikköinä eivät enää ole itsenäisiä, vaan valtiollisten orgaanien johdannaisia. Niiden olemassaolon katsottiin tyystin riippuvan valtiovallan tahdosta (Harisalo, Rajala & Ståhlberg 1992, 21). Suppea näkökulma on säilynyt aina näihin päiviin saakka käsityksessä kaupungin/kunnan alkuperästä. Ryynäsen

mukaan kunta-valtio –suhteen problematiikan kannalta olennaista on, että niin valtion kuin kuntien valta on lähtöisin kansalta, eikä kunnille ”siirrettyä”. Ryynänen jatkaa, että on perusteltua katsoa ensinnäkin, että kunnat ovat historiallisesti katsottuna vanhempia kuin valtio. Myös perustuslainsäätäjät ovat lähteneet kuntien itsehallinto-oikeuden ”luonnollisesta” olemassaolosta (Ryynänen 1997, 12).

Nykyään on havaittavissa että kansallisvaltiot eivät ole muodostuneet sellaisiksi demokratian ja yhteiskunnallisen elämän perusyksiköiksi, jotka voisivat kestää läheskään niin kauan kuin kaupunkivaltiot. Ne ovat joutuneet koko ajan suodattamaan valtaansa ylikansallisille orgaaneille, kuten esimerkiksi Yhdistyneille Kansakunnille, Kansainväliselle valuuttarahastolle, Maailmanpankille ja Euroopan Unionille (mm. Patomäki & Teivainen 2003, 29-86).

Wallgrenin mukaan Toisen maailmansodan jälkeinen läntisen Euroopan integraatiokehitys on tukeutunut jatkuvaan muutokseen. Vaihtoehtoina ovat olleet pyrkimykset joko integraation syventymiseen tai yhteisön alueelliseen laajentumiseen (Wallgren 2002, 26). Voidaan myös puhua joiltain osin kansakuntien hajoamisesta, kuten kävi Jugoslavialle ja Neuvostoliitolle. On syytä muistaa, että eräiden ylikansallisten orgaanien, kuten EU:n, yhtenä perustavoitteena on rajoittaa kansallisten valtioiden liiallista vallankäyttöä, ei estää paikallisia itsehallintoyhteisöjä toimimasta (mm. Mäenpää 1997, 11-12).

Harisalon, Rajalan ja Ståhlbergin mukaan on puhuttu kansallisvaltioiden sisällä elpyvästä renessanssista, jonka mukaan on todennäköistä, että kyse on kaupunkien ja kuntien renessanssista. Kaupunkivaltiot autonomisina ja keskushallinnon ohjauksesta vapaina yksikköinä saattavat hyvinkin palata jo ensi vuosituhannen aikana. (Harisalo, Rajala & Ståhlberg 1992, 21) Kuntien tehtäviä ja vastuuta onkin viime aikoina lisätty runsaasti.

Viime vuosikymmeninä on Euroopassa yleisemmin havaittu ja tunnustettu, että kansanvalta ei ole vain parlamentin valitsemista suorilla vaaleilla. Siihen kuuluu myös alueellisten yhteisöjen valta päättää omista asioistaan. Mennolan mukaan alueelliset yhteisöt ovat tulevaisuudessa toisiinsa nähden paremminkin sisäkkäisiä, eivät hierarkkisessa alistussuhteessa (Mennola 1991, 117). Ryynäsen tulkinnan mukaan Eurooppalaiset kaupungit saivat alkunsa yhdessä Euroopan kanssa, ja tietyssä mielessä ne ovat Euroopan aikaansaajia. Ne ovat yksi – ehkä pääasiallinen – syy siihen, että Eurooppa on tunnistettavissa historiallisena kokonaisuutena. (Ryynänen 1997, 17) Tällainen näkemys on linjassa kaupunkivaltiokulttuurien kehityksen kanssa.

Usein puhutaan kansallisvaltioiden identiteetistä ja sen hakemisesta, jopa identiteetikriisistä. Kunnat eivät ole tällaisista ongelmista kärsineet, vaan identiteetti on ollut voimakas vastustekijä esim. kuntaliitoksia suunniteltaessa. Pohdittaessa Suomen kaupunkien ja kuntien tyypillisiä piirteitä, voidaan todeta, että ne ovat muihin maihin verrattuna enimmäkseen pieniä ja väljästi rakennettuja. Vaikka suomalainen on tullut ulos metsästä, tuntuu siltä että suomalaisen sielu on jäänyt vielä metsään asumaan. Hellenistisellä aikakaudella *poliksissa* asuneista ihmisistä asui noin kaksi kolmasosaa tai ainakin puolet *poliksen* keskustaa ympäröivällä maaseudulla. Kunnallisan kehittämissätiö julkaisi vuonna 1997 Pentti Kiljusen ja Juhani Pehkosen kirjoittaman tutkimuksen, jonka mukaan kansalaiset arvostavat kuntia. Tutkimuksen mukaan useampi kuin neljä viidestä (82%) pitää kunnallista itsehallintoa perusarvona, jota ei saa heikentää missään olosuhteissa. Myös kuntien vaikuttajien vastaukset kertovat yhtä suuresta arvonnosta. Myös kunnallisen demokratian toteutumiseen suhtaudutaan periaatetasolla myönteisesti. Useampi kuin joka toinen (59%) yhtyy väitteeseen, jonka mukaan jokainen, joka haluaa, pystyy kyllä vaikuttamaan kotikuntansa asioihin (Kiljunen & Pehkonen 1997, 11, 14).

Kansainvälistymisen kääntöpuolena onkin ollut yhä merkittävämpi paikallisuuden korostaminen. Ihmiset etsivät juuriaan ja haluavat kuulua johonkin. Tällöin ihmisten mielenkiinto kääntyy pieniin arkipäivän ongelmiin. Ihmiset ovat huolissaan kouluista, terveyspalveluista ja yleisestikin oman kuntansa tarjoamista palveluista, koska ne ovat käsin kosketeltavia ongelmia. Niitä voidaan kutsua ”omiksi” ja niihin voidaan vaikuttaa. Päätökset perustuvat oman yhteisön asioihin, niin hyvässä kuin pahassakin. Kunnallisessa itsehallinnossa ei ole kysymys pelkästään paikallisten hallintoasioiden asianmukaisesta suorittamisesta, vaan aivan kuten hellenistisissä *poliksissakin*, kansan poliittisesta herruudesta.

5 GLOBALISAATIO

Globalisaation määrittely voi olla hieman ongelmallista, koska globalisaatiotahan on tavallaan ollut siitä lähtien kun ensimmäiset kansat tutustuivat toisiinsa. Työssäni käsittelen globalisaatiota jälkiliberalistisena ilmiönä, joka alkoi teollistumisesta ja osaltaan vaikutti myös Neuvostoliiton romahdukseen. Sen jälkeen on maailma muuttunut monilta osin arvaamattomaksi. Globalisaatio vaikuttaa meidän kaikkien elämään, halusimme sitä tai emme. Globalisaatio muuttaa kansallisvaltioiden asemaa, kulttuuria ja politiikkaa ratkaisevalla tavalla. Tästä syystä erityinen paino kohdistuu kansalaisuuden uudelleenmäärittelyyn globaalissa kontekstissa. Uusi maailmanyhteiskunta merkitsee kansalaisuuden uudelleenmäärittelyä (Kuusela 2002, 30). Globalisaation myötä on esiinnoussut ongelma kansalaisuuden uudelleenmäärittelystä. Peltolan mukaan globaalikulttuuri on ennen kaikkea median välittämä konstruktio. Globaalikulttuuri eroaa paikalliskulttuurista siinä, ettei sitä ole sidottu paikkaan eikä aikaan, niinpä se on irrottanut maantieteen kahleista. (Peltola 2002, 53) Kuten seuraavasta kirjoituksesta tulee ilmi, on

globalisaatio vaikuttanut Kiuruvedellä jo pidemmän aikaa. Kiuruvetinen kirjailija Lauri Leskinen (1988, 13) kirjoitti seuraavasti:

Kehityksen ja nykyaikaistamisen nimissä on hävinnyt tai suorastaan hävitetty paljon sellaista, jonka nyt jo ottaisimme takaisin jos voisimme. Varsinkin Kiuruveden tapaista maaseutupitäjää ajatellessa tuntuu, että paikallisperinteitä pian aikaa jäävät vaalimaan vain lisääntyvä hirvikanta ja tyhjenevien syrjäkylien liepeille sattumoisin harhautuneet karhut. On vaikeaa kuvitella, miten kiuruvetisyys – kotiseutumuseota ehkä lukuun ottamatta - säilyy ja mihin se sijoittuu, kun kyläkoulu toinen toisensa jälkeen lakkautetaan ja lasten seikkailurikkaat koulutiet muuttuvat autoissa tai kirkonkylän baareissa istumiseksi, kun yleisöpalvelijaksi itseään nimittävä posti ajaa kylän ohitse, kun kokoontumispaikat kyläkauppojen myötä häviävät, kun entiset kodikkaat mansikit alkavat yhä enemmän muistuttaa maitokoneita, kun talonpoikaisarkkitehtuuri tuhoutuu ja näin rauhallisten kylänäkymien, tyylikkaiden pihapiirien, pihateiden, mansikkaheinää kasvavien pihamaiden ja ennen muuta uljaiden hirsiseinäpirttien mukana katoavat persoonalliset paikallistavat ja elämäntunnelma. Olisiko jotain tilanteen pelastamiseksi tehtävissä?

Tekstin aiheena on näkyvä huoli kiuruvetisyydestä ja sen säilymisestä muuttotappion kurimuksessa. Vuonna 1988 oli ollut Kiuruvesi pidemmän aikaa muuttotappiollinen kunta. Kehitys on jatkunut samansuuntainen nykypäivään asti. Kiuruvesi ei ole ainoa suomalainen kunta, joka tämän asian kanssa painii. Puhutaan maaseudun autioitumisesta, joka näkyy suurten keskusten kuten Helsingin ja Espoon nopeana kasvuna. Muutos johtaa Kiuruvedellä menojen karsimiseen ja

uusiin toimintatapoihin, kuten ympäryskuntien kanssa yhteisesti toteutettaviin palveluihin.

Kunkin paikkakunnan ominaisleima syntyy pitkien perinteiden summasta. Aikojen kuluessa osa vanhoista perinteistä jää pois ja uusia tulee tilalle. Kysymys on siitä, onko entisten perinteiden karsiutuminen ollut niin nopeaa ja perusteellista, että paikkakunnan paikalliskulttuuri häviää kokonaan pois.

5.1 Globalisaation ilmenemismuotoja Kiuruvedellä

Häviääkö Kiuruveden *polis* globalisaation tuoman kilpailun myötä kartalta? Aika-ajoin nousee mediassa keskustelu siitä, pitäisikö Helsingistä, Espoosta ja Vantaasta luoda yksi suuri kaupunki. Yhdistyykö myös Kiuruvesi lähikuntien kanssa ja menettävätkö Kiuruveden asukkaat itsemääräämisesä ja identiteettinsä globalisaation tuomien muutosten myötä? Globalisaatio on ulkoa päin tuleva pakote, joka vaatii kuntien ja alueiden reagointia ennen kaikkea hallinnollis-poliittisella sektorilla. Ennen toista maailmansotaa kuntien välinen yhteistoiminta oli melko harvinaista, mutta vilkastui 1950- ja 1960-luvuilla. Kiuruvedelläkin yhteistoiminta läksi ensimmäisenä liikkeelle sairaanhoidon alalla. Huovisen mukaan tällöin sairaanhoidon keskittäminen koski lähinnä mielisairaloita. Nykyään Kiuruveden terveyskeskuksessa ei ole yöpäivystystä, vaan apua tarvitsevat joutuvat menemään Iisalmen terveyskeskukseen. Koulutuksessa oli myös kuntaliittojen omistamia laitoksia, esimerkiksi Ylä-Savon ammattikoulu (Huovinen 1988, 364).

Siinä, missä kirjailija Lauri Leskinen tuskasteli kirjoituksessaan Kiuruveden paikalliskulttuurin huonoa tilaa vuonna 1988, ei 15 vuotta myöhemmin Kiuruveden kaupunginjohtaja Erkki Strömmerin

(Kiuruveden kaupunki 2003b, 5) kirjoitus ollut niinkään erilainen faktoiltaan, vaikkakin uskoa tulevaisuuteen tuntuisi olevan:

Kulunut vuosi oli kaupungin 130-vuotisjuhluvuosi, jota juhlistettiin vuoden mittaan monin tavoin. Valtuuston juhlapöytäkirjassa hyväksyttiin kaupungin päivitetty strategia, jossa visiona on edelleen ”Luomu-Suomen pääkaupunki”. Eri ohjelmat koottiin myös Hyvinvointistrategiaksi. Väestönkehityksen osalta muuttoliike näyttää hidastuneen edellisvuodesta. Siitä huolimatta kaupungin väkiluku alitti 10 000 asukkaan rajan. Aktiiviväestön väheneminen heikentää huoltosuhdetta. Tällä on luonnollisesti vaikutusta palvelurakenteisiin, joita täytyy koko ajan sopeuttaa kaupunkilaisten muuttuvia tarpeita vastaavaksi. Työllisyys on samaan aikaan kehittynyt parempaan suuntaan. Maatalouden puolella rakennemuutos jatkuu tilakokojen kasvamisen kautta. Maataloudessa on tehty merkittäviä investointeja ja uskoa tulevaisuuteen on. Iisalmi, Kiuruvesi, Sonkajärvi ja Vieremä perustivat uuden Ylä-Savon terveydenhuollon kuntayhtymän, jossa Iisalmen sairaalan ja eräät perusterveydenhuollon yhteiset ja erityispalvelut tuotetaan. Myös Ylä-Savon Vesi Oy perustettiin. Kiuruvesi on linjannut strategiassaan jatkavansa itsenäisenä, mutta yhteistyökykyisenä ja yhteistyöhakuisena kaupunkina. Kuntayhteistyön tulokset em. lukuun ottamatta ovat jääneet vielä vähäiseksi, vaikka on nähtävissä kuntatalouden kiristyessä tällaisen yhteistyön välttämättömyys jatkossa.

Kunnan asukasluvun lasku tuntuisi aiheuttavan paineita lisätä yhteistyötä naapurikuntien kanssa. Samalla Kiuruveden kunta tuntuisi

menettävän jotain erityistä, sillä kunnallisalan kehittämissäätöön tekemän tutkimuksen mukaan kuntalaiset pitävät kunnan tärkeimpänä palvelutehtävänä terveyskeskuspalveluja (93% vastaajista) ja seuraavaksi tärkeimpänä koulutointa (92% vastaajista). Terveys- ja koulutuspalvelut ovat leimallisesti tehtäviä, jotka ehdottomasti kuuluvat kunnalle, joista ei voida luopua ja joissa ulkopuolisella toimeliaisuudella ei katsota olevan sijaa (Kiljunen & Pehkonen 1997, 54-55). *Poliksen* olemukselle on tärkeää itsenäisyyden säilyttäminen, johon kuuluu oikeus päättää itse omista asioistaan.

5.2 Kulttuurinen globalisaatio

Globalisaationa tunnettu muutosprosessi on vaikuttanut huomattavasti identiteetteihin. Modernit yhteiskunnat ovat jatkuvassa ja nopeassa muutoksessa, mikä on suurin ero perinteisiksi ymmärrettyjen ja modernien yhteiskuntien välillä. Modernisuuteen kuuluva muutosprosessi on paitsi nopea myös laaja-alainen, kun eri puolella maapalloa asuvat ihmiset tulevat kosketuksiin toistensa kanssa. Täytyy silti muistaa, että globalisaatio ei kohdistu koko maapallon väestöön ja kaikkiin alueisiin samalla tavalla, vaan on epätasaisesti jakaantunut. Globalisaatio vaikuttaa enemmän länsimaalaisissa hyvinvointivaltioissa, joten sitä voitaisiin pitää läntisenä ilmiönä. Suomeen globalisaatio vaikuttaa erittäin voimakkaasti, koska Suomi on kansainvälisissä mittauksissa informaatioteknologiavaltainen valtio.

Eräiden kulttuuriteoreetikkojen mukaan globaali vuorovaikutus aiheuttaa vahvojen kulttuuri-identiteettien murtumisen ja tyylien moninkertaistumisen sekä lyhytaikaista, liikkeessä olevaa kulttuuripluralismia, jota voidaan kutsua globaaliksi postmoderniksi (Anttonen 1999, 241). Kulttuurivirtaukset sekä globaali kaupallisuus mahdollistavat jaetut identiteetit, jolloin kaukana toisistaan olevat ihmiset ovat samojen tuotteiden kuluttajia, samojen palveluiden käyttäjiä

ja samojen viestien yleisöjä. Esimerkiksi New Yorkin terrori-iskut koettiin samanaikaisesti ympäri maailmaa. Mitä enemmän tyylien, paikkojen ja mielikuvien globaali myynti, kansainvälinen matkustaminen, tiedonvälitys ja telekommunikaatiosysteemit vaikuttavat sosiaaliseen elämään, sitä enemmän identiteetit irtoavat tietyistä ajoista, paikoista historioista ja traditioista ja muuttuvat ”vapaana kelluviksi” (Anttonen 1999, 242). Tapahtuu siis kulttuurista homogenisaatiota.

Prosessi ei ole kuitenkaan pelkästään homogenisoiva, sillä samaan aikaan identiteettien muuttuessa syntyy myös uusia paikallisia kulttuurisia muotoja. Puhutaan globaalien ja lokaalisten eli yleismaailmallisen ja paikallisen välisistä jännitteistä. Paikalliset identiteetit ovat kiinnittyneet tiettyihin paikkoihin, tapahtumiin, symboleihin ja historioihin, joten ne edustavat muotoa kuulua johonkin. Identiteetti on moniaineksinen kokonaisuus. Kunnallista identiteettiä voidaan luonnehtia traditionaaliseksi (Kiljunen & Pehkonen 1997, 94-95). Kunnan historia ja perinteet nähdään keskeiseksi yhteenkuuluvuuden osaksi. Muita identiteetin tekijöitä ovat puhdas luonto ja ympäristö, sekä hyvät kunnalliset palvelut. Kunnan historiaa ja perinteitä arvostetaan enemmänkin maaseudulla kuin kaupungeissa (Kiljunen & Pehkonen 1997, 95). Vastaavasti globalisaation tärkeitä piirteitä ovat sen aika- ja paikkatiivistymät, jolla tarkoitetaan globaalien prosessien nopeutumista siten, että maailma tuntuu pienemmältä ja välimatkat lyhemmiltä (Patomäki & Teivainen 2003, 125). Globalisaatio saapuu voimakkaasti yli rajojen ja jopa kaataen niitä, kuten voidaan katsoa käyneen Neuvostoliitolle ja Berliinin muurille (Kopperi 2001, 21-22). Myös kuntatasolla globalisaatio tuo muutoksia ajatteluun ja tavoitteisiin. Kiuruveden kunta hakeutuu yhteistyöhön naapurikuntien kanssa, ”liittoutumalla yhteen”. Samanaikaisesti kuitenkin pyritään vaalimaan paikallista, kuten Kiuruveden tulevaisuuden tavoitteista (Kiuruveden kaupunki 2003a, 1) käy ilmi: Vision mukaan Kiuruvesi on vuonna 2010 yrittävien ihmisten, yritysten ja järjestöjen aktiivinen maaseutukaupunki ja verkostokumppani. Kiuruvesi pyrkii olemaan itsenäinen, mutta yhteistyöhakuinen ja -kykyinen yläsavolainen, joka

näyttäytyy viihtyisänä ja luonnonläheisenä asumisen ja elämänlaadun paikkakuntana, jossa on ajanmukaiset palvelut ja yhdessä tekemisen henki. Kiuruvesi nähdään vuonna 2010 paikkakuntana, jossa on vahva maatalouskeskittymä ja monipuolinen, erityisosaamiseen ja korkeaan teknologiaan perustuva pk-sektori, sekä maidontuotannon ykkönen, hyvän lähiruoan ja luomutuotannon kehittäjä. Pyritään myös siihen, että kiuruvetinen arvostaa kulttuuriaan, osaamista, kantaa vastuuta itsestään ja toisista sekä hyödyntää tietoyhteiskunnan mahdollisuuksia.

Anttosen mukaan identiteetit sijoittuvat symboliseen paikkaan, joten niillä on kuvitteelliset ”maantieteet”, luonteenomaiset ”maisemat”, ”paikallistuntemukset”, ”kodit” ja ”kotiseudut”. Samalla tavoin identiteetit sijoittuvat tiettyyn symboliseen aikaan; keksityt traditiot sitovat menneisyyden ja nykyisyyden ja alkuperäismyytit projisoivat nykyajan takaisin menneisyyteen. (Anttonen 1999, 242-243) Kansakunnan kertomuksissa ne yhdistävät yksilön suurempiin ja merkittävimpiin kansallisiin historiallisiin tapahtumiin. Platon piti *poliksen* synnylle tärkeänä jotain historiallista tapahtumaa tai henkilöä, josta ammennettiin perusteet *poliksen* synnylle ja ennen kaikkea sen jokapäiväiselle olemassaololle. Jokaisella *poliksella* oli oma tärkeä historiansa. Kiuruveden itsenäisyyden historia nojautuu vahvasti kirkon rakentamisen ympärille. Kiuruvedellä puhutaan yhä aktiivisesti itsenäisyydestä. Siinä, missä uskonto yhdisti ennen, nyt haetaan uskoa elävästä maaseudusta, josta esimerkiksi Leskinen oli kirjoituksessa huolissaan. Kiuruveden identiteetti tuntuisi rakentuvan maitokaupungin ympärille. Se on identiteetti, jonka asukkaat ja ulkopuoliset ovat omaksuneet. Halutaan, että kiuruvetiset kantavat kulttuuriaan mukanaan.

Globalisaation on myös arveltu yleisesti heikentäneen kulttuuri-identiteettien kansallisia muotoja muiden kulttuuristen siteiden vahvistuessa kansallisvaltiotason ylä- ja alapuolella. Anttosen mukaan kansalliset identiteetit säilyvät kuitenkin vahvoina erityisesti silloin, kun on kyse esimerkiksi kansalaisoikeuksista, mutta muuten lokaalit,

regionaaliset ja yhteisölliset identiteetit tulevat merkittävimmiksi (Anttonen 1999, 243).

Kuuselan mukaan kansalaisuuden määrittelyyn liittyy olennaisesti poliittisen yhteisön, kulttuuristen suhteiden ja siirtolaisuuden kehittyminen. Nämä seikat ovat sekä valtioiden välisiä että sisäisiä. (Kuusela 2002, 36) Täytyy muistaa, että kansalaisuuden ja identiteetin muuttuminen globalisaation seurauksena on ajallisesti pitkäaikainen prosessi, eikä sen luonteesta ole selvää kuvaa vielä tähän mennessä saatu. Aiheesta ei voi ylipäättänsäkään vielä paljoa tähän mennessä sanoa. Peltolan mukaan voimme kyllä myöntää, että kaiken kaikkiaan identiteetistä ja sen rakennusprosessista tulee aiempaa monimutkaisempaa, koska yksilölle on tarjolla lähes lukematon määrä erilaisia vaihtoehtoja laidasta laitaan (Peltola 2002, 62). Tässä rakennusprosessissa yhtenä keskeisenä aineksena ovat globaalin ja lokaalin tarjoamat uudet näkemykset.

5.3 *Poliksen* kulttuurisen identiteetin säilyvyys

Kulttuurien yhdenmukaistuminen ei kuitenkaan ole niin yksiselitteistä. Esimerkiksi oletus siitä, että erilaiset länsimaiset tuotteet päätyessään vieraaseen kulttuuriin säilyttäisivät alkuperäisen merkityksensä, on joutunut kritiikin kohteeksi. Ihmiset eivät ole pelkästään passiivisia kulttuurituotteiden vastaanottajia, koska heidän reaktionsa ja tulkintansa tuotteisiin vaihtelevat. Globaali otetaankin eri tavoilla vastaan eri paikallisyhteisöissä ja -kulttuureissa. Ihmiset kuuluvat useisiin kulttuureihin ja alakulttuureihin samanaikaisesti ja kykenevät toimimaan useilla eri kulttuurin aloilla. Peltolan mukaan avoimuutta vieraille kulttuurivaikutteille ei tarvitse nähdä paikallisten ja kansallisten kulttuurien köyhdyttämisenä. Päinvastoin avoimuus voi tarjota ihmisille uudenlaisia symbolisia resursseja oman kulttuurin käsittelyyn. Näin

ollen globaali ei vesitä paikallisuutta vaan voi elvyttää paikalliskulttuuria. (Peltola 2002, 54)

Näin on kirjattu tulevaisuuden varalle myös Kiuruveden toimintastrategiaan (Kiuruveden kaupunki 2003a, 4):

Kaupunki edistää asukkaidensa hyvinvointia ja alueensa kestävästä kehitystä. Kaupungin myönteistä imagoa ja vetovoimaisuutta vahvistetaan aktiivisella kehittämistoiminnalla sekä paikkakunnan vahvuuksia korostamalla. Kaupungin kaavoituksella ja muilla toimenpiteillä mahdollistetaan viihtyisä ja luonnonläheinen asuminen sekä huolehditaan riittävästä vuokra-asuntotarjonnasta. Kaupunginhallitus hyödyntää asiantuntijoiden osaamista sekä huolehtii yhteistyöedellytyksistä.

Vaikka globalisaatio ei loisikaan monoliittista yhtenäiskulttuuria olisi virheellistä väittää, ettei se vaikuttaisi mitenkään paikalliskulttuureihin. Peltolan tulkinnan mukaan tilanne on pikemminkin päinvastoin: globaalin ja lokaalin välillä on jatkuva neuvottelusuhde. Neuvottelusuhteen seurauksena erilaiset ihmiset tulkitsevat globaaleja tavaroita, ideoita instituutioita hyvin erilaisilla tavoilla ja integroivat niitä omaan elämäänsä mitä erilaisimmilla tavoilla. (Peltola 2002, 54) Globalisaation eteneminen vähentää yksittäisten valtioiden vaikutusmahdollisuuksia (kuten EU on suunnattu liittämään valtioita, ei kuntia) kun taas kansainväliset instituutiot, alueellinen yhteistoiminta ja epäviralliset organisaatiot lisäävät vaikutustaan ja painoarvoaan. Globaalilla taloudella ei kuitenkaan ole samanlaista pohjaa kuin valtiollisilla elimillä, koska yritykset ovat toistensa kanssa hyvin vähän tekemisissä, vaikka liikkuvatkin samoilla markkina-alueilla. Ylikansalliset toimijat, kuten YK ja EU taasen sitovat kansallisvaltiot tiukemmin toisiinsa.

5.4 Globalisaation summana on Suomen valtion häviäminen?

Globalisaatio on ajatusten, ihmisten, hyödykkeiden ja pääomien liikettä yli erilaisten rajojen, joista keskeisimpänä on pidetty kansallisvaltioiden rajoja. Euroopassa valtiot päättivät aiemmin kansallisten etujensa perusteella kuinka helppoa tai vaikeaa niiden rajojen ylittäminen on. Nykyään yhdistyneessä Euroopassa liikkuminen on vaivatonta. Euroopan ulkopuoliset valtiot eivät enää törmää Euroopan eri valtioihin, vaan yhteen unioniin. EU onkin muodostunut monilta osin sulkeutuneeksi, tiettyjä liittovaltion tunnusmerkkejä omaavaksi kokonaisuudeksi. Esimerkiksi Suomen ja Saksan välinen raja voidaan ylittää suhteellisen vaivattomasti, toisin kuin Suomen ja Venäjän raja. Suomi ikään kuin kohtelee eri tavalla eri maiden kansalaisia, joista eurooppalaiset ovat yksi yhtenäinen kokonaisuus ja venäläiset oma kokonaisuutensa. Globalisaatio on jatkuva prosessi. Globalisaatio on edellä esitetyn valtiollisen yhdistymisen myötä myös poliittinen prosessi, jossa kansallisvaltiot sulautuvat suuremmaksi kokonaisuudeksi pärjätäkseen tulevaisuudessa. Suomen valtion tähänastinen sulautuminen Euroopan unioniin on ollut yllättävän vaivatonta. Onkin helpompi luopua rakennetusta identiteetistä kuin omista, spontaanisti syntyneistä, paikallisista jatkumoista.

”Kansalaisuuden” käsite etäännyy maailmanlaajuisen siirtolaisuuden seurauksena yhä enemmän kansan etnisestä merkityksestä. Ryynäsen mukaan myös suvereniteetin käsitteen sisältö on tullut osittain tyhjäksi maailmassa, jossa entistä enemmän on toimivaltuuksia siirtynyt ylivaltiollisille organisaatioille ilman, että niiden takaisinottamista olisi ajateltu. Tällaisten ja monien muiden muutosten johdosta on selvää, että joudutaan asettamaan kysymys, mihin ylipäänsä enää entisen kaltaiset valtiot kelpaavat. Oikeastaan on yllättävää, että puuttuu oppi tai periaatteisto valtion tehtävistä (Ryynänen 1997, 36). Tarvitaanko enää valtiota, jos keskeiset kansalaista koskevat päätökset kasautuvat

valtioiden välisille ja ylivaltiollisille tasoille? Valtion kolme elementtiä, alue, kansa ja suvereeni valta ovat yhä enenevässä määrin menettäneet merkitystään. Voi olla, että tarvitaan ainoastaan kansalaisten omavastuista hallinnointia.

6 LOPUKSI

Osaa kirjallisuudesta täytyi lukea todella heuristisella otteella. Klassikot puhuivat ideaalituloista, eivät vallalla olleista totuuksista. Platonin ja Aristoteleen vaikutus länsimaiseen kulttuuriin ja sivistykseen on mittava. On sanottu, että länsimaisen filosofian historia on vain reunahuomautuksia Platonin filosofiaan. Tällaisten klassikoiden tarjoama teoria piti sovittaa historian tutkimuksen tarjoamiin tietoihin hellenistisistä *poliksista*. Jälkikäteen ajateltuna oli hyvä tutkia Kiuruveden juuri hellenistisenä *poliksena*, koska silloin, kuten nykyäänkin, elettiin ja eletään uuden ajan aikakautta. Hellenistinen kausi oli monilta ideologisilta osin vapauden, kulttuurisen kukoistuksen ja kaupankäynnin aikaa.

Hellenistinen *polis* sykkii myös nykypäivän Kiuruvedessä. Suomen noin 450 kuntaa ovat yhden hallitsijan alaisuudessa, joka on vielä tällä hetkellä Suomen tasavalta. Kiuruvesi on itsemääräävä poliittinen yhteisö, kuten oli myös suurin osa hellenistisistä *poliksista*. *Poliksen* itsenäisyys ei ollut niin tärkeää kuin itsemäärääminen, joka koskettaa vain oman alueen kansalaisia. Suomalaisissa kunnissa on vahva paikallistunto, koska emmehän me koskaan sano olevamme uusimaalaisia tai yläsavolaisia, vaan esimerkiksi kiuruvetisiä ja pyhäselmeläisiä. Suomalaisille, kuten helleeneille, on paikalla tärkeä merkitys kun kerromme keitä olemme. Kuntalaiset tuntevat oman kuntansa merkkihenkilöitä ja tärkeitä historiallisia tapahtumia joita ulkopaikkakuntalaiset eivät tunne. Kunnan historiallinen jatkumo ja spontaani syntyminen yhdistävät Kiuruveden kuntaa ja hellenististä *polista*. Kunnan asukkaat ovat hyvin tietoisia omasta kunnastaan. Ainoastaan suurkaupungit tuntuvat nykyään menettäneen osan identiteettiään, koska yhteisö on paisunut liian suureksi, mutta tällöinhän suurkaupunki ei ole välttämättä *polis*, kuten esimerkiksi Aristoteles sen meille opetti.

Kiuruvesi on muovautunut aikojen saatossa aristotelisen luonnollisesti nykyiseen olotilaansa. Verrattaessa hellenististä *polista* ja Kiuruveden kuntaa on Kiuruveden historiassa myös ajanjakso, joka kesti lähinnä koko 1800-luvun, jolloin sen demokraattinen järjestelmä vastasi miltei täydellisesti hellenistisen *poliksen* järjestelmää. Tämä ei kuitenkaan merkitse sitä, että tämän ajanjakson jälkeen Kiuruvesi olisi menettänyt *polismaisen* ominaisuutensa. Ei ole niinkään tärkeää millaisen määrän kansalaisia demokratia hyväksyy, vaan se että demokraattinen päätäntämalli esiintyy ja demokratia syntyi luonnollisesti ihmisten liittyessä yhteen. Vertaillen kirjallisuuden avulla Kiuruvedettä ja hellenististä *polista* havaitsin, että Kiuruvedellä syntyi luonnollisesti demokraattinen järjestelmä kirkon rakentamisen yhteydessä. Kiuruvetiset pitivät itse kokouksia, joissa asioista päätettiin. Hyvänä jatkotutkimuksen aiheena onkin tutkia, millaisia ihmisiä olivat Kiuruveden niin sanotut kirkon rakentamista ajaneet voimamiehet ja ajoiko heitä erityinen itsenäistymishenki. Mitä kirkon rakentaminen heille symboloi? Olisi tutkittava millaista valtaa he omasivat ja millainen oli Kiuruveden valtarakenne. Millaisista olosuhteista vallan haltijat olivat lähtöisin ja millaisia edellytyksiä valtaan pyrkijöillä tuli ja tulee olla Kiuruvedellä.

Milloin demokratia sitten syntyi Kiuruvedelle? Mielestäni se syntyi yhteisöön luonnollisena ilmiönä sen jälkeen kun yhteenkuuluvuuden tunne oli tarpeeksi voimakas. Myös tämän jälkeen kehitys tuntui etenevän luonnollisilla urillaan, kunnes muodostettiin viralliset kunnat. Täytyy muistaa että antiikin *polistenkin* aikakaudella demokratia muutti olomuotoaan, mutta säilyi demokratiana niissä *poliksissa*, joissa demokratia oli hallitsemismuotona. Demokratia on alati muutostilassa ja leviämässä uusille sektoreille. Yhteisöjen mielipiteet muokkaavat demokratian ilmentymismuotoa. Hellenististenkään *polisten* demokratia ei pysynyt samanlaisena läpi hellenistisen aikakauden. Nykyäänkin Kiuruveden asioista päättävät kiuruvetiset itse, sillä ulkopuolisilla ei ole äänestys-oikeutta ja kunnan keskukseen saavutaan äänestämään sitä ympäröivältä maaseudulta. Hellenistinen *polis* ei myöskään ollut niin

suljettu yhteiskunta kuin normaalisti otaksutaan. Ulkomaalaisten ja naisten asema oli hyvin tasa-arvoinen verrattuna vapaiden kansalaisten asemaan. Naiset saavuttivat hellenistisellä aikakaudella itselleen paljon oikeuksia. Demokratian eriarvoisuus ilmentyi naisten äänioikeuden epäämisenä. Äänioikeutta on rajattu erilaisin perustein myös demokraattisissa järjestelmissä. Asukkaiden arvostukset muokkaavat demokratian luonnetta ja arvostukset muuttuvat aikojen saatossa.

Maantieteelliseltä olemukseltaan Kiuruvesi on kuin hellenistinen *polis* rajoineen, yksittäisine maatiloineen, kylineen ja keskustoineen. Kiuruveden keskustassa kuten hellenistisessä *poliksessa*, sijaitsevat uskonnolliset rakennukset, hautausmaa, virastot, tori ja keskittynyt asuminen. Kiuruveden kunnan asukkaista suurin osa tuntee toisensa, mutta eivät kaikki, kuten eivät asukkaat tunteneet hellenistisissä *poliksissakaan*. Kaupankäynti on keskittynyt Kiuruveden torille ja sen lähiympäristöön.

Hellenistinen *polis* ja Kiuruveden kunta päättävät itse paikallisista asioistaan. Itsemääräävyys on tärkein *poliksen* tuntomerkki. Kiuruveden kunta täyttää nämä ja aiemmin esitetyt tuntomerkit, mutta miten käynee tulevaisuudessa? Globalisaation tuomat muutokset näyttävät lisäävän paineita aiempaa suurempaan yhteistyöhön naapurikuntien kanssa. Kansainvälistymisen aiheuttama työn ja toimeentulon etsintä synnyttää muuttoliikettä, joka ajaa väestön painopistettä kohti etelää ja suurkaupunkeja. Tällainen muuttoliike on ongelmallinen molemmille osapuolille, sillä pois muutettaessa maaseutu uhkaa tyhjentyä ja suurten kaupunkien lähiöissä voidaan nähdä jo slummiutumista.

Kansainvälistymisen käänöpuolena onkin ollut yhä merkittävämpi paikallisuuden korostaminen. Ihmiset etsivät juuriaan ja haluavat kuulua johonkin. Paikallinen päätöksenteko koetaan edelleen keskitettyä legitiimimmäksi ja avoimemmaksi. EU:n yhdentymisen voi myös johtaa hajautetun hallinnon eli lähinnä kuntien ja alueiden huomattavaan voimistumiseen. Tällaisen näkemyksen mukaan integraatio ennemmin

tai myöhemmin johtaa julkisvallan vähittäiseen siirtymiseen keskusvaltiolta lähemmäs kansalaisia eli kunnille. Kansallisvaltion merkitys onkin vähentynyt, kuten työssä on käynyt ilmi.

Kulttuuriset yhteisöt käpertyvät yhä enemmän itseensä. Ne muodostavat turvasaarekkeitä ja –linnakkeita suojautuakseen globaalien markkinavoimien ja ulkopuolisten kulttuuristen vaikutteiden vyöryltä. Näissä yhteisöissä ihmiset alkavat yhä entisen valtion kansalaisuuden sijaan määritellä itseään yhä enemmän paikallisuuden, etnisyyden, uskonnon, sukupuolen tai elämäntyylin perusteella. Olemme tilanteessa, jossa kaksi maailmaa, globaali talous ja paikalliskulttuuri, alkavat vieraantua toisistaan. Se yhteiskunta, joka ennen yhdisti, ei ole enää kykenevä niitä yhdistämään.

Tulevaisuus tulee näyttämään, millaisena Suomi tulee säilymään EU:ssa. EU:n yhä syvenevän yhdentymisen myötä kansallisvaltio tuntuisi menettävän valtaansa ja identiteettiään. Ihmisten hyvinvoinnista huolehtiminen on Suomessa suurissa osin jätetty kuntien vastuulle. Kunta on kuntalaisten itsehallintoa, mutta millaiseksi Kiuruvesi muuttuu ryhtyessään syventämään yhteistyötä naapurikuntien kanssa?

Globalisaatiosta ollaan montaa eri mieltä. On kuitenkin nähtävissä, että globalisaatio tuntuisi nostavan kuntien itsetietoisuutta ja vahvistavan paikallisuutta ja paikallisidentiteettiä. Millaisena paikkana Kiuruvesi tulee olemaan? Näkemykseni mukaan Kiuruvesi pysyy hellenistisen *poliksen* kaltaisena itsemääräävänä yhteisönä ainoastaan silloin, kun se säilyttää palvelut itsellään ja pitää itse omista asukkaistaan huolta, eli asukkaat voivat päättää oman alueensa asioista. Tällainen itsemääräävyys oli tärkeää hellenistisen *poliksen* luonteelle. Mutta Kiuruvedenkään ei ole syytä tuudittautua siihen, että sen tarjoamat hyvinvointipalvelut ovat samalla myös laadukkaita. Missä määrin Kiuruveden kunta voi ”venyttää” palveluitaan itsenäisyytensä säilyttämisen varjolla. Kunnan heikoimmat jäsenet tarvitsevat kotikuntaansa eniten. Näin ollen kunta on itsehallintonsa puitteissa

selkäranka oikeudenmukaisuuden toteuttamiselle. Johtopäätösten teko jää asukkaille. Mutta on selkeä tosiasia, että Kiuruveden olemus itsemääräävänä *poliksena* vaarantuu kuntayhteistyön myötä. Kiuruvedelläkin on puhuttu kuntaliitoksesta Iisalmen kanssa ja jota on perusteltu ennen kaikkea sillä, että kunnan kulut pienenisivät huomattavasti. Tällöin Kiuruvesi menettäisi omat rajansa ja itsemääräävyytensä. Kiuruvedestä tulisi jälleen *kome* Iisalmen *polikseen*.

Valtion taholta on väläytelty myös kuntien pakkoliitosmahdollisuutta. Tässä tapauksessa kunnilla pitäisi olla sanansa sanottavana, koska asukkaat haluavat pitää palvelut omassa kunnassaan. Hyvä jatkotutkimuksen aihe olisi siinä, kuka lopulta päättää mahdollisista liitoksista. Huomio kiinnittyy kunnan ja valtion väliseen suhteeseen. Valta on aina jossakin, sillä kaikki kietoutuu poliittiseen prosessiin. Mitä valtaa ja missä rajoissa sitä käytetään? Toinen mielenkiintoinen jatkotutkimusaihe on vallan jakaantuminen Kiuruveden kunnan sisällä. Kunnat ovat itsehallinnon omaavia alueellisia kansalaisyhteisöjä, joiden toiminta perustuu asukkaiden itsehallintoon. Kiuruveden päättäjiä ja virkamiehiä haastatteleamalla voitaisiin kartoittaa Kiuruveden valtarakennetta. Ilmeneekö Kiuruvedellä Robert Dahlin mukaista vartijayhteiskuntaa eli onko valta valtuustolla vai virkamiehillä? Haastatteleamalla voitaisiin myös kartoittaa, ottavatko kuntalaiset suoran demokratian keinoin itse yhteyttä päättäjiin.

Työn yleinen merkitys löytyy siitä, että Kiuruvedeltä löytyy sen oma historiallinen erikoisuutensa, henki joka luo Kiuruvedestä oman erityisen yhteisönsä. Kiuruvesi on ollut olemassa ennen Suomen valtiota ja syntynyt ihmisten halusta elää omassa kunnassa. Kunnan olemassaolon oikeus kumpuaa ihmisyyhteisöjen historian alkuhämäristä. Mahdollinen kuntaliitos tukahduttaisi Kiuruveden ja Kiuruvesi menettäisi perimmäisen luonteensa. Kiuruveden historia on sille tehokas keino puolustaa itseään kuntaliitoksia vastaan, sillä syntyyhän Kiuruvesi ihmisten tahdosta elää omassa yhteisössään. Näin tapahtui myös hellenistisessä *poliksessa* ja *poliksessa* voi olla vain yksi hallinnollinen

keskus. Kiuruveden tulevaisuuden suunnitelmiin kuuluu olla yhteistyökykyinen ja -haluinen, mutta itsenäinen kunta. Jääkö itsenäisyys pelkäksi retoriikaksi? Niin kauan kun kiuruvetiset päättävät itse asioistaan luonnollisesti syntyneiden rajojensa sisäpuolella, on Kiuruvesi yhä kaikilta puolin kokeiltuna hellenistisen *poliksen* kaltainen yhteisö.

Lähdeluettelo

Allardt, Erik. 1966. Yhteiskunnan rakenne ja sosiaalinen paine. WSOY, Helsinki.

Allardt, Erik. 1972. Yhteiskunnan rakenne ja sosiaalinen paine. WSOY, Helsinki.

Allardt, Erik. 1976. Hyvinvoinnin ulottuvuuksia. WSOY, Helsinki.

Allardt, Erik. 1983, Sosiologia I. WSOY, Helsinki.

Allardt, Erik & Littunen, Yrjö. 1972. Sosiologia. WSOY, Helsinki.

Allardt, Erik & Littunen, Yrjö. 1979. Sosiologia. WSOY, Helsinki.

Anttonen, Marjut. 1999. Etnopolitiikkaa Ruijassa. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.

Aristoteles. 1991. Poliitikka. Gummerus, Jyväskylä.

Aristoteles. 2000. Retoriikka. Runousoppi. Gaudeamus, Helsinki.

Austin, Michel. 1999. The Age of Kings: from Alexander to the Roman Conquest. Sivut 167-202. Teoksessa Browning, Robert (edit.). 1999. The Greek World. Thames & Hudson, London.

Bobbio, Norberto. 1984. The Future of Democracy. University of Minnesota Press, Minneapolis.

Borg, Olavi. 2001. Demokratia ja paikallinen politiikka. Sivut 123-138. Teoksessa Sotarauta, Markku & Majoinen, Kaija (toim.). 2001. Kunnat virtaavassa maailmassa. Suomen kuntaliitto, Helsinki.

Borg, Olavi. 1965. Suomen puolueet ja puolueohjelmat 1880-1964. WSOY, Helsinki.

Browning, Robert. 1999. Land and People. Sivut 25-38. Teoksessa Browning, Robert (edit.). 1999. The Greek World. Thames & Hudson, London.

Collis, John. 2000. "Celtic" oppida. Sivut 229-240. Teoksessa Hansen, Mogens Herman (edit.). 2000. A Comparative Study of Thirty City-State Cultures. Reitzel, Copenhagen.

Cornell, Tim. 2000. The City-States in Latium Development. Sivut 209-228. Teoksessa Hansen, Mogens Herman (edit.). 2000. A Comparative Study of Thirty City-State Cultures. Reitzel, Copenhagen.

Dahl, Robert. 1988. On Democracy. Yale University Press, New Haven.

Di Cosmo, Nicola. 2000. Ancient City-States of the Tarim Basin. Sivut 393-408. Teoksessa Hansen, Mogens Herman (edit.). 2000. A Comparative Study of Thirty City-State Cultures. Reitzel, Copenhagen.

Dunn, John. 1995. Democracy, The unfinished journey 508 B.C. to A.D. 1993. Oxford University Press, Oxford.

Elonheimo, Ville. 2001. Kyläpolis. Sivut 140-168. Teoksessa: Vai pelkkää retoriikkaa 6. toim. Kauppinen, Marko & Korvela, Paul-Erik. Jyväskylän yliopisto, Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos 76, Jyväskylä.

Friedman, Thomas. 2000. Globalisaatio, uhka vai unelma? Otava, Helsinki.

Griffeth, Robert. 2000. The Hausa City-States from 1450 to 1804. Sivut 483-506. Teoksessa Hansen, Mogens Herman (edit.). 2000. A Comparative Study of Thirty City-State Cultures. Reitzel, Copenhagen.

Grube, Nikolai. 2000. The City-States of the Maya. Sivut 547-566. Teoksessa Hansen, Mogens Herman (edit.). 2000. A Comparative Study of Thirty City-State Cultures. Reitzel, Copenhagen.

Hansen, Mogens Herman. 1997. The Polis as an Urban Centre and as a Political Community. Kongelike Danske Videnskabernes Selskab, Copenhagen.

Hansen, Mogens Herman. 1998. Polis and City-State. An Ancient Concept and its Modern Equivalent. Kongelike Danske Videnskabernes Selskab, Copenhagen.

Hansen, Mogens Herman. 2000. Conclusion. The Impact of City-State Cultures on World History. Sivut 597-623. Teoksessa Hansen, Mogens Herman (edit.). 2000. A Comparative Study of Thirty City-State Cultures. Reitzel, Copenhagen.

Hansen, Mogens Herman. 2000. The Hellenic *polis*. Sivut 141-188. Teoksessa Hansen, Mogens Herman (edit.). 2000. A Comparative Study of Thirty City-State Cultures. Reitzel, Copenhagen.

Hansen, Mogens Herman. 2000. Introduction. The Concepts of City-State and City-State Culture. Sivut 9-34. Teoksessa Hansen, Mogens Herman (edit.). 2000. A Comparative Study of Thirty City-State Cultures. Reitzel, Copenhagen.

Harisalo, Risto, Rajala, Tuija & Ståhlberg, Krister. 1992. Kunnallispolitiikka. VAPK-kustannus, Helsinki.

Harisalo, Risto & Miettinen, Ensio. 2000. Globalisaatio –Avoin vai suljettu maailma. Art House, Helsinki.

Harju, Pertti. 1990. Teoksessa: Kunta ja asukkaat tulevaisuutensa tekijöinä. Teknillinen Korkeakoulu, Espoo.

Heinonen, Martti. 2004. Minun kirkonkyläni. Sivut 49-51. Teoksessa Winberg, Lauri (toim.). 2004. Kiuruvesi. Kyliä ja asukkaita. Kiuruveden Sanomalehti Oy, Kiuruvesi.

Heuru, Kauko. 2001. Itsehallinnon aika. Polemia, Helsinki.

Holm, Paul. 2000. Viking Dublin and the City-State Concept. Parameters and Significance of the Hiberno-Norse Settlement. Sivut 251-263. Teoksessa Hansen, Mogens Herman (edit.). 2000. A Comparative Study of Thirty City-State Cultures. Reitzel, Copenhagen.

Huovinen, Leo. 1988. Kiuruvesi 1873-1980. Kiuruveden Kirjapaino. Kiuruvesi.

Johanek, Peter. 2000. Imperial and Free Towns of the Holy Roman Empire City-States in Pre-Modern Germany? Sivut 295-320. Teoksessa Hansen, Mogens Herman (edit.). 2000. A Comparative Study of Thirty City-State Cultures. Reitzel, Copenhagen.

Kiljunen, Pentti & Pehkonen, Juhani. 1997. Kansalaismielipide ja kunnat. Polemia, Helsinki.

Kiuruveden kaupunki. 2003a. Kiuruveden kaupungin strategia 2010, Kiuruvesi.

Kiuruveden kaupunki. 2003b. Tilinpäätös ja toimintakertomus vuodelta 2003, Kiuruvesi.

Kopperi, Marjaana. 2001. Talouden globalisaatio ja hyvinvoinnin haaste. Sivut 21-30. Teoksessa Sotarauta, Markku & Majoinen, Kaija (toim.). 2001. Kunnat virtaavassa maailmassa. Hakapaino, Helsinki.

Koski, Heikki. 1995. Kansalainen, kunta ja kansalaisyhteiskunta. Gummerus, Jyväskylä.

Kuusela, Pekka. 2002. Globalisaatio, kosmopoliittisuus ja tietoyhteiskunta. Sivut 19-51. Teoksessa Kuusela, Pekka & Saastamoinen, Mikko (toim.). 2002. Polis ja kosmos. SoPhi, Jyväskylä.

Larsen, Mogens Trolle. 2000. The City-States of the Early Neo-Babylonian Period. Sivut 117-127. Teoksessa Hansen, Mogens Herman (edit.). 2000. A Comparative Study of Thirty City-State Cultures. Reitzel, Copenhagen.

Larsen, Mogens Trolle. 2000. The Old Assyrian City-State. Sivut 77-87. Teoksessa Hansen, Mogens Herman (edit.). 2000. A Comparative Study of Thirty City-State Cultures. Reitzel, Copenhagen.

Leskinen, Lauri. 1988. Mitä on kiuruvetisyys? Sivut 10-17. Teoksessa Winberg, Lauri. 1988. Kylien savut. Kotiseututietoa Kiuruvedestä. Kiuruveden Kirjapaino Oy, Kiuruvesi.

Lewis, Mark. 2000. The City-State in Spring-and-Autumn China. Sivut 359-373. Teoksessa Hansen, Mogens Herman (edit.). 2000. A Comparative Study of Thirty City-State Cultures. Reitzel, Copenhagen.

Mennola, Erkki. 1991. Euroopan todelliset vaikuttajat. VAPK-kustannus, Helsinki.

Niemeyer, Hans. 2000. The Early Phoenician City-States on the Mediterranean: Archaeological Elements for their Description. Sivut 89-115. Teoksessa Hansen, Mogens Herman (edit.). 2000. A Comparative Study of Thirty City-State Cultures. Reitzel, Copenhagen.

Nordin, Svante. 1995. Filosofian historia. Gummerus, Jyväskylä.

McClelland, John. 1996. A History of Western Political Thought. Routledge, London.

Mosse, Claude. 1999. Between the Persian Wars and Alexander: the flowering of the classical world. Sivut 79-101. Teoksessa Browning, Robert (edit.). 1999. The Greek World. Thames&Hudson, London.

Mäenpää, Olli. 1997. Kuntien itsehallinto EU-Suomessa. Polemia, Helsinki.

O'Connor, Richard. 2000. A Regional Explanation of the Tai *Müang* as a City-State. Sivut 431-443. Teoksessa Hansen, Mogens Herman (edit.). 2000. A Comparative Study of Thirty City-State Cultures. Reitzel, Copenhagen.

Oijala, Hanna & Nuutinen, Mirja. 2002. Kiuruveden kulttuuriympäristö ja sen hoito. Kiuruveden tekninen palvelukeskus, Kiuruvesi.

Paikkala, Jarmo. 2004. Kiuruvesi ja kiuruvetisyys. Sivut 131-135. Teoksessa Winberg, Lauri (toim.). 2004. Kiuruvesi. Kyliä ja asukkaita. Kiuruveden Sanomalehti Oy, Kiuruvesi.

Patomäki, Heikki & Teivainen, Teuvo. 2003. Globaali demokratia. Gaudeamus, Helsinki.

Peel, J.D.Y. 2000. Yoruba as a City-State Culture. Sivut 507-517. Teoksessa Hansen, Mogens Herman (edit.). 2000. A Comparative Study of Thirty City-State Cultures. Reitzel, Copenhagen.

Peltola, Jari. 2002. Kulttuurinen globalisaatio. Sivut 52-80. Teoksessa Mikko Saastamoinen & Pekka Kuusela (toim.). 2002. Polis ja kosmos. SoPhi, Jyväskylä.

Platon. 1986. Lait. Otava, Helsinki.

Platon. 1999. Valtio. Otava, Helsinki.

Pursiainen, Terho. 1995. Omantunnon aika. Nousukauden etiikka ja vastuullinen yhteiskunta. Kirjapaja, Helsinki.

Pursiainen, Terho. 2001. Kuntaetiikka. Kunnallisen arvokeskustelun kritiikkiä. Kunnallisan Kehittämissäätiö, Helsinki.

Prak, Maarten. 2000. The Dutch Republic's City-State Culture (17th-18th Centuries). Sivut 343-357. Teoksessa Hansen, Mogens Herman (edit.). 2000. A Comparative Study of Thirty City-State Cultures. Reitzel, Copenhagen.

Rantanen, Tero. 1995. Kuntasektorin kansainvälistyminen ja alueellinen kehittäminen. Suomen kuntaliitto, Helsinki.

Roine-Rajanummi, Seppo & Saastamoinen, Mikko. 2002. Uusi paikallisuus, uusi vastuullisuus, uusi kontrolli – episodeja yhteisöjen Suomesta. Sivut 121-166. Teoksessa Kuusela, Pekka, Saastamoinen, Mikko (toim.). 2002. Polis ja kosmos. SoPhi, Jyväskylä.

Ryynänen, Aimo. 1997. Paikallinen itsehallinto Euroopan yhdentymiskehityksen varjossa. Mermerus, Maarianhamina.

Ryynänen, Aimo. 1998. Kuntien ja alueiden itsehallinnollisen aseman perusteet. Sivut 5-34. Teoksessa Hoikka, Paavo (toim.) 1998. Kunnat 2000-luvun kynnyksellä. TAJU, Tampere.

Saastamoinen, Mikko. 2002. Yhteisöt epävarmuuden ajassa – yhteisöllisyyskeskustelun myöhäismoderneja virtauksia. Sivut 82-120. Teoksessa Kuusela, Pekka & Saastamoinen, Mikko (toim.). 2002. Polis ja kosmos. SoPhi, Jyväskylä.

Saastamoinen, Mikko & Kuusela Pekka. 2002. Kulttuurin paikka globalisaatiossa. Sivut 167-182. Teoksessa Kuusela, Pekka & Saastamoinen, Mikko (toim.). 2002. Polis ja kosmos. SoPhi, Jyväskylä.

Salomaa, J.E. 1981. Filosofian historia. WSOY, Helsinki.

Sauri, Pekka. 2003. Suomen demokratisoiminen. Polemia, Helsinki.

Schütrumpf, Eckart.1980. Die Analyse der Polis Durch Aristoteles. Grüner, Amsterdam.

Setälä, Maija. 2003. Demokratian arvo. Gaudeamus, Helsinki.

Setälä, Päivi. 1985. Antiikin nainen. Otava, Helsinki.

Sihvola, Juha. 1994. Hyvän elämän politiikka. Näkökulmia Aristoteleen poliittiseen filosofiaan. Like, Helsinki.

Simonsen, Joergen Baek. 2000. Mecca and Medina. Arab City-States or Arab Caravan-Cities? Sivut 241-249. Teoksessa Hansen, Mogens Herman (edit.). 2000. A Comparative Study of Thirty City-State Cultures. Reitzel, Copenhagen.

Sinclair, Paul & Håkansson, Thomas. 2000. The Swahili City-State Culture. Sivut 463-481. Teoksessa Hansen, Mogens Herman (edit.). 2000. A Comparative Study of Thirty City-State Cultures. Reitzel, Copenhagen.

Skinner, Quentin. 1989. The State. Sivut 90-131. Teoksessa Ball, Terence, Farr, James, Hanson, Russell (edit.). 1989. Political Innovation and Conceptual Change. Cambridge University Press, New York.

Sotarauta, Markku & Majoinen, Kaija (toim.). 2001. Kunnat virtaavassa maailmassa. Suomen kuntaliitto, Helsinki.

Strange, John. 2000. The Palestinian City-States of the Bronze Age. Sivut 67-75. Teoksessa Hansen, Mogens Herman (edit.). 2000. A Comparative Study of Thirty City-State Cultures. Reitzel, Copenhagen.

Strange, John. 2000. The Philistine City-States. Sivut 129-139. Teoksessa Hansen, Mogens Herman (edit.). 2000. A Comparative Study of Thirty City-State Cultures. Reitzel, Copenhagen.

Sutela, Marja. 1998. Kuntalainen osallistujana ja vaikuttajana. Sivut 73-99. Teoksessa Hoikka, Paavo (toim.). 1998. Kunnat 2000-luvun kynnyksellä. TAJU, Tampere.

Tarkiainen, Tuttu. 1959. Demokratia –Antiikin Ateenan kansanvalta. WSOY, Helsinki.

Thuesen, Ingolf. 2000. The City-State in Ancient Western Syria. Sivut 55-65. Teoksessa Hansen, Mogens Herman (edit.). 2000. A Comparative Study of Thirty City-State Cultures. Reitzel, Copenhagen.

Tikkanen, Matti. 1988. Kiuruvesi. Sivut 20-24. Teoksessa Winberg, Lauri (toim.). 1988. Kylien savut. Kotiseututietoa Kiuruvedestä. Kiuruveden Kirjapaino Oy, Kiuruvesi.

Torelli, Mario. 2000. The Etruscan City-State. Sivut 189-208. Teoksessa Hansen, Mogens Herman (edit.). 2000. A Comparative Study of Thirty City-State Cultures. Reitzel, Copenhagen.

Wallgren, Thomas (toim.). 2002. EU vaakalaudalla. Otava, Helsinki.

Winberg, Lauri. 2004. Kalliokylä. Kalliossako myös kylän tulevaisuus? Sivut 38-40. Teoksessa Winberg, Lauri (toim.). 2004. Kiuruvesi. Kyliä ja asukkaita. Kiuruveden Sanomalehti Oy, Kiuruvesi.

Winberg, Lauri (toim.). 2004. Kiuruvesi. Kyliä ja asukkaita. Kiuruveden Sanomalehti Oy, Kiuruvesi.

Winberg, Lauri. 2004. Näin kertovat aikakirjat. Sivut 263-265. Teoksessa Winberg, Lauri (toim.). 2004. Kiuruvesi. Kyliä ja asukkaita. Kiuruveden Sanomalehti Oy, Kiuruvesi.

Winberg, Lauri 1988. Kalliokylä. Kalliossako myös kylän tulevaisuus? Sivut 39-41. Teoksessa Winberg, Lauri (toim.). 1988. Kylien savut. Kotiseututietoa Kiuruvedestä. Kiuruveden Kirjapaino Oy, Kiuruvesi.

Winberg, Lauri (toim.). 1988. Kylien savut. Kotiseututietoa Kiuruvedestä. Kiuruveden Kirjapaino Oy, Kiuruvesi.